

SUOMEN KOLMAS RAPORTTI
ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ
KOSKEVAN EUROOPPALAISEN PERUSKIRJAN
TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA

Helmikuu 2006

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	3
YLEINEN OSA.....	5
1. PERUSTIETOA SUOMESTA.....	5
2. ALUEELLISET kielet TAI VÄHEMMISTÖKIELET SUOMESSA.....	6
3. ALUEELLISIA kieliä TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ käyttävien LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA.....	8
4. EI-ALUEELLISET KIELET JA NIITÄ käyttävien LUKUMÄÄRÄ SUOMESSA	8
5. HALLITUKSEN LAUSUNNOT JA SELONTEOT	11
OSA I.....	13
I.1. PERUSKIRJAN TÄYTÄNTÖÖNPANOON LIITTYVÄ KANSALLINEN LAINSÄÄDÄNTÖ.....	13
I.2. ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ EDISTÄVÄT KANSALLISET ELIMET JA JÄRJESTÖT	18
I.3. RAPORTTIA LAADITTAESSA HUOMIOIDUT YHTEISÖJEN TAI YHDISTYSTEN LAUSUNNOT.....	20
I.4. PERUSKIRJASTA TIEDOTTAMINEN.....	20
I.5. SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA.....	21
I.6. MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSISTA TIEDOTTAMINEN.....	23
I.7. OSALLISTUMINEN SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON	23
OSA II.....	24
7 ARTIKLA: TAVOITTEET JA PERIAATTEET.....	24
OSA III.....	38
III.1 RUOTSI - VÄHEMMÄN PUHUTTU KANSALLISKIELI.....	38
8 ARTIKLA: KOULUTUS.....	38
9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET	42
10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT.....	46
11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTIMET	51
12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA -PALVELUT.....	52
13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ	55
14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI	57
III.2 SAAME - ALUEELLINEN VÄHEMMISTÖKIELI.....	59
8 ARTIKLA: KOULUTUS.....	59
9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET	65
10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT.....	67
11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTIMET	72
12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA -PALVELUT.....	75
13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ	79
14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI	81
LIITE 1.....	82
LIITE 2.....	83

JOHDANTO

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja avattiin allekirjoitusta varten Euroopan neuvoston jäsenvaltioille Strasbourgissa 5.11.1992, jolloin Suomi allekirjoitti sen. Suomi ratifioi peruskirjan 9.11.1994. Peruskirja tuli voimaan Suomessa ja kansainvälisesti 1.3.1998. Peruskirjan on vuoden 2005 loppuun mennessä ratifioinut 19 Euroopan neuvoston jäsenvaltiota.

Peruskirjalla pyritään suojelemaan ja edistämään perinteisiä alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä Euroopassa, pyritään ylläpitämään ja kehittämään Euroopan kulttuureja ja kulttuuriperintöä sekä edistämään alueellisen kielen tai vähemmistökielen käyttöä yksityisessä ja julkisessa elämässä.

Peruskirjan I ja II osassa muotoillaan tavoitteet ja periaatteet, joita sopimuspuolet sitoutuvat soveltamaan kaikkiin alueellaan puhuttuihin alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin nähden. Näitä ovat kunkin alueellisen kielen tai vähemmistökielen maantieteellisen alueen kunnioittaminen, näiden kielten edistämisen tarve sekä niiden käyttämisen helpottaminen ja/tai rohkaiseminen puhetilanteissa ja kirjallisesti sekä julkisessa että yksityisessä elämässä (tarvittavin opetusta ja opiskelua koskevin toimenpitein sekä maiden välisillä vaihdoilla samaa tai samantapaista kieltä eri valtioissa käyttävien ryhmien kesken).

Peruskirjan III osa sisältää lukuisia erityistoimia, joilla pyritään edistämään vähemmistökielten käyttöä julkisessa elämässä. Näiden toimien piiriin kuuluvat koulutus, oikeus, hallintoviranomaiset ja julkiset palvelut, joukkoviestimet, kulttuuritoiminta ja -palvelut, talous- ja yhteiskuntaelämä sekä yhteydet yli valtakunnan rajojen.

Peruskirjan ratifioinnin yhteydessä Suomi on antanut selityksen, jonka mukaan se sitoutuu täyttämään ruotsin kielen (vähemmän puhuttu virallinen kieli) osalta 65 ja saamen kielen (alueellinen kieli) osalta 59 peruskirjan III osassa säädetyistä erityisvelvoitteista. Lisäksi Suomi on antanut selityksen, jonka mukaan se sitoutuu soveltuvin osin soveltamaan peruskirjan II osan säännöksiä romanikieleen ja muihin ei-alueellisiin kieliin.

Peruskirjan täytäntöönpanoa seuraa asiantuntijakomitea, joka tutkii sopimuspuolten antamat määräaikaishavainnot, jotka myös julkistetaan.

Asiantuntijakomiteassa on yksi jäsen kutakin sopimuspuolta kohti. Ehdokkaat nimeää asianomainen sopimuspuoli. Jäsenet nimittää Euroopan neuvoston ministerikomitea ehdokaslistalta, johon nimetyillä henkilöillä tulee olla korkea moraalinen ja tunnustettu pätevyys peruskirjan käsittelemisissä asioissa. Komitean jäsenet nimitetään kuusivuotiskaudeksi, ja heidät voidaan valita uudelleen.

Sopimuspuolen alueella laillisesti perustetut yhteisöt tai yhdistykset voivat kiinnittää asiantuntijakomitean huomion seikkoihin, jotka liittyvät sopimuspuolen hyväksymiin peruskirjan III osaa koskeviin sitoumuksiin. Neuvoteltuaan asiasta asianomaisen sopimuspuolen kanssa asiantuntijakomitea voi ottaa nämä tiedot huomioon selvitystä laatiessaan. Mainitut yhteisöt tai yhdistykset voivat lisäksi antaa lausuntoja sopimuspuolen noudattamasta II osaa koskevasta politiikasta.

Määräaikaishavainnot ja edellä mainituilta yhteisöiltä tai yhdistyksiltä saatujen tietojen perusteella asiantuntijakomitea laatii selvityksen ministerikomiteaa varten. Tähän selvitykseen, jonka ministerikomitea voi halutessaan julkaista, liitetään sopimuspuolilta pyydetyt vastineet. Selvityksessä tulee erityisesti olla asiantuntijakomitean ministerikomitealle tekemä esitys tarvittaessa yhdelle tai useammalle sopimuspuolelle annettavien suositusten valmistelemiseksi.

Osana kieliperuskirjan täytäntöönpanon valvontaa asiantuntijakomitea vieraili Suomessa touku-
kuussa 2003 tavaten hallituksen ja kansalaisyhteiskunnan edustajia. Kieliperuskirjan täytäntöön-
panon seurannassa asiantuntijakomitealla oli käytössään Suomen toinen määräaikaisraportti, sitä
täydentävät hallituksen vastaukset komitean esittämiin lisäkysymyksiin sekä vierailun aikana saa-
dut lisätiedot. Edellä mainituilla yhteisöillä ja yhdistyksillä oli lisäksi mahdollisuus tuoda suoraan
asiantuntijakomitean tietoon hyödyllisiksi katsomiaan asioita.

Määräaikaisraportin käsittelyn päätteeksi asiantuntijakomitea antoi toisen Suomea koskevan
maakohtaisen raporttinsa ja suositusluonnoksensa ministerikomitealle kesällä 2004. Hallitukselle
varattiin mahdollisuus kommentoida raporttia ja suositusluonnoksia.

Ministerikomitea hyväksyi 20.10.2004 peruskirjan täytäntöönpanoa koskevat suosituksensa.
Suositukset ovat tämän selonteon liitteenä.

Nyt käsiteltävänä on Suomen hallituksen kolmas määräaikaisraportti peruskirjan täytäntöön-
panosta. Raportti on laadittu vuoden 2005 aikana. Aikaa edellisten suositusten antamisesta on
kulunut vain hieman yli vuosi, selonteko ei sisällä paljoakaan uutta aineistoa.

Lisätietoja

Lisätietoja ihmisoikeussopimuksista ja niiden täytäntöönpanon valvontaan liittyvästä määräai-
kaisraportoinnista voi tiedustella ulkoasiainministeriön oikeudellisen osaston ihmisoikeustuo-
mioistuin- ja -sopimusasioiden yksiköstä. Yhteystiedot ovat:

Ulkoasiainministeriö
Oikeudellinen osasto
Ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö (OIK-31)
PL 176, 00161 HELSINKI
puhelin: (09) 1605 5704
faksi: (09) 1605 5951
sähköposti: OIK-31@formin.fi

YLEINEN OSA

1. PERUSTIETOA SUOMESTA

Historia

Suomi oli osa Ruotsin valtakuntaa 1100-luvulta vuoteen 1809 saakka. Vuosina 1808-1809 käydyn Suomen Sodan seurauksena Suomi irrotettiin Ruotsista ja liitettiin autonomisena suuriruhtinaskuntana Venäjän keisarin alaisuuteen. Suomi sai oman keskushallinnon ja säilytti Ruotsin perustuslait sekä muun lainsäädännön valtioelämänsä perustana. Suomi itsenäistyi 6. joulukuuta 1917. Euroopan Neuvoston jäseneksi Suomi liittyi 5.5. 1989 ja Euroopan unionin jäseneksi 1.1.1995.

Väestö

Suomen väestömäärä oli vuoden 2004 lopussa 5 236 611 henkilöä, joista 5 128 265 henkilöä oli kansalaisuudeltaan suomalaisia ja 108 346 kansalaisuudeltaan ulkomaalaisia. Ulkomaalaisista suurimman ryhmän muodostivat Venäjän ja entisen Neuvostoliiton kansalaiset (24 868). Seuraavaksi eniten oli Viron (13 978), Ruotsin (8 209) ja Somalian kansalaisia (4 689). Ulkomaalaisten osuus koko väestöstä oli 2 prosenttia¹.

Suomen valtiomuoto ja julkishallinto

Suomen valtiomuoto on tasavalta. Valtiovalta kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville koontunut yksikamarinen eduskunta, jossa on 200 edustajaa. Lainsäädäntövaltaa käyttävä eduskunta valitaan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Hallitusvaltaa käyttävät tasavallan presidentti ja valtioneuvosto. Presidentti valitaan suoralla kansanvaalilla kuuden vuoden toimikaudeksi. Tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet.

Julkishallinto muodostuu valtion ylimmistä elimistä ja valtionhallintojärjestelmästä, joka sisältää keskushallinnon, aluehallinnon ja valtion paikallishallinnon. Kunnallishallinto on osa julkista hallintoa. Myös kirkollishallinto on eräin osin julkista hallintoa.

Oikeusvaltioperiaatteella on vahva asema eli kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Uskonto

Suomen perustuslaki (731/1999) takaa jokaiselle uskonnon ja omantunnon vapauden, johon sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Peruskouluissa ja lukioissa järjestetään eri uskontokuntien mukaista uskonnonopetusta. Kirkolla on oikeus koota kirkollisveroa kunnallisverotuksessa määritellyn ansiotulon mukaan. Väestöstä kuuluu evenkelis-luterilaiseen kirkkoon 84,2%, ortodoksiseen kirkkoon 1,1% ja muihin uskontokuntiin 1,2%. Uskontokuntiin kuulumattomia on 13,5%.

¹ Raportissa esitetyt tilastot perustuvat Tilastokeskuksen tilastotietoihin. Yhteystiedot: puhelin +358-(0)9 173 41 ja <http://www.tilastokeskus.fi>.

Kielet

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Vuoden 2004 lopussa Suomessa vierasta kieltä puhui äidinkielenään kaikkiaan 133 183 henkilöä. Yleisimmin puhutut vieraat kielet olivat venäjä (37 253 henkilöä), viro (13 784 henkilöä), englanti (8 345 henkilöä), somali (8 096 henkilöä) ja arabia (6 589 henkilöä).

Ahvenanmaan erityisasema

Yli 6 500:sta saaresta muodostuva Ahvenanmaa on Suomeen kuuluva ruotsinkielinen maakunta, jonka alueella asuu noin 26 530 asukasta. Ruotsinkielen asemasta, laajasta itsehallinto-oikeudesta ja maakuntapäivien toimivallasta säättää tiettyjä lakeja säädetään itsehallintolailla (1144/1991).

Ahvenanmaan erityisasema perustuu Kansainliiton päätökseen vuodelta 1921. Vuosina 1917-1921 ahvenanmaalaiset ajoivat maakunnan liittämistä uudelleen aikaisempaan emämaahan Ruotsiin. Suomi halusi säilyttää Ahvenanmaan ja tarjosi sille itsehallintoa, mitä ahvenanmaalaiset eivät kuitenkaan hyväksyneet. Kiista vietiin Kansainliiton ratkaistavaksi. Kansainliitto päätti, että Ahvenanmaa kuuluu Suomeen, mutta siitä on muodostettava itsehallintoalue. Suomella on velvoite taata ahvenenmaalaisille oikeudet säilyttää ruotsin kieli, oma kulttuuri ja omat paikalliset tavat. Samalla laadittiin myös Ahvenanmaata koskeva kansainvälinen yleissopimus, jonka mukaan Ahvenanmaasta tehtiin puolueeton alue, jota ei myöskään saa linnoittaa.

Suomen EU-liittymisasiakirjan osana on Ahvenanmaata koskeva pöytäkirja n:o 2. Pöytäkirjalla tunnustetaan Ahvenanmaan erityinen kansainvälisoikeudellinen asema sekä muun muassa Ahvenanmaan kotiseutuoikeus.

Kieliperuskirjan määräyksiä ei sovelleta Ahvenanmaahan. Tästä huolimatta kaikki ne toimenpiteet, joilla pyritään kehittämään ruotsin kielen asemaa Suomen valtion alueella ovat tärkeitä myös niiden velvoitteiden osalta, joita valtiolla on suhteessa Ahvenanmaan maakunnan viranomaisiin ja väestöön. Velvoitteiden osalta erityisen tärkeää on oikeus- ja hallintoviranomaisten ruotsin kielen taitojen kehittäminen ja ylläpitäminen.

2. ALUEELLISET KIELET TAI VÄHEMMISTÖKIELET SUOMESSA

Ruotsin kieli

Suomen perustuslain 17 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Ruotsi on Suomen alueella vähemmän puhuttu virallinen kieli. Valtaosa ruotsin kieltä käyttävistä henkilöistä asuu etelä-, lounais- ja länsirannikolla sekä Ahvenanmaan saaristossa.

Ruotsin kieli on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

Saamen kieli

Saamelaiset ovat Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän alueella asuva alkuperäiskansa. Saamelaisen asuttama alue (saameksi *Sápmi*) ulottuu Keski-Norjasta ja Keski-Ruotsista Suomen pohjoisosan yli Venäjälle Kuolan niemimaalle. Alueella asuu noin 75 000 - 100 000 saamelaista. Saamelaisilla on oma kieli, kulttuuri, elämäntapa ja identiteetti ja heitä yhdistävät alueittain yhteinen historia, perinteet, tavat ja yhteisöt.

Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Perustuslain 121 §:n 4 momentin mukaan saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään. Perustuslaissa saamelaisten kulttuuri ymmärretään laajasti kulttuurimuotona siihen kuuluvine perinteisine elinkeinoineen kuten poronhoito, kalastus ja metsästys.

Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa saamelaisia edustaa kussakin maassa saamelaisten keskuudessaan valitsema edustajisto saamelaiskäräjät (*Samediggi*). Suomen saamelaiskäräjät on saamelaisten edustajisto, jonka saamelaiset valitsevat vaaleilla keskuudestaan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Käräjiin kuuluu 21 jäsentä ja neljä varajäsentä. Seuraavat vaalit järjestetään syyskuussa 2007. Käräjät toimii oikeusministeriön hallinnonalalla. Itsehallinnollisen luonteensa vuoksi Käräjät ei ole valtion viranomainen, vaikka sen toiminta rahoitetaan valtion varoin. Käräjät hoitaa saamelaisten itsehallintoon kuuluvina tehtävinä saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä saamelaisten asemaa alkuperäiskansana koskevat asiat. Lisäksi käräjät edustaa saamelaisia kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä. Saamelaisilla on oma lippu ja kansallislaulu.

Saamelaismääritelmä perustuu lakiin saamelaiskäräjistä (974/1995; 3 §). Saamelaiskäräjät keräsi saamelaisten lukumäärään ja kaksikielisyyteen liittyvät tiedot vaaliensa yhteydessä viimeksi vuonna 2003. Vaaleissa äänioikeutettujen henkilöiden antamien tietojen mukaan Suomessa oli vuonna 2003 noin 7 956 saamelaista. Heistä 3 669 eli 46,1 % asui saamelaisten kotiseutualueella, Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa ja Sodankylän kunnassa olevalla Lapin paliskunnan alueella. Muualla Suomessa asui 3 702 saamelaista (46,5 %) sekä ulkomailla 585 (7,4 %). Suomen koko väestömäärästä saamelaisten osuus on 0,03 %. Kotiseutualueellaan saamelaiset ovat noin kolmasosan vähemmistönä alueen koko väestöstä.

Suomen EU-liittymisasiakirjan osana on saamelaisia koskeva pöytäkirja n:o 3. Pöytäkirjalla tunnustetaan Suomen kansallisen ja kansainvälisen oikeuden mukaiset velvoitteet ja sitoumukset saamelaisiin nähden saamelaisten elinkeinojen, kielen, kulttuurin ja elämäntavan säilyttämiseksi ja kehittämiseksi.

Saamen kielilaki (1086/2003) tuli voimaan samanaikaisesti kielilain kanssa 1.1.2004. Lain sisältöä selostetaan tarkemmin kohdassa I.1.

Saamen kieli on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

3. ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ KÄYTTÄVIEN LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA

Ruotsin kieltä käyttävät Suomen kansalaiset

Suomen väestöstä on ruotsinkielisiä 289 751 (5,5%, 31.12.2004). Koska ruotsi on toinen Suomen kansalliskielistä, ruotsin kieltä käyttävistä ei varsinaisesti voida puhua vähemmistönä, vaan lähinnä *de facto* kielellisenä vähemmistönä.

Saamelaiset

Suomalais-ugrilaiseen kieliryhmään kuuluvia saamen kieliä on yhteensä kymmenen. Suomessa niistä käytetään kolmea, pohjoissaame eli tunturisaame, inarinsaame ja koltansaame. Vuodesta 1992 lähtien saamenkielisellä henkilöllä on ollut mahdollisuus ilmoittaa väestökirjoihin äidinkielenkseen saamen kieli. Väestökirjoihin oli vuoden 2004 loppuun mennessä ilmoittanut saamen äidinkielenkseen 1 732 henkilöä.

Saamea äidinkielenään puhuvista noin 1 700 puhuu pohjoissaamea, noin 400 koltansaamea ja noin 300 inarinsaamea. Pohjoissaame on myös Ruotsin ja Norjan saamelaisten valtakieli ja sitä puhuu 70-80 %:a kaikista saamea puhuvista Pohjoismaissa. Koltansaamea puhutaan koltta-alueen lisäksi Kuolan niemimaalla. Inarinsaamea puhutaan ainoastaan Suomessa.

Alueellisen kielen tai vähemmistökielen puhujan määritelmästä

"Alueellisen kielen tai vähemmistökielen puhujan" määritelmän perusteet pohjautuvat väestötietojärjestelmään, jota ylläpitävät Väestörekisterikeskus² ja maistraatit. Tietojen rekisteröinti perustuu kansalaisten ja viranomaisten lakisääteisiin ilmoituksiin. Henkilöistä talletetaan rekisteriin nimi ja henkilötunnus, osoitetiedot, kansalaisuus ja äidinkieli, tieto perhesuhteista sekä syntymä- ja kuolintiedot. Tilastokeskus³ laatii Väestörekisterikeskuksen antamien tietojen perusteella tilastoja muun muassa kansalaisuuden, kielen ja syntymämaan mukaan. Kielirekisteröinnin periaatteena on, että henkilöllä on ainoastaan yksi oma kieli, joka hänellä on oikeus valita. Henkilön oma kieli määräytyy siten ilmoituksen mukaan. Hän voi halutessaan ilmoittaa myöhemmin muutoksia väestötietojärjestelmään merkittyyn tietoon.

4. EI-ALUEELLISET KIELET JA NIITÄ KÄYTTÄVIEN LUKUMÄÄRÄ SUOMESSA

Romanikieli

Suomessa romaniväestöön kuuluvia henkilöitä on noin 10 000. Lukumäärä voidaan esittää vain arviona, sillä Suomen tietosuojalainsäädännössä kielletään sellaisten arkaluontoisten henkilötietojen tallentaminen, jotka on tarkoitettu muun muassa kuvaamaan rotua tai etnistä alkuperää⁴. Lisäksi Ruotsin puolella asuu noin 3 000 suomalaista romania. Romaneita asuu koko maassa,

² <http://www.vaestorekisterikeskus.fi>

³ <http://www.tilastokeskus.fi>

⁴ Henkilötietolaki 11 § (523/1999). Kielto ei kuitenkaan ole ehdoton, sillä arkaluonteisia tietoja saa kerätä henkilörekisteriin laissa tai asetuksessa säädettyin edellytyksin. Arkaluonteisten henkilötietojen julkisuudesta on säädetty erikseen.

mutta suurin osa Suomen romaniväestöstä asuu Etelä-Suomen suurissa kaupungeissa. Suomen romanien käyttämä romanikielen murre on Kälö. Romanikieltä puhuu eniten ikääntynyt väestö, joka myös puhuu sitä parhaiten. Keski-ikäiset ja nuori aikuisväestö käyttävät päivittäisessä kanssakäymisessään pääasiallisesti suomea, mutta ovat passiivisia kielen taitajia eli ymmärtävät puhuttua kieltä.

Romanikieli on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

Romanikielestä selostetaan enemmän raportin II-osiossa 7 artiklan yhteydessä.

Venäjän kieli

Venäjänkieliset ovat Suomen toiseksi suurin vähemmistökieliryhmä. Suomessa asuu 37 253 venäjänkielistä henkilöä⁵, joista 24 626 on Venäjän kansalaisia. Suomessa perinteisesti asuneeseen venäläiseen väestöön (n. 5000 henkilöä) on liittynyt viimeisen vuosikymmenen aikana runsaasti uusia maahanmuuttajia.

Haasteet venäjänkielen edistämiseksi ovat moninaiset, koska Suomessa asuvien venäjänkielisten ryhmä on heterogeeninen. Samanaikaisesti tulee huomioida yhtäältä Suomessa pitkään asuneiden, Suomen kansalaisuuden omaavien ja usein täysin suomen- ja/tai ruotsinkielentaitoisten venäjänkielisten mahdollisuudet ylläpitää omaa äidinkieltään ja toisaalta uusien venäjänkielisten maahanmuuttajien, jotka suomalaiseseen yhteiskuntaan kotoutuakseen tarvitsevat suomen kieltä, kielelliset tarpeet.

Tilastollisesti venäjänkielisiin luetaan myös monet inkeriläiset paluumuuttajat, joita Suomeen on palannut tuhansittain 1990-luvun alussa alkaneen paluumuuttoliikkeen myötä. Inkerinsuomalaisten yhteys suomalaisuuteen ja suomen kieleen on historian saatossa katkaistu useaan otteeseen, mutta monet inkerinsuomalaiset ovat kuitenkin vaalineet suomalaista identiteettiään ja haluavat erityisesti korostaa suhdettaan suomen kieleen.

Suomessa asuvan venäjänkielisen vähemmistön osalta voidaan korostaa heidän yrittäjähenkilöisyyttään, joka on osaltaan onnistunut lujittamaan venäjänkielistä identiteettiä ja kulttuuria Suomessa. Esimerkkeinä voidaan mainita yksityissektorilla perustetut radiokanava ja lehdet, monipuolinen kulttuuritoiminta sekä muun muassa elintarvike- ja erikoiskaupat.

Venäjän kieli on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

Venäjän kielestä selostetaan enemmän raportin II-osiossa 7 artiklan yhteydessä.

Tataarin kieli

Suomessa on arviolta noin 800 turkkilaissukuista tataaria, joista valtaosa puhuu turkkilaiskieliin kuuluvaa tataaria äidinkielenään. Tataarit ovat 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Suomeen Venäjän tataarikylistä Volgan alueelta maahan muuttaneiden jälkeläisiä. Tataarit ovat Suomen vanhin islaminuskoinen vähemmistö.

⁵ Kaikki Suomessa asuvat venäjän kansalaiset eivät ole venäjänkielisiä ja päinvastoin.

Valtaosa Suomen tataareista asuu pääkaupunkiseudulla. Tataarikulttuuria ja tataarin kieltä edistää vuonna 1925 perustettu Suomen Islam-seurakunta, jonka yhteydessä ja tuella toimii tataarien kulttuuriseura ja urheiluseura. Seurakunta järjestää äidinkielen opetusta ympäri vuoden. Seurakunta on lisäksi julkaissut vuodesta 2004 lukien taatarinkielistä sanomalehteä, joka ilmestyy 3-4 kertaa vuodessa.

Tataarin kieli on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

Jiddish

Jiddishin käyttäjiä on ollut Suomessa 1800-luvulta alkaen. Suomen juutalaiset puhuvat koillisjiddishin murretta, jota kutsutaan myös Liettuan jiddishiksi. Jiddish on aikoinaan ollut myös Suomen juutalaisen yhteisön virallinen kieli, mutta sen ovat syrjäyttäneet suomi, ruotsi, hebrean ja englanti. Koska jiddishiä käytetään lähinnä yksityishenkilöiden välisissä yhteyksissä, tarkkoja lukumääriä jiddishin puhujista on vaikeaa esittää. Arvioiden mukaan Suomessa on alle 50, lähinnä vanhempaan ikäryhmään kuuluvaa henkilöä, jotka puhuvat ja ymmärtävät jiddishiä.

Helsingin juutalainen koulu järjestää oppilailleen opetusta heprean kielessä ja saa tähän erillistä valtionapua. Jiddishin kielessä ei järjestetä varsinaista kouluopetusta. Jiddish on kuitenkin luonteva osa Helsingin juutalaista koulua muun muassa laulujen muodossa.

Helsingin juutalainen seurakunta on ryhtynyt erinäisiin toimenpiteisiin jiddishin elvyttämiseksi. Seurakunnan puitteissa kokoontuu jiddish-kerho, jossa on sekä alkeisopetusta aikuisille että jiddishinkielinen keskustelupiiri. Kerholaisia on tällä hetkellä parikymmentä. Lisäksi Helsingin juutalaisen yhteisön lehdessä *HaKehila* julkaistaan säännöllisesti jiddishinkielinen artikkeli. Suunnitteilla on myös jiddishin kielen teemavuosi, joka toteutettaisiin yhdessä seurakunnan ja Helsingin juutalaisen koulun kanssa.

Jiddish on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

Karjalan kieli

Suomessa on perinteisesti puhuttu vähemmistökielenä karjalan kieltä, jolla ei kuitenkaan ole virallisen vähemmistökielen asemaa Suomessa. Karjalan kielessä on kaksi päämurretta: Aunuksen ja Vienan karjala. Karjalan kielellä on nykyisin kaksi pääpuhuma-aluetta: Karjalan tasavallassa kapea vyöhyke Vienasta Aunukseen sekä Sisä-Venäjällä erityisesti Tverin seutu. Suomessa karjalan kieltä puhutaan lähinnä Itä-Suomessa Valtimossa, Kuhmossa ja Suomussalmella. Ennen toista maailmansotaa Suomessa karjalaa puhui pääsääntöisesti Laatokka-järven pohjoispuolella asuva ortodoksisväestö, ja kieltä hallitsee edelleen osa luovutetun alueen siirtolaisista ja heidän jälkeläisistään. Karjalan kieltä puhuvia on tällä hetkellä noin 5 000, joista karkean arvion perusteella noin 4 000 on syntynyt ennen vuotta 1945.

Eduskunnan valtiovarainvaliokunta kiinnitti vuoden 2002 talousarvioesityksestä antamassaan mietinnössä⁶ huomiota karjalan kielen kehittämiseen. Karjalan kielen tutkimuksen tavoitteena on valiokunnan mukaan karjalan kielen elvyttäminen ja sen aseman vahvistaminen Suomessa sekä yhteistyö rajantakaisen karjalankielisen väestön kanssa.

⁶ (VaVM 37/2001 vp - HE 115/2001 vp, HE 206/2001; mom. 29.08.25, Kansainvälinen kulttuuriyhteistyö)

Valtiovarainvaliokunnan aloitteesta opetusministeriö asetti Joensuun yliopiston käyttöön määrärahan selvitystyötä varten, jossa kartoitettiin karjalan kielen asema ja tarvittavia toimenpiteitä karjalan kielen kehittämiseksi ja vakiinnuttamiseksi.

Joensuun yliopisto luovutti Suomessa asuvien karjalankielisten asemaa koskevan selvitystyön ja sen pohjalta laatimansa toimenpide-ehdotukset opetusministeriölle kesäkuussa 2004⁷. Selvityksessä pyrittiin kyselyjen avulla muun muassa arvioimaan rajakarjalaissyntyisten, Suomussalmen karjalaiskylien karjalaisten ja eri aikoina Venäjältä tulleista karjalaisista karjalan kieltä taitavien määrä, kielitaidon taso sekä suhtautuminen karjalan kieleen, sen käyttöön ja opettamiseen. Selvityksestä ja toimenpide-ehdotuksista pyydettiin lausunnot mm. asiaan liittyviltä yliopistoilta ja järjestöiltä loppuvuonna 2004 ja yhteenveto näistä toimitetaan mahdollisine toimenpide-ehdotuksineen Eduskunnan valtiovarainvaliokunnalle.

5. HALLITUKSEN LAUSUNNOT JA SELONTEOT

Hallitusohjelma

Kielivähemmistöjen oikeudet ovat osa Suomen hallituksen ohjelmaa. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen (24.6.2003-) ohjelman "Oikeuspolitiikka ja kansalaisten turvallisuus"-luvussa todetaan, että hallituksen ohjelmaan kuuluu turvata saamelaisten kielelliset oikeudet, huolehtia kielilain käytännön toteutuksesta sekä uudistaa laki suomenruotsalaisista kansankäräjistä (Folktinget).

Hallitusohjelman koulutus, tiede ja kulttuuri- luvun mukaisesti hallitus edistää eri etnisiin ryhmiin kuuluvien lasten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia. Maahanmuuttajaoppilaiden äidinkielen säilyttämistä tuetaan tavoitteena toimiva kaksikielisyys. Sosiaali- ja terveystieteiden luvun mukaan sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuus suomeksi ja ruotsiksi turvataan. Lisäksi kehitetään mahdollisuuksia saamenkielisiin sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluihin.

Ihmisoikeudet ja Suomen ulkopoliitiikka

Valtioneuvoston ensimmäinen selonteko Suomen ihmisoikeuspolitiikasta annettiin eduskunnalle 24.3.2004⁸. Vastaava selonteko annetaan jatkossa kerran vaalikaudessa, eli joka neljäs vuosi ja se korvaa ulkoasiainministerin aiemmin antamat selvityksen eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle. Selonteko käsitteli ulkopoliittisten ihmisoikeuskysymysten lisäksi myös kansallisia kysymyksiä ja muodosti sellaisenaan kattavan katsauksen Suomen poliittisiin tavoitteisiin ihmisoikeuskysymyksissä eri hallinnonaloilla. Selonteon mukaan naisten, lasten, vähemmistöjen, alkuperäiskansojen sekä vammaisten henkilöiden oikeuksia painotetaan.

Kielilain ja hallintolain täytäntöönpanon edistämishanke

Uusi kielilaki sekä uusi hallintolaki tulivat voimaan 1.1.2004. Lakien täytäntöönpanon edistämiseksi valtiovarainministeriö käynnisti lokakuussa 2003 hankkeen, jonka tehtävänä oli selvittää ensisijaisesti edellytyksiä mahdollisimman joustavan omalla kielellä tapahtuvan asioinnin järjestämiseen kansalliskielillä, suomeksi ja ruotsiksi.

⁷ Selvityksen laati tutkija Matti Jeskanen Joensuun yliopiston humanistisen tiedekunnan suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitokselta.

⁸ <http://formin.finland.fi/doc/fin/palvelut/julkaisut/ihmisoik/ihmisoik04.pdf>
<http://formin.finland.fi/doc/eng/policies/human-rights04.pdf>

Työryhmän loppuraportti valmistui vuoden 2004 lopussa. Selvitystyön kohteena olleet toimintojen järjestämisen ja henkilöstöjohtamisen mallit soveltuvat myös hyödynnettäviksi yleisemmin edistettäessä monikulttuurisuutta sekä kansalaisten mahdollisuutta käyttää vähemmistökieliä asioissaan viranomaisten kanssa.

Romanit työvoimatoimistojen asiakkaina

Romaneille suunnattujen työvoimapalvelujen kartoittamiseksi tehtiin vuonna 2003 selvitys, jonka seurantaselvitys toteutetaan vuoden 2006 aikana. Jokaiseen lääniin on vakiinnutettu ns. romaniasioiden pienoisneuvottelukunta (alue-RONK). Näillä neuvottelukunnilla on tiivistä yhteistyötä muun muassa Työvoima- ja elinkeinokeskusten (TE-keskukset) kanssa romaneille soveltuvan työvoimakoulutuksen suunnittelussa ja järjestämisessä. Romanien edustajia käytetään myös asiantuntijoina TE-keskusten ja työvoimatoimistojen järjestämässä henkilöstökoulutuksessa, joka koskee esimerkiksi romaneja työvoimatoimiston asiakkaina.

Jokaiseen TE-keskukseen ja työvoimatoimistoon on nimetty romaniasian yhdyshenkilö. Yhdyshenkilöt osallistuvat mm. tasa-arvoasiain neuvottelupäiville, joiden yhteyteen sisällytetään työhallinnon ja romaniväestön yhteistyökysymyksiä koskeva osio.

Romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämistä koskeva tutkimus on tarkoitus käynnistää vuoden 2006 alkupuolella.

Romanikielisiä oppaita työvoimatoimiston palveluista ei vielä ole tehty. Romaniasiain neuvottelukunnan (RONK) näkökulmasta esimerkiksi lasten päivähoitoa ja peruskoulutusta, asuntoasioita ja sosiaaliturvaa koskevien oppaiden valmistamistarve on ollut kiireellisempi.

Romanilasten koulunkäynti

Opetusministeriön hyväksymän "Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman 2003-2008" lähtökohtana on varmistaa koulutuksen perusturvan toteutuminen. Tavoitteena on syrjäytymisen ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen ja tätä kautta koulutuksellisten perusoikeuksien toteutuminen kaikille ihmisille kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla.

Toimiin romanilasten koulunkäynnin lisäämiseksi on ryhdytty. Opetushallituksen asettama työryhmä kehittää romanilasten sekä muiden vähemmistökieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluvien lasten koulunkäyntiä. Romanilasten edellytyksiä osallistua varhaiskasvatukseen pyritään lisäämään sekä romaninuorten koulunkäynnin ja jatko-opintojen onnistumista parantamaan.

Romaninaiset ja -lapset

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimivan romaniasiain neuvottelukunnan toimintasuunnitelmaan vuosiksi 2004-2007 sisällytettiin yhdeksi tavoitteeksi huomion kiinnittäminen romanilasten ja -naisten asemaan Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella vuonna 2006. Lisäksi romaniasiain neuvottelukunta järjestää yhteistyössä romanilasten esikoulu- ja päivähoitohankkeiden kanssa seminaarin, jossa esitellään hankkeiden tuloksia.

OSA I

I.1. PERUSKIRJAN TÄYTÄNTÖÖNPANOON LIITTYVÄ KANSALLINEN LAINSÄÄDÄNTÖ

Perustuslaki

Suomen perustuslain 17 § sisältää säännökset kielellisistä oikeuksista sekä oikeudesta omaan kulttuuriin. Sen 1 momentissa todetaan Suomen kaksikielisyys ja suomen ja ruotsin kielen tasa-vertainen asema kansalliskielinä sekä turvataan siihen liittyvät yksilölliset ja ryhmäkohtaiset oikeudet. Säännöksessä käytetään äidinkielen sijasta käsitettä oma kieli. 17 §:n 2 momentin mainitsema julkinen valta käsittää niin valtion kuin kunnatkin. Julkista valtaa koskevalla säännöksellä on erityinen merkitys esimerkiksi julkisten palvelujen sekä koulu- ja muiden sivistysolojen ja omakielisen tiedonvälityksen järjestämisessä. Pykälän 3 momentti puolestaan turvaa vähemmistöjen eli saamelaisten alkuperäiskansana, romanien ja muiden ryhmien, kuten viittomakielten käyttäjien kielelliset ja kulttuurioikeudet.

Muut perustuslain nimenomaisesti kielellisiä oikeuksia koskevat säännökset sisältyvät 6 §:n 2 momenttiin yhdenvertaisuudesta, 51 §:ään eduskuntatyössä käytettävistä kielistä, 79 §:n 4 momenttiin lakien julkaisemisesta ja voimaantulosta, 121 §:n 4 momenttiin saamelaisten itsehallinnosta kieltään ja kulttuuriaan koskevissa asioissa saamelaisten kotiseutualueella ja 122 §:n 1 momenttiin hallinnollisista jaotuksista.

Kielilaki

Suomen kansalliskieliä, suomen ja ruotsin kieltä, turvaava *kielilaki* (423/2003) tuli voimaan 1.1.2004 kumoten vuodelta 1922 voimassa olleen kielilain. Samanaikaisesti kielilain kanssa tuli voimaan laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003), joka niinkään kumosi valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain vuodelta 1922.

Kielilain keskeisimpänä tarkoituksena on turvata perustuslaissa säädetty jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa valtion tai kaksikielisen kunnan viranomaisessa omaa kieltään joko suomea tai ruotsia valintansa mukaan. Tavoitteena on, että jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta sekä että yksilön kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota. Kielilain tarkoituksena on perustuslaissa säädettyjen kielellisten oikeuksien toteutuminen käytännössä.

Kielilaki on yleislaki, jota sovelletaan, ellei erityislainsäädännössä muuta säädetä. Kielilaki sisältää kuitenkin kielellisten oikeuksien vähimmäistason, joka on erityislainsäädännössäkin huomioitava. Kielilakia sovelletaan tuomioistuimissa ja muissa valtion viranomaisissa, kunnallisissa viranomaisissa, itsenäisissä julkisoikeudellisissa laitoksissa sekä eduskunnan virastoissa ja tasavallan presidentin kansliassa. Kielilaissa on myös erikseen säädetty niistä laitoksista ja muista vastaavista, joihin kielilakia ei sovelleta.

Ahvenanmaan maakunta on yksikielisesti ruotsinkielinen. Maakunta on tästä syystä kielilain 7 §:ssä nimenomaisesti rajattu lain soveltamisalan ulkopuolelle. Ahvenanmaan maakuntaa koskevat kielisäännökset sisältyvät Ahvenanmaan itsehallintolakiin (1144/1991).

Kielilain keskeisimpiä säännöksiä on kielilain 23 §, jossa säädetään, että viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että yksilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Yksilön ei siis tarvitse erikseen vedota kielellisiin oikeuksiinsa. Kaksikielisen viranomaisen

tulee myös osoittaa yleisölle palvelevansa kahdella kielellä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että viranomaisen tulee huolehtia siitä, että kilvet, opasteet ja lomakkeet ovat viranomaisessa esillä molemmilla kansalliskielillä.

Kielilain 36 §:ssä säädetään, että kielilain valvonta on ensisijaisesti jokaisen viranomaisen omana tehtävänä. Tällainen toimialakohtainen valvonta varmistaa keskitettyä valvontaa paremmin, että kunkin toimialan erityispiirteet kielellisten oikeuksien toteuttamisessa voidaan asianmukaisesti ottaa huomioon.

Lain täytäntöönpanon ja soveltamisen seuranta on oikeusministeriön tehtävänä. Oikeusministeriön on perustettu kolme uutta virkaa seurantatehtävän hoitamista varten. Oikeusministeriö antaa tarvittaessa suosituksia kansalliskieliä koskevaan lainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä ja puuttuu havaitsemiinsa epäkohtiin.

Kielilain 37 §:n mukaan valtioneuvosto antaa vaalikausittain eduskunnalle kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta sekä yleiskatsauksen maamme kielioloista. Ensimmäinen kertomus annetaan eduskunnalle vuoden 2006 keväällä.

Kieliasian neuvottelukunta

Kielilain täytäntöönpanosta annetun asetuksen (433/2004) mukaan oikeusministeriön yhteydessä toimii kieliasian neuvottelukunta, joka on pysyväisluonteinen asiantuntija- ja valmisteluelin. Neuvottelukunta on aloittanut toimintansa syksyllä 2004. Neuvottelukunnassa on edustettuna niiden eri yhteiskuntasektoreiden asiantuntemus, joilla kielellisten oikeuksien toteutuminen on erityisen tärkeää. Tällaisia sektoreita ovat esimerkiksi oikeuslaitos, sosiaali- ja terveydenhuolto, kunnallishallinto, ulkomaalais- ja maahanmuuttoasiat sekä opetustoimi.

Kieliasian neuvottelukunnan tehtävänä on asetuksen 2 §:n mukaan: 1) avustaa oikeusministeriötä kielilain ja siihen liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanon ja soveltamisen seurannassa; 2) valmistella esityksiä täytäntöönpanoa tukeviksi toimenpiteiksi kansalliskielten käytön ja aseman edistämiseksi; 3) avustaa oikeusministeriötä eduskunnalle vaalikausittain kielilainsäädännön soveltamisesta annettavan valtioneuvoston kertomuksen valmistelussa; 4) valmistella viranomaisille suosituksia kielilakia ja siihen liittyvää lainsäädäntöä koskevan tiedottamisen ja koulutuksen järjestämisessä; sekä 5) antaa lausuntoja viranomaisille ja muille yhteisöille oikeusministeriön sille toimittamista kielilainsäädäntöä koskevista kysymyksistä.

Neuvottelukunta voi myös: 1) osallistua muita kieliä kuin kansalliskieliä koskevan lainsäädännön seurantaan sekä asiantuntijaelimenä avustaa muita kieliä koskevan lainsäädännön valmistelussa; 2) seurata kansainvälistä kehitystä ja yhteistyötä maan kieliolojen ja kielellisten oikeuksien kehittämiseksi; sekä 3) omasta aloitteestaan valmistella oikeusministeriön käyttöön suosituksia kielilainsäädäntöön ja sen soveltamiseen liittyvissä kysymyksissä sekä tehdä aloitteita kielellisten oikeuksien edistämiseksi ja kielellisen yhdenvertaisuuden toteutumiseksi.

Julkisyhteisöjen henkilöstön kielitaito

Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetussa laissa (424/2003) säädetään valtion viranomaisten, kunnallisten viranomaisten, sekä itsenäisten julkisoikeudellisten laitosten samoin kuin eduskunnan virastojen ja tasavallan presidentin kanslian palveluksessa olevalta henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta sekä sen osoittamisesta.

Lain mukaan viranomaisen on koulutusta järjestämällä ja muilla henkilöstöpoliittisilla toimilla huolehdittava siitä, että sen henkilöstöllä on riittävä kielitaito viranomaisen tehtävien hoitamiseksi kielilaisissa ja muussa lainsäädännössä asetettujen vaatimusten mukaisesti. Valtion viranomaisen henkilöstölle voidaan asettaa myös muiden kielten taitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia työtehtävien sitä edellyttäessä joko ministeriön asetuksella tai lain nojalla valtioneuvoston asetuksella.

Saamen kielilaki

Saamen kielilaki (1086/2003) tuli voimaan samanaikaisesti kielilain kanssa 1.1.2004. Lailla kumottiin laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa (516/1991). Lain tarkoituksena on sen 1 §:n mukaan turvata perustuslain ja Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten edellyttämällä tavalla saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä käyttää tuomioistuimissa ja muussa viranomaisessa omaa kieltään, inarinsaamea, koltansaamea tai pohjoissaamea. Aikaisemman lain mukaan oikeus käyttää kaikkia kolmea Suomessa puhuttua saamen kieltä viranomaisissa perustui vain lakiesityksen perusteluissa olleeseen lausumaan. Uudessa laissa nämä kaikki kolme kieltä on lakitekstissä määritelty laissa tarkoitetuiksi saamen kieliksi (3 §:n 1 kohta), mikä on omiaan selkiinnyttämään lain sisältöä.

Saamen kielilaisissa säädetään monin eri säännöksin myös julkisen vallan velvollisuuksista toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia (esim. 1 §:n 2 mom., 14 §:n 1 ja 2 mom., 15 §, 24 § ja 28 §:n 1 mom.). Lain tavoitteena on, että saamelaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta ja että saamelaisten kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota (1 §:n 3 mom.). Viranomaisten tulee lain mukaan osoittaa yleisölle palvelevansa myös saameksi (24 §:n 1 mom.). Ne eivät saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta laissa säänneltyjä kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä, kuten suomea tai ruotsia (4 §:n 2 mom.).

Saamen kielilakia sovelletaan kaikkiin julkiselle vallalle kuuluviin tehtäviin, jotka kuuluvat lain tarkoittamille viranomaisille. Viranomaiskohtainen soveltamisala vastaa pääosin aikaisempaa lakia (2 §). Paitsi saamelaisten kotiseutualueella olevia valtionhallinnon ja kunnallishallinnon viranomaisia, laki velvoittaa aiemman lain tavoin myös tämän alueen ulkopuolella eräitä kansalaisen oikeusturvan kannalta keskeisiä viranomaisia, kuten valtioneuvoston oikeuskansleria ja eduskunnan oikeusasiamiestä sekä myös vähemmistövaltuutettua. Uusi laki velvoittaa lisäksi valtion liikelaitoksia (17 §) ja eräin edellytyksin myös muita kuin viranomaisia, jotka hoitavat julkista hallintotehtävää saamelaisten kotiseutualueella (18 §). Julkisen vallan tehtävien ostaminen yksityisiltä ei näin ollen vaikuta kielellisiin oikeuksiin. Lain mukaan viranomaisten on omaloitteisesti huolehdittava kielellisten oikeuksien toteutumisesta käytännössä (24 §:n 1 mom.).

Jokainen viranomainen valvoo omalla toimialallaan saamen kielilain noudattamista. Saamelaiskäräjien tulee seurata lain soveltamista. Se voi tarvittaessa antaa suosituksia kielilainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä ja tehdä aloitteita havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi (28 §).

Kun ensimmäinen saamen kielilain 29 §:n 1 momentissa tarkoitettu kertomus saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta annetaan saamelaiskäräjille kuluvan vaalikauden kokeusten pohjalta vasta vuonna 2007, on vielä liian varhaista arvioida saamen kielilain vaikutuksia saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumiseen.

Yhdenvertaisuuslaki

Yhdenvertaisuuslaki (21/2004) tuli voimaan 1.2.2004 ja sillä toimeenpantiin EU:n neuvoston direktiivi rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (2000/43/EY) sekä direktiivi yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista (2000/78/EY).

Lain tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa lain soveltamisalaan kuuluvissa syrjintätilanteissa. Lain perusteluihin on mm. kirjattu, että viranomaisten tulee laatiessaan yhdenvertaisuussuunnitelmia ottaa huomioon maahanmuuttajien ohella perinteiset kansalliset vähemmistömme saamelaiset ja romanit. Laissa on säädetty kielletyistä syrjintäperusteista, joista kieli on lain 6 §:n mukaan yksi. Kielen perusteella syrjiminä on lain mukaan kielletty työhön, koulutukseen ja ammattiyhdistystoimintaan liittyvissä asioissa. Laissa on säädetty myös syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojakeinoista.

Työministeriö antoi syyskuussa 2004 yleiset suositukset valtion ja kuntien viranomaisille yhdenvertaisuussuunnitelmien sisällöiksi suomeksi, ruotsiksi ja saameksi. Yhdenvertaisuussuunnitelmat on laadittava vuoden 2005 loppuun mennessä.

Vähemmistövaltuutettu

Vähemmistövaltuutetun toimialasta, tehtävistä ja valtuuksista on säädetty 1.9.2001 voimaan tulleella lailla (660/2001) ja asetuksella (687/2001). Vähemmistövaltuutetun tehtävänä on hyvien etnisten suhteiden edistäminen sekä ulkomaalaisten ja etnisten vähemmistöjen aseman ja oikeuksien seuraaminen.

Vähemmistövaltuutetun tehtävät laajentuivat 1.2.2004 voimaan tulleella lakimuutoksella (22/2004) uuden yhdenvertaisuuslain säätämisen yhteydessä. Ohjeiden, neuvojen ja suositusten antamisen lisäksi vähemmistövaltuutetulta voi pyytää toimia, kuten tapaamisten järjestämistä sovinnon aikaansaamiseksi asianosaisten kesken. Tavoitteena on, että osapuolet pääsisivät kummankin kannalta kohtuulliseen sopimukseen syrjinnän kohteeksi joutuneiden aiheutuneiden vahinkojen korvaamisesta.

Syrjintälautakunta

Syrjintälautakunta on valtioneuvoston nimittämä itsenäinen ja riippumaton oikeusturvaelin, jonka toiminta perustuu yhdenvertaisuuslakiin ja jonka toiminta lisää oikeusturvan tosiasiallista saatavuutta. Lautakunta ei korvaa käytössä olevia muutoksenhakukeinoja ja –elimia eikä sen toimivaltaan kuulu viranomaispäätösten muuttaminen. Vähemmistövaltuutettu tai henkilö, johon syrjintä kohdistuu, voi saattaa etnistä syrjintää koskevan asian syrjintälautakunnan käsiteltäväksi. Lautakunta voi vahvistaa sovinnon tai kieltää jatkamasta tai uusimasta syrjinnän ja vasta toimien kiellon vastaista menettelyä. Määräämänsä velvoitteeseen lautakunta voi liittää sakon uhan ja tarvittaessa myös määrätä uhkasakon maksettavaksi. Lisäksi tuomioistuimien, vähemmistövaltuutetun tai muun viranomaisen tai yhdistyksen voi pyytää etnistä syrjintää koskevassa asiassa lautakunnan lausunnon yhdenvertaisuuslain soveltamisesta.

Etnisten suhteiden neuvottelukunta

Etnisten suhteiden neuvottelukunnan tarkoituksena on viranomaisten, kansalaisjärjestöjen ja eduskunnassa edustettuna olevien puolueiden sekä maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen välisen vuorovaikutuksen kehittäminen valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Neuvottelukunta avustaa työministeriötä maahanmuuttopolitiikan asiantuntijana etnisesti yhdenvertaisen ja monimuotoisen yhteiskunnan kehittämisessä.

Aikaisemman etnisten suhteiden neuvottelukunnan (ETNO) toimikausi päättyi vuoden 2004 lopussa. Valtioneuvosto on toukokuussa 2005 asettanut uuden neuvottelukunnan kolmivuotiskaudeksi 2005 – 2008.

Edelliset neuvottelukunnat muodostuivat keskeisten viranomaisten, järjestöjen ja suurimpien kieliryhmien sekä etnisten vähemmistön edustajista. Uutta neuvottelukuntaa ei ole asetettu kieliperusteisesti kuten aiemmat, vaan edustajat on valittu erillisen hakumenettelyn kautta valittujen järjestöjen asettamista maahanmuuttajiin tai etnisiin vähemmistöihin kuuluvista ehdokkaista.

Valtakunnallisen neuvottelukunnan lisäksi on asetettu kolme alueellista neuvottelukuntaa (Oulu, Turku, Joensuu), joissa maahanmuuttajia ja etnisiä vähemmistöjä edustavat vastaavan hakumenettelyn kautta valitut maahanmuuttaja- ja vähemmistötaustaiset henkilöt.

Hallituksen maahanmuuttopolitiittinen ohjelma

Ehdotus hallituksen maahanmuuttopolitiittiseksi ohjelmaksi luovutettiin kesäkuussa 2005 maahanmuuttopolitiittiselle ministerityöryhmälle. Ohjelman valmistelussa on otettu huomioon aiemmat, muun muassa ETNOssa valmistellut selvitykset ja raportit. Ohjelmaa ollaan viimeistelemässä siitä saatujen lausuntojen pohjalta.

I.2. ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ EDISTÄVÄT KANSALLISET ELIMET JA JÄRJESTÖT

KOTIMAISTEN KIELTEN TUTKIMUSKESKUS

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (KOTUS) on valtion kielitieteellinen tutkimuslaitos. Se tutkii suomea, ruotsia, saamen kieliä, romanikieltä ja viittomakieltä. Toimintaan kuuluu kielenhuolto, sanakirjojen teko ja tutkimushankkeita. Tutkimuskeskukseen on perustettu 1.1.2006 alkaen erityinen vähemmistökielten osasto.

Osoite: Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki
Puhelin: (09) 73 151 Faksi: (09) 7315 355
www.kotus.fi

FiBLUL - FINNISH BUREAU FOR LESSER USED LANGUAGES

Euroopan unionin alaisuudessa toimiva Euroopan pienten kielten toimisto (*European Bureau for Lesser Used Languages, EBLUL*) on edustettuna myös Suomessa. Itsenäisenä yhdistyksenä FiBLUL (*Finnish Bureau for Lesser Used Languages*) edistää vähemmistökieliä puhuvien välisiä suhteita ja siinä ovat edustettuina seuraavat kielet: ruotsi, saame, romani, venäjä, tataari ja jiddish.

Osoite: Simonkatu 8, 00170 Helsinki
Puhelin: (09) 6930 7322 Faksi: (09) 694 9489
Sähköposti: veronica.herzberg@kulturfonden.fi

SVENSKA FINLANDS FOLKTING

Svenska Finlands folkting eli suomenruotsalaiset kansankäräjät edistää Suomen ruotsinkielisen väestön oikeuksien toteutumista ja toimii tämän väestön olojen kehittämiseksi. Folktinget antaa muun muassa lausuntoja ruotsin kieltä koskevissa kysymyksissä sekä suomen kielen asemasta Ruotsissa.

Osoite: Unionsgatan 45 H 110, 00170 Helsingfors
Puhelin: (09) 6844 250 Faksi: (09) 6844 2550
Sähköposti: folktinget@folktinget.fi www.folktinget.fi

SAAMELAISKÄRÄJÄT

Saamelaiskäräjät hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevat asiat saamelaisten perustuslaillisen itsehallintoon kuuluvana tehtävänä. Käräjien toimivalta itsehallinnossaan on valmisteleva ja neuvoa-antava. Lisäksi se edustaa saamelaisia vaaleilla valittuna edustajistona niin kansallisissa kuin kansainvälisissäkin yhteyksissä.

Osoite: Saarikoskentie, 99870 Inari
Puhelin: (016) 665 011 Faksi: (016) 671 323
Sähköposti: info@samediggi.inet.fi www.samediggi.fi

ROMANIASIAIN NEUVOTTELUKUNTA

Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimii romanien ja viranomaisten välisenä yhteistyöelimenä romaniasiain neuvottelukunta (RONK). Neuvottelukunnan tehtäviin kuuluu muun muassa romanikielen ja kulttuurin edistäminen.

Osoite: Sosiaali- ja terveysministeriö, PL 33, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: (09) 160 74308 (*pääsihteeri Sarita Friman-Korpela*)
Faksi: (09) 160 74312 www.romani.fi

SUOMEN VENÄJÄNKIELISTEN YHDISTYSTEN LIITTO RY

Vuonna 1999 perustettu Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry (SVYL) on Suomen venäjänkielisten edunvalvontaorganisaatio, johon kuuluu 19 venäjänkielistä yhdistystä ja taide-ryhmää.

Osoite: Haapaniemenkatu 7-9 B, 00530 HELSINKI
Puhelin: (045) 652 7869 (toimistos sihteeri ma, ke, pe 10-15)
Faksi: (019) 544 868 www.faror.com

SUOMEN ISLAM-SEURAKUNTA

Vuonna 1925 perustettu Suomen Islam-seurakunta edustaa Suomen tataariyhteisöä. Seurakunta edistää tataarikulttuuria ja tataarin kieltä Suomessa.

Osoite: Fredrikinkatu 33 A, 00120 HELSINKI
Puhelin: (09) 643 579 Faksi: (09) 643 549
Sähköposti: kanslia@fic-sis.org

HELSINGIN JUUTALAINEN SEURAKUNTA

Jiddishin kieltä Suomessa edistää Helsingin juutalainen seurakunta.

Osoite: Malminkatu 26, 00100 HELSINKI
Puhelin: (09) 586 0310 Faksi: (09) 694 8916

KARJALAN KIELEN SEURA RY

Vuonna 1995 perustettu Karjalan kielen seura ry:n tarkoituksena on edistää karjalan kielen asemaa Suomessa lisäämällä kiinnostusta karjalan kieleen, tukemalla kielen säilyttämiseen ja kehittämiseen tähtävää tutkimus- ja julkaisutoimintaa.

Osoite: c/o Pertti Lampi, Laakavuorentie 14 B 43, 00970 Helsinki
Puhelin: 0400 - 246 266 (sihteeri)
Sähköposti: peter.pond@netsonic.fi www.karjalankielenseura.fi

I.3. RAPORTTIA LAADITTAESSA HUOMIOIDUT YHTEISÖJEN TAI YHDISTYSTEN LAUSUNNOT

Kieliperuskirjan täytäntöönpanoa koskeva Suomen hallituksen kolmas määräaikaisraportti on laadittu ulkoasiainministeriön oikeudellisella osastolla ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikössä yhteistyössä eri sektoriministeriöiden ja muiden viranomaistahojen kanssa. Keskeisenä tekijänä raportoinnissa on myös ollut kansalaisyhteiskunnan osallistuminen raportin laatimisen eri vaiheisiin. Raportin valmistelua aloitettaessa pyydettiin kirjalliset lausunnot kaikilta asian suhteen toimivaltaisilta viranomaisilta sekä useilta asiaan liittyviltä kansalaisjärjestöiltä ja vähemmistöjä edustavista neuvottelukunnista, tutkimusinstituuteista, yhteisöistä tai yhdistyksistä.

Ulkoasiainministeriössä 17.11.2005 järjestettyyn julkiseen keskustelutilaisuuteen lähetettiin kutsut 40:lle eri viranomaiselle ja yhdistykselle. Kuulemistilaisuudessa olivat edustettuina opetusministeriö, työministeriö, sisäasiainministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, Saamelaiskäräjät, Kuntaliitto, Svenska Kulturfonden, Svenska Finlands folkting, Helsingin yliopisto, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitto (FARO), Suomen venäjänkielisen väestön foorumi, Suomen Islam-seurakunta, Inkerikeskus, Karjalan kielen seura, Ihmisoikeusliitto,

Lisäksi raporttiluonnoksesta lähettivät kirjallisesti/sähköpostilla huomionsa tai muutosesityksensä oikeusministeriö, opetusministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, Lapin lääninhallitus, Ahvenanmaan maakuntahallitus, valtakunnansyyttäjän virasto, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus, Svenska Finlands folkting, saamelaiskäräjät, Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitto, Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti ja Suomen Inkeri-liitto.

I.4. PERUSKIRJASTA TIEDOTTAMINEN

Peruskirja ja ministerikomitean siitä antamat suositukset on julkaistu suomen, ruotsin ja pohjoissaamen kielillä. Kieliperuskirja ja sen käännökset on julkaistu Suomen säädöskokoelmassa. Lisäksi peruskirjan sopimusteksti on valtion sähköisessä säädöstietopankissa FINLEX:ssä⁹, mihin on linkki myös ulkoasiainministeriön verkkosivuilla¹⁰. Säädöskokoelma on saatavilla ja internetiä voi käyttää maksutta muun muassa yleisissä kirjastoissa.

Saamen kielilain (1086/2003) 9 § mukaan saamelaisia erityisesti koskevat lait ja muut säädökset sekä valtiosopimukset ja muut Suomen säädöskokoelmassa julkaistavat asiakirjat ja tiedonannot julkaistaan valtioneuvoston tai asianomaisen ministeriön niin päättäessä myös saamenkielisinä käännöksinä. Kyseisessä laissa saamen kielellä tarkoitetaan inarin-, koltan- ja pohjoissaamen kieliä. Peruskirjaa tai ministerikomitean antamia suosituksia ei ole julkaistu inarin- tai koltansaameksi.

Peruskirjan täytäntöönpanoa koskevat hallituksen määräaikaisraportit on julkaistu ulkoasiainministeriön verkkosivuilla¹¹. Hallituksen kolmas määräaikaisraportti tullaan julkaisemaan näillä sivuilla mahdollisimman pian. Raportti julkaistaan myös helposti jaettavana ja suuren painosmäärän mahdollistavana nidottuna paperiversiona. Raportti tullaan lähettämään tiedoksi laajalla jakelulla eri viranomaisille ja kansalaisjärjestöille.

⁹ <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1998/19980023>

¹⁰ <http://formin.finland.fi/doc/fin/ihmisoik/sopim.html>

¹¹ <http://formin.finland.fi/doc/fin/ihmisoik/raportointi/main.html>

Ihmisoikeustuomioistuinin- ja -sopimusasioiden yksikkö (OIK-31) toimittaa pyydettyä sopimustekstiin, sen voimaansaattamiseen liittyviin säädöksiin ja peruskirjan täytäntöönpanon valvontaan liittyvää materiaalia sekä vastaa peruskirjan oikeuksia ja velvoitteita koskeviin tiedusteluihin. Yhteystiedot ovat raportin johdannossa.

I.5. SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA

Hallituksen toimenpiteistä suositusten täytäntöön panemiseksi selostetaan yksityiskohtaisemmin raportin III osassa. Suosituskohtaisesti toimenpiteet voidaan tiivistää seuraavasti:

Ministerikomitea suosittelee, että Suomi ottaa huomioon kaikki asiantuntijakomitean huomiot ja ensisijaisesti:

1. *jatkaa ponnekkaasti nykyisiä toimia saamenkielisen opetuksen parantamiseksi ja ryhtyy erityisesti välitöihin toimenpiteisiin varmistaakseen vakavan häviämiskaavan alaisena olevien Inarin ja Koltan saamen kielten elinkelpoisuuden.*

Saamelaisten oikeutta omaan kieleensä toteuttaa opetustoimessa lähinnä perusopetuslaki (628/1998), lukiolaki (629/1998) ja laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998).

Vuoden 1999 alusta alkaen saamelaisten kotiseutualueen kunnille ja muille mainitulla alueella toimiville koulutuksen järjestäjille on myönnetty erillistä valtionavustusta saamenkieliseen ja saamen kielen opetukseen. Lisäksi valtio myöntää vuosittain määrärahan saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen.

2. *suosii ja/tai edistää saamenkielisen sanomalehden saatavuutta*

Saamenkielisen lehdistön osalta voidaan viitata Suomen perustuslakiin, jossa säädetään jokaisen sananvapaudesta (12 §). Suomen nykyinen, kansainvälisesti verrattain monipuolinen sanomalehdistö toimii pääsääntöisesti ilman julkista tukea, mutta valtioneuvosto myöntää vuosittain hakemusten perusteella sanomalehtitukea.

Elektroninen verkkolehti Sysäys¹² on yhdenvertaisuuteen ja monimuotoisuuteen keskittynyt sähköinen julkaisu, jonka näkökulma vaihtelee yksilökokemuksista syrjimättömyyteen näköaloihin Suomessa ja EU-tasolla. Sysäyksen kielivalikoimaan kuuluvat suomi, ruotsi, englanti, romanikieli ja pohjoissaame.

3. *varmistaa, että sosiaali- ja terveyspalveluita on saatavilla ruotsin ja saamen kielillä;*

Terveystieteiden ja sosiaalipalveluiden saatavuuteen ruotsin kielellä liittyvä ongelma on Suomessa tiedostettu ja siihen on puututtu. Alue- ja paikallishallinnon tasolla monet terveyskeskukset ovat ryhtyneet toimenpiteisiin ruotsinkielisen palvelutasonsa parantamiseksi. Opasteisiin sekä kyltteihin on kiinnitetty entistä enemmän huomiota samoin kuin potilasasiakirjojen kieleen. Joissakin sairaaloissa on otettu käyttöön kieliläiset ja ruotsin kielen kurssit on järjestetty henkilökunnalle. Lisäksi oikeusministeriö on opastanut terveydenhuollon henkilöstöä uuden kielilain sisällöstä ja sen soveltamisesta erityisesti heidän työtehtäviensä näkökulmasta.

¹² <http://www.join.fi/seis/romani.shtml>

Valtioneuvoston asettamassa kieliasian neuvottelukunnassa (jonka pääasialliset tehtävät selostettiin edellä I- jaksossa) on sosiaali- ja terveydenhuollon edustajia sekä valtion keskushallinnosta että paikallistasolta.

Eduskunta on vuodesta 2002 alkaen hyväksynyt erillisen määrärahan saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi (200 000 € vuonna 2002; 300 000 € vuonna 2003; 600 000 € vuonna 2004; ja 600 000 € vuonna 2005). Saamelaiskäräjät tekee vuosittain käyttösuunnitelman määrärahan käytöstä. Määrärahalla on ollut tuntuva merkitys erityisesti varhaiskasvatuksessa ja vanhustenhuollossa. Saamenkielinen kotipalvelutoiminta on tukenut merkittävästi ikääntyneiden kotona asumisen edellytyksiä ja mielenterveyskuntoutujia. Määrärahalla on myös turvattu mahdollisuus saamenkieliseen päivähoitoon.

Saadun selvityksen mukaan saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden pitkäjänteisen kehittämisen suurimpia esteitä ovat rahoituksen riittämättömyys sekä sen epävarmuus ja lyhytjänteisyys. Tämä vaikeuttaa paitsi toiminnan suunnittelua, myös kielitaitoisen ja koulutetun henkilökunnan rekrytointia. Useissa saamelaisalueen kunnissa jo yksikielisten peruspalveluiden tuottaminen on kuntien taloudellinen tilanne huomioon ottaen vaikeaa. Kuntien yhteisten palveluiden järjestäminen on kuitenkin useissa tilanteissa hankalaa pitkien välimatkojen vuoksi.

Rahoitusmenettely on poikkeus kuntien valtiosuusjärjestelmän yleisistä periaatteista. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta erityinen valtionavustus on kuitenkin perusteltua, koska se on tarpeen perustuslaissa mainitun saamelaisen alkuperäiskansan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi. Määrärahaa saa käyttää valtionavustuksen maksamiseksi saamelaiskäräjien kautta saamelaiskäräjästä annetun lain 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisten kotiseutualueen kunnille saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi.

Vuonna 2003 käynnistetyn sosiaalialan kehittämishankkeen puitteissa kunnille voidaan lisäksi hakemuksen perusteella myöntää määrärahaa vuosille 2005-2007 kielellisten ja kulttuuristen vähemmistöjen palvelujen kehittämiseen.

4. jatkaa toimenpiteitä romanikielen suojelemiseksi ja sen käytön edistämiseksi turvaten suotuisat olosuhteet erityisesti romanikielen opetukselle ja opettajakoulutukselle sekä romanikielisille radio- ja televisio-ohjelmille.

Opetushallituksen alainen romaniväestön koulutusyksikkö järjestää lisä- ja jatkokoulutusta romanikielisille opettajille sekä romanikielen ja kulttuurin opetusta kaikille opettajille vuosittain. Yksikkö tuottaa oppimateriaalia ja järjestää erilaisia seminaareja ja muita tapahtumia. Yksikkö päivittää ja uudistaa myös oppimateriaalia. Romani-suomi-englanti sekä suomi-romani sanakirja julkaistiin vuonna 2005.

Vuosina 2004-2005 on käynnistynyt hankerahoituksena kolme romanilasten varhaiskasvatusprojektia Vantaalla, Turussa ja Varkaudessa. Kaupungeissa on suomalaisittain merkittävä romaniväestö. Hankkeissa pyritään lisäämään romanilasten osallistumista varhaiskasvatuspalveluihin ja esiopetukseen. Tavoitteena on kehittää varhaiskasvatuspalveluja tukemaan romanilapsen kielellistä kehitystä sekä suomen/ruotsin että romanin kielessä. Vuonna 2002 päättyneen opetushallituksen selvityksen mukaan vain 2 % romanilapsista osallistuu esiopetukseen.

Käynnissä olevista varhaiskasvatushankkeista on saatu rohkaisevia tuloksia. Esimerkiksi Turussa perhekäyntien, perheleirien ja muun tiedotuksen lisäämisen seurauksena syksyllä 2004 esiopetuksen aloitti suurin osa alueen romanilapsista. Lisäksi 2-4 -vuotiaita on osallistunut päivähoitoon. Romanilapset ovat saaneet Turussa romanikielen opetusta. Neuvoloiden 5-vuotistarkastuksen yhteydessä romanivanhempia on tiedotettu erikseen varhaiskasvatuspalveluista.

Tällä hetkellä suurimman ongelman muodostaa romanikielisen varhaiskasvatusmateriaalin puute sillä alle kouluikäisille ei ole romanikielistä tai romanikielen oppimista tukevaa opetus-, leikki- tai muuta materiaalia. Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut joulukuussa 2005 *Lue lapsen kanssa*-oppaan, joka on tarkoitettu sekä romanivanhemmille lapsen kasvatusoppaaksi että tukemaan lapsen kielellistä kehitystä kuvin ja romanikielisin sanoin.

Romanilasten varhaiskasvatushankkeiden luomia malleja on tarkoitus ottaa käyttöön valtakunnallisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2003 on huomioitu ensi kertaa romanilasten tarpeet eri kieli- ja kulttuuritaustaisina varhaiskasvatuksessa. Suunnitelmissa korostetaan yhteistyöverkostojen syntymistä romanien edustajien kanssa, romanilasten esiopetukseen osallistumisen lisäämistä ja kielen oppimisen tukemista.

Romaniväestön elämää ja ajankohtaisia asioita käsitellään viikoittain *Romanihelmiä* -radio-ohjelmassa, jossa kuullaan myös romanikieliset uutiset. Ohjelma lähetettiin vuoden 2004 loppuun asti Radio Suomessa maanantaisin 12 minuutin kestoisena. Vuoden 2005 alusta lähtien *Romanihelmiä* - Romani mirits sisältyy YLE Radio 1:n ohjelmistoon ja sen lähetysaika piteni 15 minuuttiin. Uudessa lähetysympäristössä ohjelman säännöllinen toistuvuus voidaan turvata selvästi aiempaa paremmin.

I.6. MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSISTA TIEDOTTAMINEN

Ministerikomitean antamat suositukset käännettiin heti niiden hyväksymisen jälkeen molemmille kansalliskielille eli suomeksi ja ruotsiksi sekä pohjoissaamen kielelle. Suositukset ja asiantuntijakomitean Suomea koskeva raportti lähetettiin laajalla jakelulla tiedoksi 26.10.2004. Suositukset ovat luettavissa suomeksi, ruotsiksi, pohjoissaameksi ja englanniksi ulkoasiainministeriön verkkosivuilla osoitteessa <http://formin.finland.fi> (ihmisoikeudet/ päätelmät ja suositukset).

I.7. OSALLISTUMINEN SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON

Viranomaisten osallistumisesta ministerikomitean suositusten täytäntöönpanoon viitataan edellä esitettyihin tietoihin. Suosituksista on tiedotettu laajalti eri viranomaistahoille. Vastuu kansallisesti mahdollisesti tarvittavista toimenpiteistä on kullakin hallinnonalalla.

OSA II

7 ARTIKLA: TAVOITTEET JA PERIAATTEET

Tavoitteita ja periaatteita koskeva 7 artikla soveltuu saamen ja ruotsin kielisiin. Ratifioidessaan kieliperuskirjan Suomi on lisäksi antanut selityksen, jonka mukaan se sitoutuu soveltuvin osin soveltamaan peruskirjan II osan säännöksiä romanikieleen ja muihin ei-alueellisiin kielisiin.

- 1. Sopimuspuolten alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan politiikan, lainsäädännön ja käytännön tulee vähemmistökielialueilla kunkin kielen tilanne huomioon otteen perustua seuraaviin tavoitteisiin ja periaatteisiin:*
 - a) alueelliset kielet tai vähemmistökielet tunnustetaan kulttuuririkkaudeksi;*
 - b) alueellisen kielen tai vähemmistökielen maantieteellistä aluetta kunnioitetaan sen varmistamiseksi, että olemassa olevat tai uudet hallinnolliset rajat eivät muodosta estettä kyseisen alueellisen kielen tai vähemmistökielen edistämiseksi;*
 - c) alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä on tarpeen edistää määrätietoisesti niiden aseman turvaamiseksi;*
 - d) helpotetaan ja/tai rohkaistaan sekä julkisessa että yksityisessä elämässä alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttämistä puhetilanteissa ja kirjallisesti;*
 - e) tuetaan ja kehitetään alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä käyttävien ryhmien yhteyksiä saman valtion muiden sellaisten ryhmien kanssa, jotka käyttävät samaa tai samantapaista kieltä, sekä kulttuuriryhteyksien luomista valtion muiden kieliryhmien kanssa tämän peruskirjan piiriin kuuluvilla alueilla;*
 - f) alueellisten kielten tai vähemmistökielten asianmukainen opetus ja opiskelu kaikilla asianmukaisilla tasoilla järjestetään sopivalla tavalla;*
 - g) järjestetään vähemmistökielialueilla muillekin kuin alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttäville mahdollisuus oppia halutessaan kyseistä kieltä;*
 - h) alueellisten kielten tai vähemmistökielten opiskelua ja tutkimusta korkeakouluissa ja muissa vastaavissa laitoksissa edistetään;*
 - i) soveltuvaa maiden välistä vaihtoa edistetään samaa tai samantapaista alueellista kieltä tai vähemmistökieltä kahdessa tai useammassa eri valtiossa käyttävien ryhmien välillä tämän peruskirjan piiriin kuuluvilla aloilla.*
- 2. Sopimuspuolet sitoutuvat poistamaan, mikäli tätä ei ole vielä tehty, kaiken aiheettoman alueellisiin kielisiin tai vähemmistökieliin liittyvän erottelun, poissulkemisen, suosituimmuuden sekä kaikki sellaiset rajoitukset, joiden tarkoituksena on jarruttaa tai vaarantaa vähemmistökielen säilymistä tai kehittymistä. Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevia erityistoimia ei katsota laajemmin käytettyjä kieliä puhuvan väestön syrjinnäksi, jos näiden toimien tavoitteena on edistää tasa-arvoa kyseistä kieltä käyttävien ja muun väestön välillä tai asianmukaisesti huomioida näiden kielten erityisasema.*
- 3. Sopimuspuolet sitoutuvat tarvittavin toimenpitein edistämään maansa kieliryhmien keskinäistä yhteisymmärrystä ja erityisesti sisällyttämään opetus- ja kasvatustavoitteisiinsa kunnioituksen, ymmärryksen ja suvaitsevaisuuden alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä kohtaan sekä rohkaisemaan myös joukkoviestimiä pyrkimään samaan päämäärään.*
- 4. Määrittäessään alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevaa politiikkaansa sopimuspuolten tulee ottaa huomioon asianomaisten kieliryhmien ilmaiset tarpeet ja toivomukset. Niitä rohkaistaan tarvittaessa perustamaan elimiä, jotka voivat antaa viranomaisille neuvoja kaikissa alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevissa asioissa.*
- 5. Sopimuspuolet sitoutuvat soveltuvin osin noudattamaan 1-4 kappaleessa annettuja periaatteita myös ei-alueellisiin kielisiin. Näiden kielten osalta tämän peruskirjan toteuttamiseen tähtäävät toimenpiteet määrit-*

tään kuitenkin joustavasti ja asianomaisten kieliryhmien tarpeet ja toivomukset huomioon ottaen sekä niiden perinteitä ja ominaispiirteitä kunnioittaen.

1a) Alueellisten ja vähemmistökielten tunnustaminen kulttuuririkkaudeksi

Perustuslain 17 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Pykälän 2 momentin mukaan jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Tässä tarkoitettuna lakina on voimassa edellä mainittu kielilaki. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Perustuslain tavoitteena on siis kielellinen tasa-arvoisuus.

Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä, kuten viittomakieltä käyttävillä henkilöillä, on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisissa säädetään perustuslain mukaan lailla. Tässä tarkoitettuna lakina on voimassa edellä mainittu saamen kielilaki.

1b) Hallinnollisista rajoista

Ruotsin kieli on kansalliskielistämme vähemmän käytetty kieli. Ruotsinkielinen väestönosa asuu Etelä-Suomessa, länsirannikolla ja Ahvenanmaalla.

Perustuslain 122 §:n 1 momentin mukaan tulee hallintoa järjestettäessä pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Edellä mainittu on sisällytetty myös kielilain 35 §:ään. Säännökset tähtäävät pääasiallisesti kielellisten oikeuksien toteutumiseen tulevaisuudessa. Kielilain 5 §:ssä säädetään maan kielellisestä jaotuksesta. Sen mukaan kunnat ovat joko yksikielisiä (suomen- tai ruotsinkielisiä) tai kaksikielisiä.

Palvelut voidaan järjestää eri tavalla ruotsinkieliselle kuin suomenkieliselle väestölle, jos erilaiset järjestämistavat edistävät kielellisten oikeuksien toteutumista. Ruotsinkielisen vähemmistön oikeuksien turvaamiseksi on mahdollista perustaa esimerkiksi yksikielisiä hallinnollisia yksiköitä. Kielilaissa säädetään, että vähintään yhden Puolustusvoimien joukko-osastoista on oltava ruotsinkielinen (Uudenmaan Prikaati, Nylands brigad). Lisäksi evankelisluterilaisen kirkon piirissä on kirkkolain (1054/93)nojjalla erikseen suomenkielisiä ja ruotsinkielisiä seurakuntia. Vuodesta 1923 lähtien kaikki ruotsinkieliset seurakunnat ovat kuuluneet yhteen autonomiseen ruotsinkieliseen hiippakuntaan.

Perustuslain 121 §:n 4 momentin mukaan saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään. Tässä tarkoitettuna lakina on voimassa *laki saamelaiskäräjistä*. Lain 4 §:n mukaan saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat ja Sodankylän kunnasta Lapin paliskunnan alue. Raportin alkujaksossa on selvitetty, missä määrin saamelaisia asuu kotiseutualueella ja missä määrin sen ulkopuolella.

Suomessa on vireillä laaja kunta- ja palvelurakennemuutos, jolla pyritään muodostamaan nykyistä laajempia kuntakokonaisuuksia. Toteutuessaan uudistus voi johtaa kuntaliitoksiin, jotka saattavat vaikuttaa hallinnollisiin rajoihin vähemmistökieltä puhuvan kansanosan asuinalueella eli ruotsin- ja saamenkielisillä alueilla.

1c) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten edistäminen

Kielilaki

Kielilaille turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet perustuslaissa edellytetyllä tavalla. Laki on Suomen kansalliskieliä, suomea ja ruotsia, koskeva yleislaki. Lakiin sisältyvät viittaukset muita kieliä koskevaan lainsäädäntöön sekä kielisääntöjä sisältävään erityislainsäädäntöön.

Kielilakia säädettäessä on huolehdittu siitä, että maan ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet toteutuvat entistä tehokkaammin. Laissa asetetaan viranomaisille velvoite aktiivisesti turvata näiden oikeuksien toteutuminen myös käytännössä. Lain sisältöä on selostettu tarkemmin raportin muissa osissa.

Saamen kielilaki

Saamen kielilain tarkoituksena on varmistaa, että maan saamenkielisen väestön kielelliset oikeudet toteutuvat entistä tehokkaammin. Laissa asetetaan viranomaisille velvoite aktiivisesti turvata näiden oikeuksien toteutuminen myös käytännössä.

Lain tavoitteiden toteutuminen käytännössä on pitkälti riippuvaista määrärahoista. Saamelaiskäräjien mukaan määrärahat eivät riitä Inarin- ja Koltansaamen kielenkääntäjien palkkaukseen, mikä osaltaan nopeuttaa näiden kielten käytön vähenemistä. Saamen kielen toimistolla olisi tarve yhdelle uudelle viralle jokaista saamen kieltä kohden.

Rahoitusvaikeuksien vuoksi myös Saamelaiskäräjien kielineuvoston suunnittelema saamen kielikeskus, jonka tehtävänä olisi saamen kielten kehittäminen, huolto ja tutkimus, on edelleen suunnitteluvaiheessa samoin kuin kolmen saamen kielen eri sanasto- ja terminologiahankkeet sekä kielineuvoston suunnittelema elektroninen saamen kielten sanastotietopankki.

Saamenkieli

Vuosina 2004-2005 on jatkettu aikaisempia lasten kulttuurikeskushankkeita saamelaisten kotiseutualueella. Tätä toimintaa tullaan jatkamaan myös vuosina 2006-2008. Vuonna 2005 aloitettiin OVTTAS!-projekti, jolla pyritään levittämään saamelaiskulttuurin opetusta Tenojoen laaksossa Suomen ja Norjan puolella lähinnä lapsille ja nuorille.

Vuosittain noin 500 lasta osallistuu saamenkieliseen opetukseen. Perusopetuksessa noin 150 oppilasta opiskelee joko kokonaan tai pääosin saamenkielellä. Yläasteella noin 30 oppilasta opiskelee saamen kieltä äidinkielenään. Saamelaisalueen ulkopuolella Oulun kaupungissa on ryhdytty syksyllä 2005 antamaan saamenkielen opetusta sekä äidinkielenä että vieraana kielenä. Opetuksen suurimpana esteenä on pätevien saamenkielisten opettajien puute. Opetusministeriö myöntää Saamelaiskäräjille vuosittain 253.000€ saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen.

Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaisasioista vastaavat ministerit sopivat vuonna 2001 pohjoismaisen asiantuntijatyöryhmän asettamisesta valmistelemaan luonnosta pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi. Työryhmä asetettiin vuonna 2002 ja se aloitti työnsä vuoden 2003 alusta. Siihen kuuluivat kaikkien kolmen maan hallitusten ja näiden maiden saamelaiskäräjien nimeämät edustajat. Asiantuntijatyöryhmä jätti marraskuussa 2005 ministereille mietintönsä, joka sisältää ehdotuksen sopimukseksi. Sopimusehdotus sisältää myös saamen kieltä ja pohjoismaista kieliyh-

teistyötä saamen kielen edistämiseksi koskevat artikkelit. Ehdotuksen ja siitä koottavien lausuntojen pohjalta on tarkoitus käynnistää sanottujen maiden hallitusten ja näiden maiden saamelaiskäräjien väliset neuvottelut sopimuksen aikaan saamiseksi.

Saamenkielinen kulttuuri- ja järjestötoiminta

Saamenkielisen kulttuurin ja järjestötoiminnan tukemiseen on osoitettu erillinen määräraha valtion talousarviossa. Saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon mukaisesti määräraha osoitetaan saamelaiskäräjille, joka julistaa määrärahan haettavaksi ja tekee yksittäiset avustuspäätökset. Opetusministeriö seuraa määrärahan käyttöä. Määrärahan jakoperusteet on määritelty saamelaiskäräjien työjärjestyksessä. Tukea myönnetään kulttuuriavustuksena (kuten projektitukena sekä työ- ja matka-avustuksina) sekä saamelaisjärjestöjen toiminta- ja julkaisuavustuksina. Kulttuurimäärärahan avulla on saatu elvytettyä saamenkielistä kulttuuria. Lisäksi Saamelaiskäräjien alainen lautakunta voi myöntää ilman hakemusta erityisen kulttuuripalkinnon.

Määrärahaa on viime vuosina käytetty seuraavasti:

<u>Vuosi</u>	<u>Määräraha €</u>	<u>Avustuksia myönnetty kpl</u>
2002	168 000	57
2003	168 000	47
2004	180 000 *	56
2005	205 000	

* Määrärahaan liitettiin 12 000 euroa käytettäväksi Utsjoen saamelaiskirkkotupien ylläpitoon

Varsinaisen saamelaiskulttuurimäärärahan lisäksi on opetusministeriön varoista saamelaiskäräjien kautta tuettu vuosittain yhteispohjoismaisten saamelaistaidejärjestöjen sekä Saamelaisneuvoston Suomen jaoston ja sen kansallisen jäsenjärjestön toimintaa.

Saamelaisnuorten yhdistystoiminta ja saamenkielinen nuorisokulttuuri

Opetusministeriö on vuosittain tukenut saamelaisnuorten järjestötoimintaa. Tarkoituksena on ollut tukea alkuperäiskansaansa kuuluvien nuorten vapaaehtoisuuteen perustuvaa kansalaistoimintaa oman identiteettinsä säilyttämiseksi ja kehittämiseksi. Tämän lisäksi opetusministeriö on tukenut saamelaiskäräjien organisoimien valtakunnallisten saamelaisnuorten taidetapahtumien järjestämistä ja tukenut saamelaisnuorten osallistumista valtakunnalliseen *Nuori kulttuuri* -tapahtumaan. Taidetapahtumatoiminta tukee saamelaisnuorten oman kulttuurin vaalimista. Osana opetusministeriön lääninhallitusten kautta rahoittamaa 3-9 -luokkalaisten iltapäivätoimintaa on tuettu saamelaisten omakielisiä kerhoja.

Inarin kunnan nuorisovaltuustossa on koko sen toimintahistorian ajan vuodesta 2001 alkaen ollut saamelaisnuorten edustajia Ivalon, Inarin ja Sevettijärven yläasteilta.

Romanikieli

Romanikielen tutkimuksen ja huollon asema on vahvistunut. Myös yhteistyö opetusviranomaisien kanssa on tiivistynyt, ja erilaisten yhteistyöhankkeiden tärkeys on korostunut. Kansainvälinen yhteistyö on entistä vilkkaampaa ja romanien oma yhdistystoiminta on parin viime vuoden aikana vilkastunut. Romanikielen hyväksi tehdyistä toimenpiteistä huolimatta monet romanilapset jäävät edelleen ilman romanikielen opetusta. Tarvitaan vielä näkyvämpiä toimia romanikielen aseman parantamiseksi.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen (KOTUS) yhteyteen vuonna 1997 perustettu romanikielen lautakunta toimii romanikielen kehittämisen, huollon ja tutkimuksen parissa. Tutkimuskeskuksessa työskentelee kaksi vakinaista romanikielen tutkijaa. Romaninuorille on tarjottu mahdollisuuksia määräaikaisiin tehtäviin kielen tutkimuksen parissa.

Romanikielen tutkimustyö on muuttunut aiemmin sanastojen ja sanakirjojen laadintaan sekä kieliaineistojen keruuseen painottuneesta tutkimuksesta teoreettisemmaksi ja tieteellisemmäksi. Kielipoliittinen seuranta on työssä mukana uutena osa-alueena. Romanikielen valtakunnallinen tutkimushanke kartoittaa ensimmäistä kertaa laajemmassa mittakaavassa kielen käyttömääriä ja funktioita. Romanikielen tutkimusaineistot, tietokonekorpuukset, ovat laajentuneet merkittävästi. Tutkimuskeskuksen romanikielen tutkijoilla on osana Suomen romanikielen tutkijoiden, kielenhuoltajien, oppikirjan laatijoiden ja opettajien yhteisöä keskeinen tutkimusta suuntaava eli tutkimuspoliittinen, sekä kielikäsitteitä ohjaava rooli, jota he toteuttavat toimimalla asiantuntijoina työryhmissä, jotka suunnittelevat mm. romanikielen opetusta sekä laativat kielen oppikirjoja. Tutkijat osallistuvat muillakin tavoin myös romanikielen yliopisto-opintojen kehittämiseen ja luovat tutkimusyhteistyötä koti- ja ulkomaisten yliopistojen kanssa

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen yhteyteen perustettavalle vähemmistökielten osastolle tulee varata riittävästi resursseja romanikielen kehittämiseen, huoltoon ja tutkimukseen, mm. yhtenäisen standardikieliopin luomiseksi. Kieliopin puuttuminen on haasteena mm. romanikielisen opetusmateriaalin tuottamiselle, kirjallisen tradition muotoutumiselle ja yleensäkin kielen julkiselle käytölle.

Vuoden 2004 lopulla valmistuivat ensimmäiset romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkinnon suorittaneet henkilöt. Toisena merkittävänä hankkeena romanikielen kehittämiseksi on romanikielen elvytyshanke, jossa keinoina ovat kielipesä, retriitit, kielikerhot ja kouluopetuksen lisääminen peruskouluissa romanioppilaille. Yhdessä opetushallituksen kanssa tutkimuskeskus suunnittelee kielimateriaalia, joka soveltuu esikouluikäisten ja aikuisopiskelijoiden käyttöön.

Erityislait, erityisesti koululait, laki sosiaalisista palveluista ja tiedotusvälineistä vastaavat käytännössä kukin osaltaan romanikielen aseman kehittämisestä. Kielilakia koskevassa hallituksen esityksessä todetaan 1 §:n yhteydessä kansalliskielestä, että lain soveltamisala koskee ainoastaan kansalliskieliä, suomea ja ruotsia. Säännökset muista kielistä sisältyvät myös vastaisuudessa erityislainsäädäntöön. Kielilain 8 §:ään on kuitenkin otettu viittaussäännös saamen kielen erilliseen sääntelyyn. Kielilaissa ei mainita romanikieltä. Kieliä on siten käsitelty eri tavoin kuin perustuslain 17 §:n 3 momentissa, jossa mainitaan myös romanin kieli.

Erityislait eivät tällä hetkellä toteuta täysimääräisesti perustuslain 17 §:n 3 momentin myöntämiä oikeuksia. Yksi mahdollisuus olisi luoda romanikielen poliittinen ohjelma, joka keskittäisi romanikielen hyväksi tehtävän kehitystoiminnan kokonaisvaltaisemmaksi. Romaneille tulee myös tiedottaa tehokkaammin heidän kielellisistä oikeuksistaan ja oman kielen merkityksestä lapsen myöhemmälle kehitykselle.

Venäjän kieli

ETNO:n valtakunnallisessa ja alueellisissa neuvottelukunnissa Suomen venäjänkielinen väestö on hyvin edustettuna sekä omien järjestöjensä että muiden maahanmuuttaja-asioissa toimivien järjestöjen edustajina. Erillisen neuvottelukunnan perustamista venäjänkielisen väestönosan asioiden hoitamista varten ei ole katsottu ajankohtaiseksi, vaikka ETNO:n työryhmä sen perustamista on ehdottanutkin jo vuonna 2003.

Venäjänkielinen ohjelmatarjonta on kasvanut radioasemilla ja venäjänkielinen lehti ilmestyy säännöllisesti. Venäjänkielisillä väestöllä on järjestötoimintaa useilla paikkakunnilla ja he osallistuvat myös muuhun järjestö- ja harrastustoimintaan.

1d) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttämisen helpottaminen ja/tai rohkaiseminen puhetilanteissa ja kirjallisesti

Ruotsin kieli

Ruotsin kielen käyttöä edistävä suomen ruotsalaiset kansankäräjät, *Svenska Finlands folkting* aloitti syksyllä 2002 ruotsin kielen käyttämistä edistävän kampanjan *Svenska på Stan*, jota jatkettiin vuonna 2003 kampanjalla *Päivää God Dag*. Kampanjoilla edistetään myönteistä suhtautumista ruotsin kieleen. Folktinget on myöntänyt vuodesta 2003 lähtien vuosittaisen *Päivää God Dag*-kunniakirjan henkilöille tai yrityksille, jotka ovat suhtautuneet myönteisesti sekä ruotsiin että suomeen.

Romanikieli

Romanikieltä ei käytetä julkisessa elämässä lukuun ottamatta mediaa ja jumalanpalveluksia. Vuoden 2005 alusta lukien maanantaisin lähetettävän romanikielisen uutis- ja ajankohtaisohjelman lähetysaika piteni 15 minuuttiin ja se siirtyi YLE Radio 1:n ohjelmistoon, missä sen säännöllinen toistuvuus voidaan turvata aikaisempaa paremmin. Romaniasiaan neuvottelukunta on ehdottanut lähetysajan kaksinkertaistamista. Romanikieliset uutiset valtakunnallisessa radioverkossa ovat vaikuttaneet myönteisesti kielen huoltoon ja sanaston modernisoitumiseen samoin kuin kiinnostukseen romanikieltä kohtaan. Digitaaliseen verkostoon siirtyminen avaa mahdollisuuksia romanien oman ohjelmiston saatavuudelle. Neuvottelukunnan kannan mukaan ohjelmat tulisi sijoittaa pääkanaville, jossa ne ovat romanien ja muun väestön saatavilla ja käytettävissä. Samalla tulisi kehittää romanien omaa mediaosaamista.

Säännöllisesti ilmestyvät kolme romanilehteä ovat pääosin suomenkielisiä, joissa romanikielisiä artikkeleita julkaistaan harvakseltaan. Opetusministeriö on tukenut romanilehtien julkaisemista kulttuurilehtien tukemiseen osoitetusta määrärahastaan.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on pyrkinyt lisäämään romanien mahdollisuuksia romanikieliseen jumalanpalveluselämään ja toimituksiin. Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön yhteydessä toimiva *Kirkko ja romanit* -työryhmä järjesti Helsingissä lokakuussa 2004 kaksikielisen jumalanpalveluksen. Työryhmän toimintasuunnitelmassa vuodelle 2005 mainitaan tavoitteiksi romanikielisten kerhojen perustamista seurakuntiin kirkon lapsi- ja nuorisotyössä, kahden romanikielisen jumalanpalveluksen järjestäminen sekä romanikielisen perhemessun suunnittelu.

Kirkko ja romanit -työryhmä edistää romanikielisen hengellisen materiaalin tuotantoa yhdessä Suomen Piipiaseuran kanssa tuottamalla romanikielisen katekismuksen (valmistuu 2005) ja Apostolien teot (käännöstyö alkaa syksyllä 2005 ja jatkuu vuoteen 2006) sekä suorittamalla seurantatutkimuksen Luukkaan romanikielisen evankeliumin vastaanotosta.

Raamatunosiin ja muun hengellisen materiaalin kääntäminen romanikielelle on neuvottelukunnan mielestä romanikielen arvostusta lisäävä kulttuuriteko.

Venäjän kieli

Yleisradio Oy tuottaa joka päivä 45 minuuttia venäjänkielistä ohjelmaa. Tuoreet uutiset ovat kuultavissa kolme kertaa päivässä YLE Mondossa Helsingissä ja kerran päivässä myös Radio Peilin taajuuksilla Turussa, Jyväskylässä, Tampereella, Lahdessa ja Kuopiossa. Venäjänkieliset sähkeutiset lähetetään päivittäin YLE Radio1:ssä valtakunnallisena lähetyksenä. Lauantaisin puolenpäivän aikaan Helsingin YLE Mondo-kanavalla lähetetään kaksituntinen kooste viikon ohjelmista. Keskipitkillä aalloilla Yleisradion venäjänkielistä ohjelmaa voi kuunnella kolmasti päivässä varhaisaamusta iltaan. Useimmat lähetyksistä ovat kuultavissa myös digitaalisella YLE Mondo-kanavalla. Yleisradion tuottaman venäjänkielisen ohjelman lisäksi YLE edelleenlähettää BBC World Servicen venäjänkielisiä lähetyksiä.

Yleisradion lisäksi venäjänkielisiä lähetyksiä on ainakin *Radio Satellite Finland Oy*:llä, jonka kaupallinen venäjänkielinen radiokanava on kuulunut Etelä-Suomessa jo usean vuoden ajan.

Venäjänkielisen lehdistön osalta voidaan viitata Suomen perustuslakiin, jossa säädetään jokaisen sananvapaudesta (12 §). Suomen nykyinen, kansainvälisesti verrattain monipuolinen sanomalehdistö toimii pääsääntöisesti ilman julkista tukea. Valtioneuvosto myöntää vuosittain hakeusten perusteella sanomalehtitukea. Tuki maksetaan pääasiassa niin sanotuille poliittisille kakkoslehdille ja ruotsinkielisille lehdille. Opetusministeriö on tukenut venäjänkielisiä julkaisuja, mukaan lukien säännöllisesti ilmestyvää *Spektr*-lehteä. *Spektr* on vuodesta 1998 toiminut suomalais-venäläinen tiedotus- ja informaatiolehti, joka ilmestyy 10 kertaa vuodessa 20 000 kappaleen painoksena. Lehteä jaetaan ilmaiseksi lukuisissa jakelupisteissä. Vuonna 2005 *Spektr*-lehti sai opetusministeriöltä valtionavustusta 14 500 euroa. Valtionavustusta on saanut myös venäjänkielinen kirjallisuuslehti *LiteraruS*, joka ilmestyy kolme kertaa vuodessa. Ensimmäinen lehti ilmestyi vuonna 2003. Venäjänkielisistä lehdistä voidaan mainita myös Tampereen venäläisen klubin julkaisema *Russkij Svet* -lehti. Opetusministeriö on tukenut klubin toimintaa valtionavustuksin.

Suomen ortodoksisessa kirkossa on ollut vanhastaan venäjänkielinen vähemmistö, josta valtaosa asuu Helsingin ortodoksisen seurakuntaan kuuluvalla pääkaupunkiseudulla. Viime vuosina Suomeen on muuttanut paljon venäläisiä, joista monet ovat liittyneet Suomen ortodoksisen kirkkoon. Helsingin hiippakunnan alueella venäjänkielisiä on seurakuntiin liittyvät vuodesta 2001 lähtien yhteensä noin 1.600 henkilöä.

Kaikkien kolmen ortodoksisen hiippakunnan alueella toimitetaan säännöllisesti kirkkoslaavinkielisiä jumalanpalveluksia. Useissa Helsingin ortodoksisen hiippakunnan alueen seurakunnissa liturgioita toimitetaan kirkkoslaavin kielellä kerran kuukaudessa, Helsingissä viikoittain. Venäjän kieltä taitava papisto hoitaa venäjänkielisten seurakuntalaisten sielunhoitoa. Kodinpyhityksiä, kasteita ja hautauksia sekä muita toimituksia suoritetaan pyydetessä kirkkoslaavin kielellä. Helsingin seurakuntaan on palkattu venäjänkielinen pappi. Kirkollishallitus on perustanut venäjänkielisen papin toimen, jota hoitaa tällä hetkellä pappiskoulutuksen saanut diakoniksi vihitty henkilö. Hän palvelee maahan muuttavaa venäjänkielistä väestöä laajalla alueella.

Helsingissä toimii myös kaksi Moskovan patriarkaatin alaista yksityistä ortodoksista seurakuntaa (*Pyhän Nikolauksen seurakunta* ja *Pokrovan seurakunta*). Monet venäjänkieliset osallistuvat näiden seurakuntien hengelliseen elämään. Näiden seurakuntien toiminta ja toimitukset ovat valtaosaltaan venäjänkielisiä/kirkkoslaavisia.

Suomessa on tarjolla laaja venäjänkielinen jumalanpalveluskirjallisuus. Helsingin ortodoksisen seurakunnan *Ortodoksiviesti* -seurakuntalehdessä on säännöllisesti uutisia ja kirjoituksia venäjän kielellä. Myös Tampereen, Turun ja Hämeenlinnan yhteinen *Analogi* -seurakuntalehti julkaisee säännöllisesti kirjoituksia venäjäksi.

Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluu venäjänkielisiä jäseniä ja kirkko tekee monimuotoista venäjänkielistä hengellistä työtä. Toimintamuotoja ovat muun muassa venäjänkieliset jumalanpalvelukset, rippikoulut, hengelliset teeillat ja nuortenillat.

Myös Helsingin juutalaisessa seurakunnassa on venäjänkielisiä jäseniä. Helsingin juutalaisen yhteisön lehdessä *HaKehila* julkaistaan säännöllisesti venäjänkielisiä kirjoituksia.

1e) Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä käyttävien ryhmien yhteyksien tukeminen ja kehittäminen

FiBLUL edistää vähemmistökieliä puhuvien välisiä suhteita ja siinä ovat edustettuina ruotsi, saame, romani, venäjä, tataari ja jiddish.

1f) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten asianmukainen opetus ja opiskelu

Ruotsin ja saamen kielet

Ruotsin ja saamen kielten osalta koulutukseen liittyviä kysymyksiä tarkastellaan osiossa III.

Romanikieli

Romanikielen opetus peruskouluissa alkoi 1989. Opetushallituksen keräämien tietojen mukaan vuonna 2002 oman äidinkielen opetusta järjestettiin 234 romanioppilaalle yhdeksässä kunnassa. Opetus on elvyttänyt romanikielen käyttöä ja lisännyt muun muassa romanikielisten artikkeleiden julkaisua romaniväestön lehdissä.

Vaikka lainsäädäntö tarjoaakin mahdollisuuden opettaa romanikieltä ja kulttuuria, opetuksen järjestämistä on kuitenkin haitannut opettajien ja oppimateriaalin puute sekä puutteellinen romanikielen opettajien koulutus. Vireillä on kuitenkin useita oppimateriaaliprojekteja, joista ovat valmistumassa seuraavat:

- Neliosainen esiopetuksen oppikirja, 2005
- Esiopetuksen opettajan aineisto, 2005
- Buttiako liin 2, romanikielinen aapinen ja työkirja toiselle luokalle, 2006
- Buttiako liin 2 sikjiboskiiresko liin, opettajan opas toiselle luokalle, 2006
- Kolme digitaalista oppimisaihiota kieliopin opettamiseen, 2005
- Poliisiopas

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2003 on huomioitu romanilasten tarpeet eri kieli- ja kulttuuritaustaisina varhaiskasvatuksessa. Romaniasiain neuvottelukunta on panostanut voimakkaasti juuri varhaiskasvatukseen. Käynnissä olevista varhaiskasvatushankkeista on saatu hyviä kokemuksia. Ongelmana on ollut lähinnä materiaalin puute. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisee joulukuussa 2005 erillisjulkaisuna *Lue lapsen kanssa*-oppaan, joka on romanivanhemmille tarkoitettu kielelliseen kehitykseen painottuva kasvatuserä, jossa on myös lapsille tarkoitettu osio.

Perusopetuslain (628/1998) mukaan koulun opetuskielenä voi olla romanikieli. Äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä. Vastaavanlaiset säädökset ovat myös lukiolaissa (629/1998)). Opetushallitus on hyväksynyt romanikielen opetussuunnitelmat,

jotka yhdenmukaistavat opetuksen ja nostavat sen laatua. Käytännössä suunnitelman mukaisen opetuksen toteutuminen on hankalaa pienten ryhmien, opettajien puuttumisen ja kuntien heikon taloudellisen tilanteen vuoksi. Vain vajaat 10% romanioppilaista saa romanikielen opetusta koulussa. Lukion romanikielen opetussuunnitelma on otettu käyttöön vuodesta 2004 lähtien. Romanikieltä ei voi kuitenkaan kirjoittaa ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeessa.

Romanikieltä ei voi varsinaisesti opiskella korkeakoulutasolla, mutta Helsingin yliopisto on joustavasti räätälöinyt mahdollisuuksia romanikielen opiskeluun.

Romanikielen opetuksen yhteydessä on havaittu, että romanikodeissa käytetty suomen kieli on sanastoltaan ja käsitteistöltään suppeaa. Tästä johtuva "puolikielisyys" on yksi syy romanilasten kouluvaikeuksiin ja koulunkäynnin keskeytyksiin. Sekä oman vähemmistökielen että pääväestön kielen puutteellinen hallinta nuoremman väestön keskuudessa aiheuttaa syrjäytymistä ja epätaasa-arvoisuutta yhteiskunnassa.

Syksystä 2003 lähtien on ollut mahdollista suorittaa romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkinto. Tutkinnossa on kolme suuntautumisvaihtoehtoa: romanikielen opetus, ohjaustoiminta tai romanikulttuurin sihteerin työ. Romanikulttuurin ohjaajan tutkinto suoritetaan niin sanottuna näyttötutkintona, joka on kehitetty aikuisväestön ja kehittyvän työelämän tarpeisiin. Tutkinto on ammattitaidon hankkimistavasta riippumaton. Ensimmäiset ohjaajat ovat valmistuneet vuonna 2004.

Lisäksi romanikielen opetusta tarjoavat muutamat työvoimapolitiittiset romaneille suunnatut kurssit ja joidenkin vankiloiden kielikurssit. Vankiloissa tapahtuvan opetuksen taloudellisena tukijan on toiminut opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikkö.

Venäjän kieli

Kunta on Suomessa ensisijaisesti vastuussa perusopetuksen järjestämisestä kaikille sen alueella asuville oppilaille. On mahdollista pyrkiä vaikuttamaan kuntaan siten, että kunta perustaisi venäjänkielisiä tai kaksikielisiä luokkia. Lisäksi on mahdollista perustaa yksityisiä kouluja, joiden toimintaan voi saada valtionosuutta

Pääkaupunkiseudulla toimii seitsemän yksityistä venäjänkielistä tai suomalais-venäläistä päiväkotia. Venäjänkieliset päiväkodit toimivat myös Turussa, Joensuussa ja Kotkassa.

Venäjänkielistä perusopetusta annetaan muutamissa kouluissa. Esimerkiksi Helsingin kaupungin peruskouluissa toimii kaksikielisiä suomalais-venäläisiä luokkia. Helsingissä sijaitseva Suomalais-venäläinen koulu on Suomen suurin venäjän kielen ja kulttuurin opetukseen erikoistunut valtion ylläpitämä yleissivistävä koulu. Se toimii myös valtakunnallisena venäjän kielen ja kulttuurin oppimiskeskuksena. Koulu täytti 50 vuotta lokakuussa 2005. Lisäksi kouluviranomaisten valvonnassa toimii Itä-Suomen suomalais-venäläinen koulu, joka saa valtionosuutta ja jossa suomenkieliset ja venäjänkieliset opiskelevat yhdessä.

Vuonna 2004 opetettiin venäjää äidinkielenä 57 kunnan alueella yhteensä yli 3.000 oppilaalle. Lisäksi venäjän kieltä opetettiin äidinkielenä Helsingin Suomalais-venäläisessä koulussa, Itä-Suomen Suomalais-venäläisessä koulussa ja perusopetukseen valmistavassa opetuksessa eri puolilla maata.

Suomi-Venäjä -seura on ryhtynyt toimenpiteisiin oppilasvaihtotoiminnan käynnistämiseksi Suomen ja Venäjän välille. Toimintaa aloitetaan pilottioppilaitosten avulla.

Venäjää voi opiskella korkeakoulutasolla.

1g) Muiden kuin alueellista kieltä tai vähemmistökieltä puhuvan mahdollisuudet oppia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä

Ruotsin kieli

Ruotsia opetetaan toisena kotimaisena kielenä ja se on pakollinen oppiaine niin peruskouluissa, lukioissa kuin yliopistoissakin. Ruotsin kieltä voi opiskella kaikilla eri koulutusasteilla. Opetus- ja kurssitarjonta on runsasta.

Perusopetuksessa jokainen oppilas opiskelee äidinkielen lisäksi kahta kieltä, joista yhden tulee olla toinen kotimainen kieli. Toinen näistä kielistä on viimeistään 3. luokalla alkava pitkä oppimäärä (A-kieli) ja toinen yleensä 7. luokalla alkava keskipitkä oppimäärä (B-kieli). Suomenkielisten koulujen oppilaista lähes 90 % valitsee ensimmäiseksi pitkäksi kieleksi englannin, jolloin toinen kotimainen alkaa viimeistään 7. luokalla. Vuonna 2003 ensimmäisenä pitkänä kielenään (A1-kieli) ruotsin aloitti 1,2 % ja vapaaehtoisena pitkänä kielenä (A2) 3,3%.¹³ Ruotsin kielen opiskelu ensimmäisenä vieraana kielenä on vähentynyt viime vuosina.

Lukiolain 7 §:n 2 momentin perusteella lukion oppimäärä sisältää tuntijaon ja opetussuunnitelman perusteiden mukaan mm. toista kotimaista kieltä ja vieraita kieliä. Vuonna 2005 ruotsin kielen kokeen suorittaminen ylioppilaskokeissa muuttui vapaaehtoiseksi.

Saamen kieli

Saamea voi opiskella vapaaehtoisena kielenä saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevilla peruskouluissa ja lukioissa. Saamea vieraana kielenä (A, B) opiskeli vuonna 2003 peruskouluissa 236 oppilasta, lukioissa 23.¹⁴ Lisäksi saamea opetetaan ja käytetään osittain opetuskielenä Helsingin, Oulun ja Lapin yliopistoissa. Useassa kansan- ja työväenopistossa lähinnä Lapin läänissä järjestetään säännönmukaisesti kursseja saamen kielessä. Pohjoismaiden ainoa saamelainen korkeakoulu vuonna 1989 perustettu *Sámi Allaskuvla*¹⁵ sijaitsee Norjan Kautokeinosissa. Saamelaisessa korkeakoulussa on opetuksen pääkielenä saamen kieli ja se kouluttaa muun muassa saamenkielisiä luokanopettajia. Saamelainen korkeakoulu ottaa opiskelijoita myös Suomesta ja Ruotsista.

Romanikieli

Romanikielen osalta viitataan jäljempänä esitettyyn.

Venäjän kieli

Venäjää opetetaan vieraana kielenä kaikilla koulutusasteilla (perusopetus, lukiokoulutus, ammatillinen koulutus, yliopisto- ja muu korkea-asteen koulutus sekä aikuiskoulutus). Vuonna 2003 venäjää vieraana kielenä opiskeli peruskouluissa 2 807 ja lukioissa 1 800 oppilasta.¹⁶

¹³ Oppilaitostilastot 2004, Tilastokeskus (Helsinki, 2005)

¹⁴ ks.ed.

¹⁵ (<http://www.samiskhs.no/>)

¹⁶ Oppilaitostilastot 2004, Tilastokeskus (Helsinki, 2005)

Opetushallituksen johdolla toteutettiin kolme-vuotinen projekti venäjän kielen opiskelun lisäämiseksi. Keväällä 2005 opetusministeriölle ja eduskuntaryhmille jätettiin vetoamus venäjän kielen opetuksen edistämiseksi. Kaikki eduskuntaryhmät kannattivat sitä.

1h) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten korkeakouluopiskelun ja tutkimuksen edistäminen

Romanikieli

Romanikielestä ei voi suorittaa korkeakouluarvosanoja, mutta Helsingin yliopisto on räätälöinyt mahdollisuuksia romanikielen opiskeluun. Romanikielisen opetuksen kehittämiseksi opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikkö on esittänyt muun muassa romanikielisten henkilöiden kiintiöiden perustamista luokanopettajakoulutukseen ja yleiseen kielitiedekuntaan.

Venäjän kieli

Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutusyksikössä alkoi vuonna 2003 Venäjän kulttuurin ja kielen kolme-vuotinen koulutushanke, jonka aikana toteutettavassa maisteriohjelmassa tarjotaan omaan tutkintoa täydentäviä Venäjän kulttuurin ja kielen opintoja. Koulutuskokeilussa, johon osallistuu 23 opiskelijaa, arvioidaan, kehitetään ja organisoidaan tulevaa Venäjän kulttuurin, kielen ja pedagogiikan koulutusohjelmaa.

Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti on opetusministeriön alainen valtion laitos, jonka tehtävänä on harjoittaa Venäjää ja Itä-Eurooppaa koskevaa sivistyksellistä yhteistyötä sekä tukea siihen liittyvää tutkimusta. Instituutissa on laaja Venäjän ja muiden IVY-maiden sekä Baltian alueen kirjasto. Kirjaston kokoelmat käsittävät runsaat 90 000 nidettä yhteiskunnallista ja taloustieteellistä sekä Venäjän kieltä ja kulttuuria käsittelevää uudempaa kirjallisuutta eri kielillä. Kirjastoon tilataan sanomalehtiä 50 kappaletta ja aikakauslehtiä noin 300 kappaletta.

Helsingin yliopiston kirjaston eli kansalliskirjaston yhteydessä sijaitsee Slaavilainen kirjasto¹⁷. Kirjaston venäläinen kokoelma sisältää kirjoja, sanoma- ja aikakauslehtiä, karttoja, lentolehtisiä ja plansseja. Aineiston vanhin osa on 1600-luvulta; 1800-luvun aineiston osalta kirjastolla on parhaimmat kokoelmat Venäjän ulkopuolella. Uutta aineistoa hankitaan jatkuvasti. Pääpaino on humanistisissa tieteissä.

Helsingin yliopistossa toimii vuonna 1996 perustettu Aleksanteri-instituutti, joka on valtakunnallinen Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuskeskus. Se palvelee Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen, opetuksen ja tuntemuksen kenttää erityisesti yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden alalla.

Opetusministeriö käynnisti vuonna 2003 *Venäjä -tietopalvelu* -hankkeen, jonka tavoitteena on koota yhdelle verkkosivustolle eri tahojen tarjoamaa Venäjä-tietoa. Kansallinen tietoportaalii *RUSSIAinfo*¹⁸ avataan joulukuussa 2005 ja se tulee palvelemaan laajaa käyttäjäryhmää valtion virastoista mediaan ja liike-elämästä opiskelijoihin.

1i) Eri valtioissa asuvien samaa kieltä puhuvien ryhmien välisen vaihdon edistäminen

¹⁷ http://www.lib.helsinki.fi/palvelut/Slavica/Slaavilainen_kirjasto.htm

¹⁸ <http://www.helsinki.fi/aleksanteri/russiainfo/>

Ruotsin kieli

Suomen ja Ruotsin välillä harjoitetaan vaihtoa kaikissa muodoissa, jotka kattavat sekä julkisen että yksityisen talous-, kulttuuri- ja yhteiskuntaelämän.

Saamen kieli

Koska saamelaiset ovat kolmen Pohjoismaan ja Venäjän Kuolan niemimaalla asuva yhtenäinen kansa, on yhteydenpito valtioiden rajojen yli vilkasta ja luontevaa. Suomen, Norjan ja Ruotsin välillä harjoitetaan vaihtoa etenkin yksityishenkilöiden jokapäiväisessä kanssakäymisessä ja saamelaisten kotiseutualueen yhdistysten erilaisissa toiminnoissa.

Saamelaisten parlamentaarisen neuvoston kokouksissa käsitellään kolmen maan eli Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaiskäräjien yhteisiä asioita. Pohjoismaista saamen kieliyhteistyötä hoidetaan saamen kielilautakunnan kautta, jossa ovat edustettuina myös Venäjän puolella puhuttavat saamen kielet.

Suomen ja Venäjän välinen sukukansaohjelmaan (kts. alla) ulottuu myös saamelaisiin. Ohjelmaan kuuluu Venäjällä sijaitsevan Kuolan niemimaan saamelaisten kieli ja kulttuuri. Sekä tämän ohjelman että saamelaisjärjestöjen ansiosta Suomen ja Venäjän saamelaisväestön väliset yhteydet ovat kehittyneet muun muassa kulttuurin, opetuksen, ammatillisen koulutuksen ja täydennyskoulutuksen alalla.

Romanikieli

Romaniasioissa toimitaan yhteistyössä Euroopan neuvoston ja erityisesti sen yhteydessä toimivan uuden Euroopan romanien ja kiertävien kansojen foorumin puitteissa sekä ETYJ:n (demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston ODIHR:n), EU:n ja eurooppalaisten romanikansalaisjärjestöjen kanssa. Romaniasioiden neuvottelukunta osallistuu myös Pohjoismaiseen yhteistyöhön järjestämällä yhteispohjoismaisen seminaarin tarvittaessa joka toinen vuosi.

Venäjän kieli

Vuonna 1992 tehty Suomen ja Venäjän välinen sopimus maiden välisten suhteiden perusteista (SopS 63/1992) sisältää kansojen ja kansallisuuksien omaperäisyyden säilyttämistä suojaavan 10 artiklan. Suojelun kohteita ovat kielet, kulttuuri ja historian muistomerkit. Saman vuonna tehtiin myös Suomen ja Venäjän välinen sopimus yhteistyöstä kulttuurin, opetuksen ja tutkimuksen alalla (SopS 100/1992). Sopimuspuolet rohkaisevat kansalaistensa välisiä yhteyksiä ja kiinnostusta toistensa kulttuuriin ja tieteeseen sekä edistävät kielten opetusta ja tutkimusta.

Eduskunnan toimesta vuonna 1993 laadittiin *Suomen sukukansaohjelma*, jonka tarkoituksena on suomensukuisten kielten säilyttäminen ja kehittäminen sekä kieliyhteisöjen kulttuuri-identiteetin vahvistaminen Venäjällä sekä pyrkiminen Suomeen suuntautuvien sivistyksellisten yhteyksien lisäämiseen. Ohjelma keskittyy koulutukselliseen yhteistyöhön, jatko-opiskeluun, informaatiopalveluiden kehittämiseen ja kulttuurivaihtoon.

Suomen ja Venäjän välisen kansalaistoiminnan keskeinen edistäjä on *Suomi-Venäjä -seura*¹⁹, joka saa vuotuista valtionavustusta toimintaansa. Seura ylläpitää *Venäjä-Infoa*, joka palvelee suomeksi ja venäjäksi kansalaisjärjestöjä ja yksittäisiä kansalaisia Venäjä-tiedon hankinnassa sekä tarjoaa lähialue toimijoille rajanylittämiseen ja yhteyksiin liittyviä palveluja seitsemästä eri toimipisteestä eri puolilla Suomea. Seura toteuttaa kulttuurivaihtoa suoraan alueellisella ja paikallisella tasolla, mm. koulualan yhteistyöverkoston, edistää Venäjän kielen opiskelua Suomessa sekä tekee Suomea ja suomalaista kulttuuria tunnetuksi Venäjällä.

2. Aiheettoman alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin liittyvän erottelun poistaminen

Suomen perustuslain 6 §:n 2 momentissa säädetään, että ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan mm. kielen perusteella.

3. Kunnioitus, suvaitsevaisuus ja kieliryhmien välinen keskinäinen yhteisymmärrys

Työministeriöllä on koordinoiva rooli maahanmuuttajien kotouttamisessa ja hyvien etnisten suhteiden edistämisessä sekä rasmin ja syrjinnän vastaisessa työssä.

FiBLUL edistää vähemmistökieliä puhuvien välisiä suhteita.

Suomen peruskouluissa annettavaa perusopetusta koskevat tavoitteet korostavat tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa. Muun muassa esiopetuksen ja perusopetuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista säädetään, että opetuksen ja kasvatuksen lähtökohtana on muun muassa ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Oppilaita kasvatetaan toimintaan, joka pyrkii ihmisryhmien, kansojen ja kulttuurien väliseen suvaitsevaisuuteen ja luottamukseen. Vastaavissa lukiokoulutuksen yleisissä valtakunnallisissa tavoitteissa (valtioneuvoston asetus 955/2002) säädetään muun muassa, että opetuksella tulee syventää opiskelijoiden kulttuurien tuntemusta.

Opetusministeriön johtama työryhmä laatii kansainvälisyyskasvatusta koskevan kansallisen strategian vuoden 2005 loppuun mennessä.

Yleisradion kokonaisuohjelmisto niin radiossa kuin televisiossa sisältää Yleisradion perustehtävän mukaisesti mittavan osan erilaisia, vähemmistöjä palvelevia ohjelmia. Kansainvälisyys ja sen myötä kulttuurinen moniarvoisuus näkyy niinikään korostetusti Yleisradion kanavien ohjelmitoissa.

Opetusministeriö rahoittaa vuosittain kansalaisjärjestöjen hankkeita, joiden tavoitteena on edistää suvaitsevaisuutta ja torjua rasismia.

¹⁹ <http://www.venajaseura.com/>

4. Kieliryhmien tarpeet ja toivomukset määriteltäessä kielipolitiikkaa

Ruotsin kieli

Suomen ruotsinkielisten väestön oikeuksia edistää ennen kaikkea *Svenska Finlands folkting* -niminen järjestö (*Folktinget*). Sitä koskeva laki (1331/2003) tuli voimaan vuonna 2004 korvaten aikaisemman ja puutteellisen järjestöä koskevan lain.

Folktingetin tehtävänä on lain mukaan edistää ruotsinkielisen väestön oikeuksia ja toimia tämän väestön sivistyksellisten ja yhteiskunnallisten olojen kehittämiseksi sekä ruotsin kielen aseman edistämiseksi Suomessa. Folktingetin tulee toiminnassaan erityisesti seurata asian käsittelyä tuomioistuimissa ja muussa viranomaisessa koskevien kielellisten oikeuksien toteutumista. Tehtäviensä hoitamiseksi se tekee esityksiä, antaa lausuntoja sekä harjoittaa tiedotus- ja valistustoimintaa.

Saamen kieli

Saamen kielilain 28 §:n 2 momentin mukaan saamelaiskäräjät seuraa lain soveltamista ja voi antaa suosituksia kielilainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä sekä tehdä aloitteita havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi. Lain 29 §:n 1 momentin mukaan saamen kielen toimisto antaa yhdessä saamelaiskäräjien asettaman saamen kielineuvoston kanssa vaalikausittain saamelaiskäräjille kertomuksen saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta sekä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kieliolojen kehityksestä. Saamen kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen (108/2004) 4 §:n mukaan mainittu kertomus liitetään saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 7 §:ssä tarkoitettuun saamelaiskäräjien kertomukseen valtioneuvostolle.

Saamen kielilain 29 §:n 2 momenttiin sisältyy viittaus kielilain 37 §:n mukaiseen valtioneuvostolle vaalikausittain annettavaan kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta. Kertomuksessa käsitellään kielilain 37 §:n 2 momentin mukaan suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä.

5. Peruskirjan 7 artiklan 1-4 kappaleiden sisältämien periaatteiden soveltaminen ei-alueellisiin kieliin

Romanikielen osalta tulee huomioida, että romanikulttuurissa tietoja on perinteisesti välitetty suullisesti. Romanikieltä on käytetty eräänlaisena salakielenä, joka on tarjonnut suojaa valtaväestöltä, eivätkä romanit ole halunneet opettaa kieltään ulkopuolisille. Tämän perinteen mukaisesti kieltä on opetettu ainoastaan syntyperäisille romaneille. Näin ollen olisi tärkeää ottaa 5 kappaleen määräykset huomioon 7 artiklan 1 kappaleen g-kohtaa sovellettaessa. Suomen romaniyhteisö on jo ennen peruskirjan voimaantuloa päässyt yhteisymmärrykseen opetushallituksen kanssa romanikielen oppikirjan rajoitetusta jakelusta 5 kappaleen periaatteen mukaisesti.

OSA III

III.1 RUOTSI - VÄHEMMÄN PUHUTTU KANSALLISKIELI

8 ARTIKLA: KOULUTUS

1. *Koulutuksen osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja heikentämättä asianomaisen valtion virallisen kielen tai kielten opetusta*
 - a) *(i) järjestämään esikouluasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä*
 - b) *(i) järjestämään peruskouluopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä,*
 - c) *(i) järjestämään keskiasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä*
 - d) *(i) järjestämään ammattiopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä*
 - e) *(i) järjestämään korkeakouluopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä*
 - f) *(i) järjestämään sellaisten aikuiskasvatus- ja täydennyskoulutuskurssien tarjontaa, joissa opetus tapahtuu kokonaan tai osaksi alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä*
 - g) *varmistamaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten taustalla olevan historian ja kulttuurin opetuksen*
 - h) *järjestämään perustutkintoon tähtävää koulutusta ja jatkokoulutusta opettajille, joita tarvitaan niiden määräysten toteuttamiseksi, jotka kukin sopimuspuoli on edellä a-g-kohdasta hyväksynyt*
 - i) *asettamaan valvontaelimen tai -elimiä, jotka seuraavat toimenpiteitä ja edistystä alueellisten kielten tai vähemmistökielten opetuksen vakiinnuttamisessa tai kehittämisessä ja jotka laativat julkistettavia kausikertomuksia huomioistaan*
2. *Koulutuksen osalta sekä muilla kuin niillä alueilla, joilla alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan tai järjestämään soveltuvan asteista opetusta näillä kielillä tai näissä kielissä, mikäli asianomaisen kieliryhmän koko on riittävä.*

Päivähoito

Lasten päivähoidosta annetun lain (36/1973) 11 §:n 2 momentin (875/1981) mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Lain 1 §:n mukaan lasten päivähoitolla tarkoitetaan lapsen hoidon järjestämistä päiväkotihoidona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Lasten päivähoidosta annetun asetuksen (239/1973) 1 a §:ssä (1336/1994) säännellään, että lasten päivähoidosta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettuihin kasvatustavoitteisiin kuuluu myös suomen- tai ruotsinkielisten, saamelaiden, romanien ja eri maahanmuuttajaryhmien lasten oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajien kanssa.

Esiopetus

Perusopetuslain (628/1998) mukaan kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville lapsille oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna maksutonta esiopetusta vähintään 700 tuntia. Esiopetukseen sovelletaan perusopetusta koskevaa lainsäädäntöä ja sitä voidaan järjestää koulussa, päivähoitopaikassa tai muussa soveltuvassa paikassa. Osallistuminen esiopetukseen on vapaaehtoista ja siitä päättää lapsen huoltaja. Opetuksen kieli on joko suomi tai ruotsi, mutta opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Opetusta voidaan antaa tarvittaessa myös muulla kielellä. Jos kunnassa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita, on kunta velvollinen järjestämään esiopetusta erikseen kumpaakin kieliryhmää varten.

Jos esiopetusta järjestetään lapsen päivähoitopaikassa, sovelletaan esiopetukseen lakia (36/1973) ja asetusta (239/1973) lasten päivähoidosta, jollei perusopetuslailla ja asetuksella (852/1998) toisin säädetä. Kunnan tulee huolehtia, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä.

Käytännössä eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluvia lapsia on joka viidennessä esiopetusryhmässä. Heitä on 1,8 prosenttia esiopetusikäisten lasten lukumäärään suhteutettuna. Esiopetuksen henkilökunnassa on eri kieli- ja kulttuuriryhmiä edustavia ihmisiä noin 2 prosenttia. Esiopetuksen järjestäjistä 50 prosenttia tarjoaa eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluville lapsille joko suomen tai ruotsin kielen opetusta. Myös eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluvien lasten oman äidinkielen opetuksessa on kehittämistarvetta, sillä 84 prosentissa nämä lapset eivät saa laisinkaan oman äidinkielen opetusta. Näin ollen myös omakieliseen esiopetukseen on hyvin harvoin mahdollisuus²⁰.

Perusopetus

Suomessa kunnat ylläpitävät peruskouluja. Yksityisiä kouluja on vähän ja niistä säädetään erikseen. Sama perusopetuslainsäädäntö soveltuu myös yksityiskouluihin. Perusopetuslain 4 §:n 4 momentin (1288/1999) mukaan kunta, jossa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita, on velvollinen järjestämään perusopetuksen erikseen kumpaakin kieliryhmää varten.

Perusopetuslain 10 §:n 1 (1288/1999) momentin mukaan opetuksessa käytettävä kieli on joko suomi tai ruotsi. Kunnat ovat velvollisia järjestämään ruotsinkielistä opetusta riippumatta ruotsinkielisten oppilaiden lukumäärästä.

Perusopetuslain 12 §:n (628/1998) mukaan äidinkielenä voidaan opettaa oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä. Huoltajan valinnan mukaan äidinkielenä voidaan opettaa myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta oppilaan äidinkieltä.

Opetushallituksen tietojen mukaan Suomessa oli vuonna 2004 perusopetusta (peruskoulut ja erityiskoulut) antavia oppilaitoksia yhteensä 3680 (3744 vuonna 2003). Ruotsinkielistä perusopetusta annettiin kaikkiaan 290:ssä (292 vuonna 2003) oppilaitoksessa.

Aamu- ja iltapäivähoito

Vuoden 2004 elokuussa astui voimaan laki 1 ja 2. vuosiluokalla olevien koululaisten ja erityisopetusta saavien lasten aamu- ja iltapäivähoidosta (1136/2003). Opetusministeriö täydentää tätä lakisääteistä palvelua tukemalla erikseen haettavalla valtionavustuksella 3.-9.-luokilla opiskelevien lasten iltapäiväkerhotoimintaa. Kerhoja järjestetään myös sekä ruotsinkielisille että saamenkielisille lapsille heidän äidinkielellään.

Lukio-opetus

Lukiolaki (629/1998) sisältää perusopetuslakia vastaavat säännökset. Lukioissa opetuskielenä on joko suomi tai ruotsi. Äidinkielenä opetetaan opiskelijan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä (8 §).

²⁰ Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle esiopetusuudistuksen vaikutuksista ja asetettujen tavoitteiden toteutumisesta, 14.10.2004

Ylioppilastutkintoa koskevan asetuksen (1000/1994) mukaan lukiokoulutusta järjestävissä oppilaitoksissa järjestettävän ylioppilastutkinnon tutkintokieliä ovat suomen ja ruotsin kieli. Äidinkielen ja kirjallisuuden koe järjestetään suomen, ruotsin ja saamen kielessä (11 §; 1192/1998). Toisen kotimaisen kielen koe järjestetään suomen tai ruotsin kielessä. Ruotsin kieli on edelleen pakollinen oppiaine lukiossa, mutta ruotsin kielen kokeen suorittaminen ylioppilastutkinnossa on muuttunut vapaaehtoiseksi lukiolain 18 §:n muutoksella (766/2004) vuoden 2005 keväällä loppuun suoritettussa ylioppilastutkinnossa.

Opetushallituksen tietojen mukaan Suomessa oli vuonna 2004 lukiokoulutusta (sisältää aikuislu-kiot) antavia oppilaitoksia yhteensä 440 (439 vuonna 2003). Ruotsinkielistä lukio-opetusta annettiin kaikkiaan 36:ssä lukiossa (36 vuonna 2003).

Ammatillinen koulutus

Ammatillinen peruskoulutus aloitetaan joko peruskoulun tai lukion jälkeen. Koulutusta järjestävät kunnat, kuntayhtymät tai yksityiset. Lisäksi valtio ylläpitää erityisoppilaitoksia. Ruotsinkielisten koulutus järjestetään joko kokonaan ruotsinkielisissä tai kaksikielisissä oppilaitoksissa. Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) sisältää perusopetuslain ja lukiolain säännöksiä vastaavat säännökset opetuskielestä ja äidinkielestä.

Opetushallituksen tilastojen mukaan vuonna 2004 ammatillisia oppilaitoksia oli 200 (205 vuonna 2003), joista ruotsinkielisiä 25 (27 vuonna 2003). Opetusta annettiin lisäksi ammatillisena toisen asteen koulutuksena sekä edellä mainituissa ammatillisissa oppilaitoksissa että 90 (91 vuonna 2003) erillisessä oppilaitoksissa, joista ruotsinkielisiä oli 25 (27 vuonna 2003). Ammatilliseen tutkintoon johtavassa koulutuksessa on tällä hetkellä noin 134 000 (135 000 vuonna 2003) opiskelijaa, joista ruotsinkielisessä koulutuksessa on noin 5700 (5400 vuonna 2003) opiskelijaa.

Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus

Suomen korkeakoululaitos muodostuu yliopistoista ja ammattikorkeakouluista. Yliopistojen perustehtävänä on tieteellinen tutkimus ja siihen perustuva opetus. Yliopistojen toiminnan perustana on tieteen vapaus ja yliopistojen autonomia. Niiden päätöksentekojärjestelmä on hyvin itsenäinen. Kaikki yliopistot ovat valtion yliopistoja, suora valtion rahoitus yliopistoille on noin 70 %. Suomessa on yhteensä 20 yliopistoa, joista monitieteisiä yliopistoja on 10, teknillisiä yliopistoja 2 ja yksi teknillinen korkeakoulu, kauppakorkeakouluja 3 ja taidekorkeakouluja 4. Lisäksi puolustusministeriön alaisuudessa toimii Maanpuolustuskorkeakoulu. Yliopistot kattavat maantieteellisesti koko Suomen. Yliopistot järjestävät myös täydennyskoulutusta ja avointa yliopisto-opetusta.

Yliopistojen opetus- ja tutkintokielenä on suomi. Erikseen on kuitenkin säädetty, että seuraavien yliopistojen opetus-, tutkinto- ja virkakielenä on ruotsi:

- Åbo Akademi (<http://www.abo.fi>)
- Svenska handelshögskolan (<http://www.shh.fi>)
- Helsingin yliopiston Svenska social - och kommunalhögskolan (<http://sockom.helsinki.fi>)

Seuraavien yliopistojen opetus- ja tutkintokielinä ovat suomi ja ruotsi:

- Helsingin yliopisto (<http://www.helsinki.fi>)
- Teknillinen korkeakoulu (<http://www.hut.fi>)
- Kuvataideakatemia (<http://www.kuva.fi>)
- Sibelius-Akatemia (<http://www.siba.fi>)

- Taideteollinen korkeakoulu (<http://www.uiah.fi>)
- Teatterikorkeakoulu (<http://www.teak.fi>)

Yliopistolain (645/1997) erityissäännösten mukaan Åbo Akademin erityistehtävänä on erityisesti tyydyttää ruotsinkielisen väestön koulutus- ja tutkimustarpeita sekä toiminnassaan ottaa huomioon maan kaksikielisyys (28 §). Helsingin yliopistoa koskevien erityissäännösten mukaan yliopisto voi varata osuuden aloituspaikoista ruotsin kieltä taitaville pyrkijöille, jos kyseisen alan opetusta annetaan vain Helsingin yliopistossa. Helsingin yliopistolla on vastuu, että ruotsin kieltä taitavia henkilöitä koulutetaan riittävästi koko maan tarpeisiin. Helsingin yliopisto on muun muassa oikeustieteellisessä ja lääketieteellisessä tiedekunnassa varannut rajoitetun määrän aloituspaikoista ruotsin kieltä taitaville opiskelijoille.

Ruotsinkielisen yliopisto-opetuksen täysipainoinen toteuttaminen edellyttää lisäresursseja. Muun muassa ruotsinkielisen tenttikirjallisuuden saatavuuden osalta on edelleen puutteita.

Ammattikorkeakoulut kouluttavat ammatillisia asiantuntijoita työelämän ja sen kehittämisen tehtäviin. Ammattikorkeakoulut ovat joko kunnallisia tai yksityisiä. Valtio ja kunnat rahoittavat yhdessä ammattikorkeakoulujen toimintaa. Opetusministeriön ja ammattikorkeakoulujen välisissä tavoite- ja tulossopimuksissa sovitaan ammattikorkeakoulujen tavoitteista. Opetusministeriön hallinnonalan ammattikorkeakouluja on 29. Näiden lisäksi toimii Högskolan på Åland (perustettu Ahvenanmaalle vuonna 2003) ja sisäasiainministeriön alaisuudessa Poliisiammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakouluopintoja koskevan lain (255/1995) 10 §:ssä todetaan, että ammattikorkeakoulun opetuskieli on suomi tai ruotsi. Kaksikielisen ammattikorkeakoulun opetuskielinä ovat suomi ja ruotsi.

Ruotsinkielistä koulutusta tarjoaa kahdeksan ammattikorkeakoulua, neljä ruotsinkielistä ja neljä kaksikielistä:

- Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu (<http://www.helia.fi>) *suomi ja ruotsi*
- Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu (<http://www.cop.fi>) *suomi ja ruotsi*
- Turun ammattikorkeakoulu (<http://www.turkuamk.fi>) *suomi ja ruotsi*
- Vaasan ammattikorkeakoulu (<http://www.puv.fi>) *suomi ja ruotsi*
- Arcada - Nylands svenska yrkeshögskola (<http://www.arcada.fi>) *ruotsi*
- Svenska yrkeshögskolan (<http://www.syh.fi>) *ruotsi*
- Yrkeshögskolan Sydväst (<http://www.sydvast.fi>) *ruotsi*
- Ålands yrkeshögskola (<http://www.yh.aland.fi/>) *ruotsi*

Vuonna 2004 ammattikorkeakouluissa oli yhteensä 40 ruotsinkielistä koulutusohjelmaa. Suomenkielisiä koulutusohjelmia on 85 ja vieraskielisiä 25.

Aikuiskasvatus ja täydennyskoulutus

Suomessa on useita ruotsinkielistä aikuis- ja täydennyskoulutusta järjestäviä jatkokoulutusoppilaitoksia ja avoimia yliopistoja. Myös edellä mainitut korkeakoulut tarjoavat vastaavaa ruotsinkielistä opetusta.

Opettajankoulutus

Opettajaksi voi opiskella yliopistoissa ja niiden opettajankoulutuslaitoksissa tai ammatillisissa opettajakorkeakouluissa. Suomessa on erillinen ruotsinkielinen opettajankoulutus ja lastentarhanopettajankoulutus.

Kielten opetukseen liittyvä arviointi

Lähi vuosien koulutuspoliittisesti keskeiset kehittämistavoitteet on kirjattu valtioneuvoston 4.12.2003 hyväksymään koulutuksen ja yliopistoissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan vuosille 2003-2008. Koulutuksen laatua arvioidaan kaikilla koulutustasoilla ja kaikissa koulutusmuodoissa. Arvioinnin tuloksia käytetään hyväksi toiminnan kehittämisessä. Opetusministeriö on sopinut opetushallituksen ja lääninhallitusten kanssa toteutettavista arvioinneista. Arviointia toteutetaan koulujen ja oppilaitosten suorittamana itsearviointina sekä ulkopuolisena arviointina.

9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET

1. *Tuomiopiireissä, joissa alueellisten kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat kunkin Kielen tilanne huomioon otteen ja sillä edellytyksellä, etteivät tämän kappaleen mukaiset helpotukset tuomarin mielestä vaikeuta oikeuden toteutumista*
 - a) *rikosoikeudellisissa oikeudenkäynneissä*
 - i. *määräämään, että tuomioistuimet käyttävät oikeudenkäynnissä asianosaisen pyynnöstä alueellista kieltä tai vähemmistökieltä; ja/tai*
 - ii. *takaamaan syytetyille oikeuden käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään; ja/tai*
 - iii. *määräämään, ettei kirjallisia tai suullisia todisteita ja vaateita saa jättää tutkimatta yksinomaan sillä perusteella, että ne esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä; ja/tai*
 - iv. *toimittamaan pyynnöstä oikeudenkäyntiin liittyvät asiakirjat alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla siten, ettei asianosaiselle aiheudu lisäkustannuksia;*
 - b) *riita-asiaain oikeudenkäynnissä*
 - i. *määräämään, että tuomioistuimet käyttävät oikeudenkäynnissä alueellista kieltä tai vähemmistökieltä asianosaisen tätä pyytäessä; ja/tai*
 - ii. *sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/tai*
 - iii. *sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla;*
 - c) *hallinto-oikeuksissa käytävissä oikeudenkäynneissä:*
 - i. *määräämään, että tuomioistuimet käyttävät oikeudenkäynnissä alueellista kieltä tai vähemmistökieltä asianosaisen tätä pyytäessä; ja/tai*
 - ii. *sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/tai*
 - iii. *sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla;*

- d) *ryhtymään toimenpiteisiin varmistaakseen, että edellä b ja c kohdan i) ja iii) alakohdan soveltaminen ja tarvittavat tulkit ja käännökset eivät aiheuta asianosaisille lisäkustannuksia.*
2. *Sopimuspuolet sitoutuvat siihen, että ne*
- a) *eivät kiellä kotimaassa laadittujen oikeudellisten asiakirjojen pätevyyttä vain sillä perusteella, että ne on laadittu alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä.*
3. *Sopimuspuolet sitoutuvat pitämään saatavilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tärkeimmät lakitekstit ja erityisesti näiden kielten käyttäjiä koskevat tekstit, ellei tästä ole huolehdittu muulla tavalla.*

Lainsäädäntö

Kielilakiin sisältyy säännös, jonka mukaan lait säädetään ja julkaistaan suomen ja ruotsin kielellä. Myös asetukset ja viranomaisten oikeussäännöt annetaan molemmilla kansalliskielillä. Lakien julkaisemisesta säädetään samansisältöisesti myös perustuslaissa. Sen sijaan asetusten ja viranomaisten oikeussääntöjen antamisesta molemmilla kansalliskielillä ei ole aikaisemmin ollut selvää säännöstä, vaikkakin nykyinen sääntely vastaa jo aikaisemmin vallinnutta käytäntöä.

Säädösehdotusten ja niihin liittyvien tai niitä edeltävien mietintöjen julkaisemiskieli on pääsääntöisesti suomi. Julkaisuun on kuitenkin laadittava kattava ruotsinkielinen tiivistelmä.

Tuomioistuinlaitos

Kielilaissa säädetään, että valtion viranomaisessa, mukaan lukien oikeusviranomaiset, jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Viranomaisen on lisäksi järjestettävä asiassa kuultavalle mahdollisuus tulla kuulluksi omalla kielellään joko suomeksi tai ruotsiksi. Henkilö voi käytännössä olla myös kaksikielinen. Hänen oma kielensä on tällöin joko suomi tai ruotsi ja yksittäistapauksissa näistä kielistä se, jota asianomainen itse haluaa käyttää.

Kielilain 3 lukuun sisältyvät yksityiskohtaiset säännökset siitä kielestä tai niistä kielistä, joita eri tilanteissa on käytettävä asian käsittelyssä viranomaisissa. Säännökset koskevat erikseen hallinto-, hallintolainkäyttö-, rikos-, riita- ja hakemusasioiden käsittelyä sekä muutoksenhakua. Aikaisemmin voimassa olleessa kielilaissa ei ollut yhtä yksityiskohtaista sääntelyä asian käsittelykielen määräytymisestä. Kielilain 3 lukuun on otettu myös säännökset asianosaisen oikeudesta saada viranomaiselta maksuton käännös päätöksestä tai muusta vastaavasta asiakirjasta sekä yksilön oikeudesta tulkkaukseen silloin, kun viranomaisen kieli tai asian käsittelykieli on ollut toinen kuin yksilön oma kieli. Yksilön kielelliset oikeudet ovat luonnollisesti laajemmat kaksikielisessä viranomaisessa kuin yksikielisessä viranomaisessa.

Viranomaisen ja asianosaisen välisessä kirjeenvaihdossa, lähinnä ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä, jotka lähetetään asianosaiselle, on kaksikielisen viranomaisen käytettävä asian käsittelykielystä riippumatta vastaanottajan kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka vaihtoehtoisesti molempia kieliä.

Tuomareiden nimittämisestä annettua lakia (1202/2003) on muutettu siten, että lakiin on lisätty tuomareiden suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset. Tuomareiden viran kelpoisuusvaatimuksista, mukaan lukien kielikelpoisuusvaatimukset, ei voida myöntää erivapautta. Oikeusministeriö on kiinnittänyt huomiota tuomareiden kielitaitoon ja erityisesti panostanut tuomareiden kielitaidon parantamiseen käytännössä järjestämällä ruotsin kielen kurseja.

Lisäksi on annettu laki hovioikeuslain 6 §:n muuttamisesta (1203/2003), laki käräjäoikeuslain muuttamisesta (1204/2003), laki Korkeimmasta hallinto-oikeudesta annetun lain 2 a §:n muut-

tamisesta (1205/2003), laki hallinto-oikeuslain muuttamisesta (1206/2003), laki vakuutuslainsäädännön muuttamisesta (1207/2003), laki työtuomioistuimesta annetun lain 6 §:n muuttamisesta (1208/2003), laki markkinaoikeuslain muuttamisesta (1209/2003), laki sotilasoikeudenkäyntilain muuttamisesta (1210/2003) ja laki patenti- ja rekisterihallituksen valitusasioiden käsittelystä annetun lain (1211/2003) muuttamisesta suomen ja ruotsin kielen kielikelpoisuusvaatimuksia koskevilla muutoksilla.

Käräjäoikeuslain muutos syyskuussa 2005 (629/2005), mahdollistaa niiden käräjäoikeuksien tuomiopiirissä, joissa asuu sekä suomen- että ruotsinkielistä väestöä, erityisten osastojen perustamisen kielellisin perustein. Lain muutoksen tavoitteena on varmistaa, että kumpikin kieliryhmä tosiasiallisesti saa oikeuspalveluja äidinkielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Osaston perustamisella turvattaisiin kansliapalvelujen ja istuntokäsittelyn hoito erityisesti ruotsiksi sellaisissa käräjäoikeuksissa, joiden henkilöstö ei kauttaaltaan käytännössä hallitse riittävästi molempia kansalliskieliä. Toistaiseksi tällaisia osastoja ei vielä ole perustettu.

Syyttäjälaitos

Syyttäjälaitos on kaksipuolainen muodostuen paikallisyksiköistä ja Valtakunnansyyttäjänvirastosta. Suuri osa paikallisyksiköistä on määrätty toimimaan yhteistoiminnassa yhden tai useamman toisen paikallisyksikön kanssa. Näin muodostuneilla 16 (sekä lisäksi Helsinki omana alueenaan) yhteistoiminta-alueilla on haluttu varmistaa muun muassa henkilöstövoimavarojen riittävyys. Ruotsin kielen asema on otettu huomioon yhteistoiminta-alueita järjestettäessä siten, että lähes jokaisella alueella on ruotsin kieltä hyvin taitava syyttäjä.

Yleisistä syyttäjistä annetun lain 10 §:n 2 momentin mukaan valtakunnansyyttäjä voi tarvittaessa antamalla syyttäjämääräyksen määrätä hyvin ruotsin kieltä osaavan syyttäjän hoitamaan ruotsinkielistä rikosasiaa sellaisen käräjäoikeuden tuomiopiirissä, joka ei muutoin olisi tämän syyttäjän varsinainen virkapaikka. Myös näin voidaan varmistaa ruotsinkieliset syyttäjät palvelut ruotsinkielisessä rikosprosessissa. Vuoden 2004 alusta lukien ruotsinkielisen opetusta on syyttäjäsivustoissa lisätty. Myös yksittäisissä nimitysasioissa on erityisesti kiinnitetty huomiota ruotsin kielen taitoon.

Apulaissyyttäjien harjoittelujärjestelmän tarkoituksena on antaa syyttäjän tehtäviin valmentavaa koulutusta ja ohjausta ja antaa edellytykset arvioida apulaissyyttäjän kyvykkyyttä rekrytoitua vakituisesti syyttäjälaitokseen. Harjoittelujakso kestää yhden vuoden. Vuonna 2004 apulaissyyttäjiä koulutettiin 24. Heidät on sijoitettu paikallisyksiköihin ympäri maata. Ruotsinkielisen aseman on tässä järjestelmässä huomiotu siten, että harjoittelujaksoon on hyväksytty kaksi ruotsin kieltä hyvin taitavaa apulaissyyttäjä, joista toinen on sijoitettu alueelle, jossa ruotsin kieli on enemmistökieli. Toinen on sijoitettu Helsinkiin.

Poliisihallinto

Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) 5 §:n mukaan suomen ja ruotsin kielten taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista on aina säädettävä, jos henkilöstön tehtäviin kuuluu yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta merkittävää julkisen vallan käyttöä. Merkittävää julkista valtaa käyttävät poliisihallinnossa poliisimiehet ja poliisilaitosten vartija sekä ylivartija, minkä vuoksi poliisin hallinnosta annettuun asetukseen (158/1996) lisättiin 1.5.2004 lukien uusi 16 a § (286/2004), jossa säädetään suomen ja ruotsin kielen kielitaitovaatimuksista poliisimiesten sekä poliisilaitosten vartijoiden ja ylivartijoiden osalta. Korkeakoulututkintoa kelpoisuusvaatimuksena edellyttävien virkojen osalta viitataan kielitaitolakiin.

Vuonna 2005 poliisilaitosten vartijoiden, ylivartijoiden ja vastavalmistuvien poliisimiesten kielitaitovaatimuksia helpotettiin. Poliisin perustutkintoa suorittavien kielikoulutusta kehitetään niin, että jatkossa opiskelijat saavuttavat opintojen yhteydessä vaadittavan kielitaidon. Poliisilaitosten vartijoiden ja ylivartijoiden virkoja täytettäessä tulee kiinnittää huomiota siihen, että suomen ja ruotsin kielen käyttämistä edellyttävät virkatehtävät voidaan jakaa asianomaista kieltä taitavien henkilöiden suoritettaviksi.

15.5.2005 voimaan tullessa laissa poliisinkoulutuksesta (68/2005) säädetään, että poliisioppilaitosten opetus- ja tutkintokieli on suomi tai ruotsi. Poliisioppilaitos päättää muun opetus- ja tutkintokielen käyttämisestä opetuksessa ja opintosuorituksissa. Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että tutkintokoulutusta järjestetään ruotsin kielellä poliisihallinnon tarpeiden mukaan siten, että pystytään takaamaan kielilainsäädännön edellyttämällä tavalla yksilön oikeudet kansalliskielten käyttämiseen sekä täyttämään viranomaisten velvoitteet palveluiden tarjoamiseen siten, että yksilön oikeudet kansalliskielten käyttöön turvataan.

Rajavartiolaitos

Rajavartiolaitoksen henkilökunnan kielitaidosta säädetään nykyisin rajavartiolaitoksesta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (651/2005). Sen 50 §:n mukaan rajavartiolaitoksen virassa, jossa vaaditaan korkeakoulututkintoa, noudatetaan julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 6 §:ssä säädettyjä vaatimuksia, kuten muualla valtionhallinnossa.

Julkista valtaa käyttäväksi rajavartiomieheksi voidaan nykyisin määrätä vain henkilö, jolla on vähintään tyydyttävä toisen kotimaisen kielen ymmärtämisen taito (50 § 2 mom.). Vaatimukset ovat yhdenmukaiset poliisia koskevien kielitaitovaatimusten kanssa. Uudistukseen liittyy siirtymäsäännös. Asetuksen voimaan tullessa palveluksessa ollut virkamies säilyttää kelpoisuutensa. Hänet voidaan myös siirtää toiseen virkaan, jonka kielitaitovaatimukset ovat samat kuin sen viran, josta hänet siirretään.

Raja- ja merivartiokoulussa annetaan opetusta suomen ja ruotsin kielellä. (41 §). Tarvittaessa järjestetään ruotsinkielisiä rajavartijan perus-, täydennys- ja jatkokursseja. Ruotsin kielen opetusta lisätään raja- ja merivartiokoulussa vuoden 2006 alusta lukien merkittävästi. Myös oppilasvalinnoissa kiinnitetään huomiota ruotsin kielen taitoon aikaisempaa enemmän sen turvaamiseksi, että henkilökunnan kielitaito täyttää uudet vaatimukset.

Eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnasta

Perustuslain 109 §:n mukaan eduskunnan oikeusasiamies valvoo perinteisen laillisuusvalvonnan osana myös perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Tärkeänä ihmisoikeusalueena vähemmistöoikeudet kuuluvat keskeisesti eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnan piiriin. Oikeusasiamiehen toiminnassa ehkä näkyvin vähemmistön kielellisiin oikeuksiin liittyvä ongelma-alue on ollut ruotsin kielen asema erityisesti kielilain soveltamisen kannalta.

Oikeusasiamiehen toimintakertomuksessa käsitellään mm. oikeusasiamiehelle tehtyjä niin sanottuja kielikanteluita. Vähemmistöoikeuksia koskevia kanteluja on erikseen tilastoitu vuodesta 2001 lukien. Kielikantelut koskevat pääosin ruotsinkielisen palvelun väitettyjä puutteita ja ruotsin kielen käyttöä viranomaisissa. Lisäksi kanteluita tehdään erilaisten osoite- ja opastekylyttien puutteista sekä viranomaisten kielitaitovaatimuksista.

Ministerikomitean suosituksissaan esille nostama sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestäminen ruotsin kielellä ei ole kanteluissa tullut esille mitenkään korostetusti. Vuonna 2004

ratkaistiin yksi kyseisiä palveluita koskeva kantelu uutta kielilakia edeltävältä ajalta Asiantuntijakomitean raportissaan esiintuomat tuomareiden ja muiden virkamiesten käytännön kielitaitoon liittyvät ongelmat eivät myöskään ole johtaneet kanteluihin kuin poikkeuksellisesti.

Uuden kielilain voimassaoloaikana vuosina 2004-2005 ns. kielikanteluista on tullut vireille noin 60 kappaletta, joista suurin osa on koskenut ruotsin kielen asemaa. Moni vuonna 2004 ratkaistusta kanteluista sisälsi suomenkielisten kritiikkiä kielilaista, mutta lukumääräisesti suurin osa koski erilaisten ruotsinkielisten palveluiden ja tiedotuksen puutteellisuutta. Mitään varsinaisesti uutta kanteluryhmää uusi kielilaki ei kuitenkaan ole synnyttänyt.

Oikeusasiamies arvioi kielellisten oikeuksien toteutumista myös tarkastuskäyntiensä ohessa eri laitoksissa ja viranomaisissa. Käyntien yhteydessä havaittuihin puutteisiin on puututtu oikeusasiamiehen omasta aloitteesta ja useissa tapauksissa puutteet on korjattu viranomaisten yhteistyöllä lyhyessä ajassa.

Yleisesti voidaan todeta, että lainsäädäntö on muodollisesti kunnossa, mutta lain ja todellisuuden välillä on edelleen havaittavissa olevaa eroavuutta. Laillisuusvalvontaan ja oikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen laki antaa aiempaa tehokkaamman tarkastelupohjan.

Oikeuskanslerin laillisuusvalvonnasta

Oikeuskanslerin toimivallasta säädetään perustuslain 108 §:ssä. Perinteisen laillisuusvalvonnan osana oikeuskansleri valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista kuten eduskunnan oikeusasiamieskin. Oikeuskanslerin on lisäksi annettava pyydettyä presidentille, valtioneuvostolle ja ministeriöille tietoja ja lausuntoja oikeudellisista kysymyksistä.

Uuden kielilain voimaantulo ei sanottavassa määrin lisännyt oikeuskanslerinvirastoon saapuneiden kielikanteluiden määrää. Erityisinä ryhminä voidaan mainita Ahvenanmaan osalta aika ajoin esiintyvät itsehallintolain perusteella tehdyt kielikantelut sekä poliisien kielitaitoa koskevat yhteydenotot. Poliisien vuonna 2004 uudistetuista kielitaitovaatimuksista koskevista säännöksistä aiheutui vaikeasti hoidettavia soveltamisongelmia, jotka ratkaistiin helpottamalla kielitaitovaatimuksia vuonna 2005 annetulla asetuksella.

10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT

1. *Hallintopiireissä, joissa alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, kunkin kielen tilanne huomioon ottaen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, että*
 - a) *(i) hallinnolliset viranomaiset käyttävät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä,*
 - b) *yleisölle tarkoitetut laajalti käytetyt hallinnolliset tekstit ja lomakkeet ovat saatavissa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tai kaksikielisinä;*
 - c) *hallintoviranomaisten sallitaan laatia asiakirjoja alueellisilla kielellä tai vähemmistökielillä.*
2. *Niissä alue- tai paikallisviranomaisissa, joiden toiminta-alueella alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan ja/tai rohkaisemaan*
 - a) *alueellisten kielten tai vähemmistökielen käyttöä alue- ja paikallisviranomaisissa;*
 - b) *alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien mahdollisuutta jättää suullisia ja kirjallisia hakemuksia näillä kielillä;*

- c) *alueviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
 - d) *paikallisviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
 - e) *sitä, että alueviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;*
 - f) *sitä, että paikallisviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;*
 - g) *perinteisten ja oikeiden paikannimien käyttöä tai käyttöönottoa alueellisella kielellä tai vähemmistökielillä, tarvittaessa rinnakkain virallisen kielen tai virallisten kielten kanssa.*
3. *Sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla hallintoviranomaisten ja niiden puolesta toimivien henkilöiden tarjoamien julkisten palvelujen osalta, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, varmistamaan*
- a) *että alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käytetään palveluja tarjottaessa.*
4. *Saattaakseen voimaan hyväksymänsä 1, 2 ja 3 kappaleen määräykset, sopimuspuoli sitoutuu ryhtymään vähintään yhteen seuraavista toimenpiteistä:*
- a) *käännös ja tulkkaus tarpeen mukaan;*
 - b) *virkamiesten ja muiden julkisella sektorilla työskentelevien henkilöiden palkkaaminen ja tarvittaessa tarvittava kouluttaminen.*
5. *Sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan sukunimien käytön tai käyttöönoton alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä asianosaisten pyynnöstä.*

Yleistä

Vuoden 2004 alusta voimaantulleessa hallintolaissa 434/2003, kielilaissa (423/2003), saamen kielilaissa (1086/2003), laissa julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003), valtioneuvoston asetuksessa suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta valti-onhallinnossa (481/2003) sekä yhdenvertaisuuslaissa (21/2004) on kussakin osaltaan kyetty edistämään vähemmistökielten ja vähemmistöihin kuuluvan väestön asemaa.

Puolustushallinto

Sotilasviranomaisten kieltä koskevia nimenomaisia säännöksiä on kielilain 39 §:ssä, jossa säädetään puolustusvoimien joukko-osastojen kielestä ja puolustusvoimien komentokielestä. Säännöksen mukaan puolustusvoimien joukko-osastojen kieli on suomi. Vähintään yksi joukko-osasto on kuitenkin ruotsinkielinen. Uudenmaan Prikaatissa (*Nylands Brigad*) Dragsvikissä asevelvollisten opetus annetaan ruotsin kielellä ja varusmiehiä koskevat päätökset ja muut asiakirjat ovat ruotsinkielisiä.. Muita ruotsinkielisiä joukko-osastoja sekä joukkoyksiköjä samoin kuin kaksikielisiä yksiköjä voidaan tarpeen vaatiessa perustaa siten kuin puolustusvoimista annetussa lainsäädännössä säädetään. Puolustusvoimien komentokieli on suomi.

Kielilain 39 §:ssä viitataan asevelvollisuuslakiin (452/1950), jonka 51 a §:n mukaan asevelvollisen opetuskieli on suomi tai ruotsi ja jonka mukaan suomen- tai ruotsinkielisellä asevelvollisella on oikeus tulla määrätyksi joukko-osastoon, jonka opetuskieli on hänen äidinkieltensä.

Yleisimmät puolustusvoimien yleisölle tarkoitetut lomakkeet ovat myös muissa yksiköissä saatavissa ruotsinkielisinä. Koska ruotsin kieltä riittävästi taitavia henkilöitä ei muissa yksiköissä aina ole saatavilla, ei asiointi ruotsin kielellä ole yhtä sujuvaa kuin Uudenmaan Prikaatissa. Henkilös-

tön osallistumista kielikursseille sekä omaehtoista kielenopiskelua tuetaan. Tämä koskee niin ruotsin kieltä kuin myös muita työ- ja virkatehtävissä tarvittavia kieliä.

Työhallinto

Kielilain (423/2003) ja siihen liittyvien säädösten tavoitteena on varmistaa, että julkisen sektorin henkilöstöllä on tarvittava kielitaito.

Työministeriö on laatinut uuden hallintolain (434/2003) soveltamisohjeet, joihin on sisällytetty mm. kielilain tuomien uusien velvoitteiden soveltaminen. Ohjeissa korostetaan sitä, että tiedottajien, puhelinvälittäjien ja muun yleisön palvelevan henkilöstön todelliseen kielitaitoon ja sen parantamiseen tulee kiinnittää huomiota. Työhallinnon tulee niinkään kiinnittää huomiota mm. palveluksen otettavien henkilöiden käytännön kielitaitoon. Rekrytointi-ilmoituksissa on ilmoitettava sekä muodolliset kielitaitovaatimukset että eduksi luettava kielitaito.

Työministeriön on antanut ohjeet työministeriön käännöspalveluista (175/033/2004). Ohjeiden tavoitteena on varmistaa laadukkaiden käännösten turvaaminen määrittelemällä vastuut ja menettelyt käännösten tuottamisessa ja hankinnassa. Uuden kielilain myötä on kiinnitetty huomiota myös lehdistötiedotteiden säännölliseen kääntämiseen ruotsiksi.

Työministeriössä toimii kaksi työryhmää, joiden tavoitteena on valvoa ruotsinkielisten asiakkaiden palvelujen saatavuus ruotsiksi. Työministeriö ylläpitää ja päivittää intranetissään muun muassa sanakirjaa/sanastoa varmistaakseen yhtenäisen terminologiaa ja palvelun sujumisen hyvällä ruotsin kielellä.

Työministeriö selvitti vuonna 2003 ennen uuden kielilain voimaantuloa kaksikielisten alueiden työvoimatoimistojen asiakastyössä olevan henkilöstön kielitaitoa. Selvityksen perusteella voidaan todeta, että työvoimatoimiston suomen- ja ruotsinkielisten virkailijoiden osuudet työvoimatoimistoissa vastaavat kunkin alueen kielellisen väestönsuorituksen osuutta. Kaksikielisillä alueilla arvioitiin ruotsinkielen taitojen olevan pääsääntöisesti riittäviä ja vastaavan palvelujen tuottamisen tarvetta.

Selvityksestä ilmeni kuitenkin, että kaikkia työvoimatoimiston palveluja ei ole voitu turvata yhtä hyvin molemmilla kielillä. Sen vuoksi selvityksessä ehdotettiin toimenpiteitä palvelujen saatavuuden turvaamiseksi molemmilla kielillä. Palvelujen ja tiedonsaannin parantamiseksi työministeriö on yhdessä oikeusministeriön kanssa toimittanut laajan kalvoaineiston uuden kielilain velvoitteista sekä suomeksi että ruotsiksi työhallinnon sisäisille tiedotussivuille. Kaksikielisten alueiden työvoimatoimistot ovat nimenneet ruotsinkielisen palvelun yhdyshenkilöt. Yhdyshenkilöiden tehtävänä on mm. valvoa ja tehdä ehdotuksia työvoimatoimiston ruotsinkielisen palvelun parantamiseksi, tiedottaa aktiivisesti kieliläistä ja toimia yhdyshenkilöinä alueorganisaatioon ja työministeriöön puutteiden selvittämisessä. Yhdyshenkilöille ja työvoimatoimistojen johdolle järjestetään vuosittain neuvottelupäivä. Lisäksi työvoimatoimistojen tulee myös arvioida kieli-koulutuksen tarvetta ja tehdä ehdotuksia koulutuksen järjestämisestä.

Työvoimakoulutuksessa on huomioitu vähemmistöjen tarve saada koulutusta omalla äidinkielenään. Ruotsinkielisiä kursseja järjestävät monet eri organisaatiot, mukaan lukien Suomen, Ruotsin ja Norjan perustama Pohjoiskalotin koulutussäätiö, joka tarjoaa työvoimapolitiittista aikuis-koulutusta pääasiallisesti sopimusvaltioiden pohjoiskalottialueita varten.

Kunnallishallinto

Perustuslain 17 §:n mukaan julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Julkinen valta käsittää valtion ohella kunnat, kuntayhtymät, Ahvenanmaan maakunnan, evankelis-luterilaisen kirkon, muut itsehallinnolliset yksiköt, kuten myös välillisen julkishallinnon organisaatiot. Julkista valtaa koskevalla säännöksellä on erityinen merkitys esimerkiksi julkisten palvelujen, kuten sosiaali- ja terveyspalvelujen, sekä koulu- ja muiden sivistysolojen ja omakielisen tiedonvälityksen järjestämisessä.

Kielellisen jaotuksen perusyksikkö on edelleen kunta. Valtioneuvoston asetuksella säädetään joka kymmenes vuosi virallisen tilaston perusteella, mitkä kunnat ovat yksikielisiä ja mitkä kaksikielisiä. Kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Yksikielisessä kunnassa viranomaisessa käytetään pääsääntöisesti kunnan kieltä.

Yksi- ja kaksikielisyyden vähimmäiskriteerit sekä yksi- ja kaksikielisen viranomaisen määritelmä on säädetty kielilaissa. Suomessa on 1.1.2005 lukien 432 kuntaa, joista kolme on ruotsinkielistä ja 44 kaksikielistä. Näiden lisäksi ruotsinkielisessä Ahvenanmaan maakunnassa on 16 kuntaa. Kaksikielisistä kunnista ruotsi on enemmistön kielenä 23 kunnassa ja suomi 21 kunnassa.

Kielelliset oikeudet on huomioitu kuntalain (365/1995) 50 §:n 2 momentissa, jonka mukaan kaksikielisen kunnan hallintosäännössä annetaan tarpeelliset määräykset siitä, miten kunnassa annetaan palvelut samanlaisin perustein eri kieliryhmiin kuuluville asukkaille.

Kaksikielisen kunnallisen viranomaisen on hallintoasiassa huolehdittava asianosaisen oikeusturvan kannalta tärkeiden asiakirjojen kääntämisestä silloin, kun asian käsittelykielenä on kielenmääräytymissääntöjen (joita käsiteltiin edellisessä jaksossa) perusteella toinen kuin asianosaisen kieli.

Yksityisillä, yhtiöillä ja järjestöillä ei yleensä ole velvollisuutta antaa palvelua eri kielillä. Kielilakiin otetun uuden säännöksen perusteella myös yksityisen yrittäjän on annettava laissa edellytetyä kielellistä palvelua silloin, kun hän hoitaa julkista hallintotehtävää tai antaa palvelua lain nojalla tai viranomaisen toimeksiannosta. Yksilön näkökulmasta kielellinen palvelu ei saa heiketä sen vuoksi, että esimerkiksi kunnat ostavat terveydenhoitopalveluita yksityisiltä.

Edellisen lisäksi erityislainsäädäntöön, esimerkiksi terveydenhuolto- ja sosiaalilainsäädäntöön, sisältyy säännöksiä oikeudesta omaan kieleen myös yksikielisen kunnan viranomaisessa, jonka kieli on toinen kuin asianosaisen.

Kielilakiin on otettu säännös myös viranomaisten tiedottamisessa käytettävästä kielestä. Kaksikielisissä kunnissa on yleisölle suunnatussa tiedottamisessa käytettävä sekä suomen että ruotsin kieltä. Velvoite koskee sekä valtion ja kunnan viranomaisia kaksikielisissä kunnissa. Mikäli kyse on yksilön hengen, terveyden ja turvallisuuden sekä omaisuuden ja ympäristön kannalta oleellisesta tiedosta, asianomaisen ministeriön on annettava tieto kunnan kielellisestä asemasta riippumatta koko maassa sekä suomen että ruotsin kielellä.

Kielilain mukaan valtioneuvoston sekä valtion komitean, toimikunnan, työryhmän ja vastaavan toimielimen jäsenellä ja kaksikielisen kunnan toimielimen jäsenellä on oikeus käyttää joko suomen tai ruotsin kieltä sekä suullisesti että kirjallisesti. Tämä on muutos aikaisempaan lakiin nähden.

Eräissä hallinnonalakohtaisissa asetuksissa on kunnan henkilöstölle asetettu suomen ja ruotsin kielten taitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia (esimerkiksi asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksesta 986/1998). Lisäksi kunnanvaltuuston on kunnan henkilöstölle kelpoisuusvaatimuksia aset-

taessaan otettava huomioon kielilain vaatimukset ja varmistettava, että kuntalaisten palvelut saadaan turvattua kielilain mukaisesti.

Kirkollishallinto

Suomessa evankelis-luterilainen kirkko ja ortodoksinen kirkkokunta ja niiden seurakunnat ovat julkisoikeudellisia yhteisöjä ja viranomaisen asemassa. Kirkoille kuuluu viranomaistehtäviä kuten esimerkiksi väestökirjanpitoon, avioliiton esteidentutkimiseen ja hautaustoimeen liittyviä tehtäviä. Kirkollishallinnossa käytettävästä kielestä säädetään kirkollisessa lainsäädännössä. Seuraavissa kappaleissa kerrotaan ruotsin kielen asemasta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja Suomen ortodoksisessa kirkossa. Vastaavasti saamen kielen asemasta kirkollishallinnossa selostetaan saamen kieltä käsittelevässä III.2 osiossa 10 artiklan yhteydessä.

Ruotsin kieli Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa

Kirkkolaki (1054/1993) sisältää lukuisia kielisäännöksiä seurakunnasta ja sen jäsenistä, seurakuntajaosta, seurakunnan ja seurakuntayhtymän kielestä, seurakunnan kuulumisesta hiippakuntaan, toiminnassa käytettävästä kielestä sekä viranhaltijoista ja työntekijöistä.

Kirkkolain mukaan seurakunnat ovat suomen- tai ruotsinkielisiä tai kaksikielisiä. Jos seurakunnan jäsenten enemmistön kieli on ruotsi, seurakunta kuuluu Porvoon ruotsinkieliseen hiippakuntaan Jumalanpalveluksia ja muuta toimintaa on tarpeen mukaan järjestettävä sekä suomen- tai ruotsinkielisen vähemmistön kielellä. Kirkon jäsenellä on oikeus saada häntä koskevat yksityiset kirkolliset toimitukset äidinkielellään suomeksi tai ruotsiksi. Ruotsinkieliset seurakunnat ja Porvoon tuomiokapituli toimivat samoin edellytyksin kuin suomenkieliset seurakunnat ja hiippakunnat. Kaikki kirkolliset kirjat ovat samojen perusteiden mukaan sekä suomeksi että ruotsiksi.

Vuonna 2004 perustettiin Kirkon ruotsinkielisen työn keskus (Kyrkans central för det svenska arbetet). Keskus toimii kirkon ruotsinkielisen työn erillisyyksikkönä ja sillä on noin kaksikymmentä viranhaltijaa. Sen tehtävänä on tukea kirkon ruotsinkielistä seurakuntatyötä mm. koulutustoiminnalla sekä materiaali- ja ohjelmatuotannolla. Keskus vastaa myös kirkon ruotsinkielisestä tiedotustoiminnasta sekä radion ja television hartaus- ja jumalanpalvelusohjelmien tuottamisesta. Keskus edustaa ruotsinkielistä evankelis-luterilaista kirkkoa uskonto-opetukseen, kasvatukseen, kulttuuriin, yhteiskuntatyöhön ja mm. vammaisasioihin ja erityisryhmien kanssa työskentelyyn liittyvässä yhteistoiminnassa eri tahojen kanssa.

Yleisradio välittää jumalanpalveluksia ja hartaushetkiä ruotsiksi.

Ruotsin kieli Suomen ortodoksisessa kirkossa

Suomen ortodoksisessa kirkkokunnassa on pienehkö ruotsinkielinen vähemmistö, joka asuu pääosin Helsingin hiippakunnan alueella ja Helsingin seurakuntaan kuuluvalla pääkaupunkiseudulla. Helsingin ortodoksinen seurakunta järjestää säännöllisesti ruotsinkielisiä jumalanpalveluksia ja muuta seurakuntatoimintaa ruotsin kielellä. Ortodoksiset jumalanpalvelustekstit on pääosin käännetty ruotsin kielelle.

Yleisradio välittää ortodoksisia jumalanpalveluksia ja hartaushetkiä ruotsiksi. Helsingin ortodoksisen seurakunnan julkaisemassa *Ortodoksiviesti* -nimisessä seurakuntalehdessä julkaistaan uutisia ja muita kirjoituksia myös ruotsiksi.

11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTITIMET

1. *Sopimuspuolet sitoutuvat alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien osalta alueilla, joilla näitä kieliä puhutaan, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin julkisilla viranomaisilla on välillisesti tai välittömästi toimivaltaa, valtuudet tai muutoin mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla, ja kunnioittaen joukkoviestimien itsenäisyyden ja itsehallinnon periaatetta*
 - a) *sikäli kuin radiolla ja televisiolla on julkinen palvelutehtävä*
 - iii. *huolehtimaan riittävästi siitä, että radio ja televisio lähettävät ohjelmaa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
 - b) *i) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä toimivan radioaseman perustamista;*
 - c) *ii) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan televisio-ohjelmien lähettämistä säännöllisesti alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
 - d) *rohkaisemaan ja/tai helpottamaan audiitiivisten ja audiovisuaalisten teosten luomista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
 - e) *i) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä ilmestyvän sanomalehden perustamista ja/tai ylläpitämistä; tai*
 - f) *ii) soveltamaan olemassa olevia avustuksia koskevia toimenpiteitä myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja audiovisuaalisiin ohjelmiin.*
2. *Sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan vapauden vastaanottaa suoraan naapurimaiden radio- ja televisio-ohjelmia, jos ohjelmat on tuotettu samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli, sekä olemaan estämättä näillä kielillä naapurimaista lähetettyjen radio- ja televisio-ohjelmien jälleenlähettyksiä. Lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat takamaan, ettei lehdistön sananvapautta ja vapaata tiedonkulkua millään tavoin rajoiteta samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli ilmestyvissä lehdissä. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai alueellisen koskemattomuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.*
3. *Sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, että alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien edut ovat edustettuna tai otetaan huomioon sellaisissa elimissä, joita lain nojalla saatetaan perustaa valvomaan joukkoviestimien vapautta ja tasapuolisuutta.*

Ruotsinkieliset radio- ja televisiopalvelut

Laki Yleisradio Oy:stä (1380/1993) määrittelee että yleisradiotoimintaa harjoittavan yhtiön toiminnan tulee erityisesti tukea kansanvaltaa ja jokaisen osallistumismahdollisuuksia tarjoamalla monipuolisia tietoja, mielipiteitä ja keskusteluita sekä vuorovaikutusmahdollisuuksia; tuottaa, luoda ja kehittää kotimaista kulttuuria, taidetta ja virikkeellistä viihdettä; ottaa ohjelmistossa huomioon sivistys- ja tasa-arvonäkökohdat, tarjota mahdollisuus oppimiseen ja itsensä kehittämiseen, painottaa lapsille suunnattuja ohjelmistoja sekä tarjota hartausohjelmia; kohdella ohjelmatoiminnassa yhtäläisin perustein suomen- ja ruotsinkielistä väestöä, tuottaa palveluja saamen, romanin ja viittomakielellä sekä soveltuvin osin myös maan muiden kieliryhmien kielellä; tukea suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta sekä huolehtia ohjelmatarjonnasta myös vähemmistö- ja erityisryhmille; edistää kulttuurien vuorovaikutusta ja ylläpitää ulkomaille suunnattua ohjelmatarjontaa sekä välittää asetuksella tarkemmin säädettyjä viranomaistiedotuksia ja varautua televisio- ja radiotoiminnan hoitamiseen poikkeusoloissa.

Lain 6 a §:n mukaan yhtiön hallitus on valittava siten, että se edustaa molempia kieliryhmiä ja riittävän monipuolista asiantuntemusta.

Yleisradion (YLE) ruotsinkielinen toiminta on organisoitu Yleisradiossa omaksi toimialakseen. Yksikön tehtävänä on palvella ensisijaisesti ruotsinkielisiä yleisöjään valtakunnallisella televisio-ohjelmistollaan Yleisradion kahdella analogisella tv-kanavalla sekä 99,9 prosenttia väestöstä alueellisesti kattavalla digitaalisella ruotsinkielisellä FST-kanavallaan.

Vuonna 2004 Yleisradion ruotsinkielisten tv-lähetysten osuus oli 11 prosenttia kaikista ohjelmatunneista. Lisäksi yksikkö palvelee yleisöä kahdella radiokanavalla, joilla ohjelmia oli 29 932 tuntia vuonna 2004 (15,5 prosenttia koko ohjelma-ajasta). Alueellisia ruotsinkielisiä radiolähetyksiä Yleisradio lähettää viidellä ruotsinkielisen väestön asuttamalla alueella.

Yleisradio tuottaa ruotsinkielistä yleisöä varten myös ruotsinkielisiä teksti-tv- ja internet -palveluita sekä välittää toimiluvan haltijana maanpäällisessä verkossa naapurimaa Ruotsin televisioyhtiön tv-lähetyksiä Suomen ruotsinkieliselle alueelle.

Lisäksi Yleisradio tekstittää osan suomenkielisistä tv-ohjelmista ruotsiksi sekä lähes koko ruotsinkielisen tv-ohjelmiston suomeksi.

12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA -PALVELUT

1. *Kulttuuritoiminnan ja palvelujen osalta - erityisesti kirjastojen, videolainaamojen, kulttuurikeskusten, museoiden, arkistojen, akatemioiden, teattereiden ja elokuvateattereiden, samoin kuin kirjallisuus- ja elokuva-tuotannon ja populaarikulttuurin, festivaalien ja kulttuurituotannon osalta, mukaan lukien muun muassa uusien teknologioiden - sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla ja sikäli kuin viranomaisilla on toimivaltaa, valtuudet tai mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla,*
 - a) *rohkaisemaan alueellisille kielille tai vähemmistökielille ominaista ilmaisua ja aloitteellisuutta sekä huolehtimaan näillä kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri tavoin;*
 - b) *huolehtimaan alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri muodoissa muilla kielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys-, ja tekstitystoimintaa;*
 - c) *huolehtimaan muilla kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys- ja tekstitystoimintaa;*
 - d) *varmistamaan, että erilaiset kulttuuritoimintojen järjestämisestä vastaavat elimet soveltuvalta tavalla sisällyttävät alueellisten kielten tai vähemmistökielten ja kulttuurin tuntemuksen ja osaamisen aloittamiinsa tai tukemiinsa hankkeisiin;*

- e) edistämään toimenpiteitä, joiden avulla voidaan varmistaa, että kulttuuritoiminnasta vastuussa olevilla elimillä on palveluksessaan henkilöstöä, joka hallitsee sekä asianomaisten alueellisen kielen tai vähemmistökielen että muun väestön käyttämän kielen tai kielet;
 - f) rohkaisemaan alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden edustajien välitöntä osallistumista kulttuuripalvelujen tarjontaan ja kulttuuritoiminnan suunnitteluun;
 - g) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan sellaisen elimen tai sellaisten elinten perustamista, joiden tehtävänä olisi kerätä, tallentaa ja esitellä tai julkaista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja teoksia;
 - h) tarvittaessa perustamaan ja/tai edistämään ja rahoittamaan käännöksiä ja terminologista tutkimuspalvelua erityisesti silmällä pitäen asianmukaisen hallinnollisen, kaupallisen, taloudellisen, yhteiskunnallisen, teknisen ja oikeudellisen sanaston ylläpitämistä ja kehittämistä kullakin alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä.
2. Jos alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden lukumäärä on riittävä muilla kuin selvaisilla alueilla, joilla asianomaista alueellista kieltä tai vähemmistökieltä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan ja/tai järjestämään asianmukaista kulttuuritoimintaa ja -palveluja edellisen kappaleen mukaisesti.
3. Sopimuspuolet sitoutuvat ulkomailla harjoitetun kulttuuripolitiikkansa osalta kiinnittämään asianmukaista huomiota myös alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin sekä kulttuureihin, joita ne heijastavat.

Pohjoismaisesta kulttuuriyhteistyöstä

Pohjoismaisen kulttuuri-, koulutus- ja tiedeyhteistyön perustana on viiden Pohjoismaan vuonna 1971 allekirjoittama kulttuuriyhteistyösopimus (SopS 60/1971), joka kattaa koulutuksen, tutkimuksen ja kulttuurin. Suomi on edustettuna Pohjoismaiden ministerineuvoston kulttuuriyhteistyön sekä koulutus- ja tutkimusalan virkamieskomiteoissa että työ- ja ohjausryhmissä.

Pohjoismaiden ministerineuvostossa Kööpenhaminassa hallinnoidaan myös Pohjoismaista kulttuurirahastoa, jonka toimintaan Suomi osallistuu. Suomella on lisäksi kahdenvälinen kulttuurirahasto kaikkien Pohjoismaiden kanssa: Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto (1960), Islantilais-suomalainen kulttuurirahasto (1974), Suomalais-norjalainen kulttuurirahasto (1979) ja Suomalais-tanskalainen kulttuurirahasto (1981).

Kulttuuritoiminnan rahoittaminen

Suomessa kulttuuria tuetaan julkisin ja yksityisin varoin sekä tekijänoikeusjärjestelmän tuella. Vuonna 2004 taiteen ja kulttuurin osuus valtionbudjetissa oli noin 331 miljoonaa euroa, josta 188 miljoonaa euroa rahoitettiin veikkausvoittovaroilla. Suomenkielistä ja ruotsinkielistä kulttuuria tuetaan yhtäläisin perustein.

Ruotsinkielistä kulttuuritoimintaa tukevat myös lukuisat erityiset säätiöt ja rahastot, kuten Svenska Kulturfonden, Föreningen Konstsamfundet ja Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Lasten ja nuorten taide- ja kulttuuripalvelut

Opetusministeriö on vuosittain tukenut nuorisotyön määrärahoista kymmentä ruotsinkielistä nuorisjärjestöä ja nuorisotyötä tekevää järjestöä toiminta-avustuksin. Erityisavustuksia ruotsinkieliseen nuorisotoimintaan on myönnetty tarpeen mukaan.

Lastenkulttuurikeskusten verkosto Taikalampun²¹ tavoitteena on kehittää lasten ja nuorten taide- ja kulttuuripalveluita koko valtakunnassa tukemalla jo olemassa olevien lastenkulttuurikeskusten toimintaa sekä edistää lasten edellä mainittujen palveluiden syntymistä sinne, missä niitä ei vielä ole. Verkoston ensimmäiselle toimikaudelle 2003-2005 valitut jäsenet ovat sitoutuneet toteuttamaan niille asetetut tehtävät verkostossa toimikauden aikana. Yksi verkoston jäsenistä huolehtii ruotsinkielisten lasten taide- ja kulttuuripalveluiden kehittämistä. Lisäksi ns. etäjäsieniksi on valittu yksi ruotsinkielinen lastenkulttuurikeskus

Nuori Kulttuuri -tapahtumassa on suomenruotsalaisille omakielinen aluetapahtuma. Valtakunnallisessa tapahtumassa on kiintiöt niissä lajeissa, joissa ruotsinkieliset ovat itse niin halunneet, esimerkiksi teatterissa.

Kirjastopalvelut ja ruotsinkielisen kirjallisuuden edistäminen

Kirjastolailla (904/1998) säädetään, että kaksikielisessä kunnassa molempien kieliryhmien tarpeet tulee ottaa huomioon yhtäläisin perustein.

Harkinnanvaraisia ns. kirjastoapurahoja ja -avustuksia (laki eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista 236/1961) jaetaan vuosittain kirjailijoille ja kääntäjille sen johdosta, että heidän kirjoittamiaan tai kääntämiään kirjoja pidetään maksuttomasti käytettävissä yleisissä kirjastoissa. Tähän tarkoitukseen vuosittain käytettävissä oleva määräraha vastaa 10 prosenttia edellisenä kalenterivuonna kuntien ylläpitämiin yleisiin kirjastoihin hankittuun kirjallisuuden käytetystä rahamäärästä. Vuonna 2004 määrärahan suuruus oli 2 566 469 euroa.

Vuonna 2004 apurahoja ja avustuksia myönnettiin kaikkiaan 871 kirjailijalle ja kääntäjälle. Ruotsinkielisten osuus hakemuksista oli 11,8 % ja myönnettyistä apurahoista ja avustuksista 13,3 %. Onnistumisprosentti oli 80 %, kun se suomenkielisillä oli 70 %.

Kirjallisuuden alalla vuonna 2005 alkavia taiteilija-apurahoja (1/2-, 1-, 3- ja 5-vuotisia) on myönnetty kaikkiaan 44 kappaletta, joista viisi (noin 11%) myönnettiin ruotsinkielisille kirjailijoille. Ruotsinkielisten kirjailijoiden ja kääntäjien saama osuus vaihtelee vuosittain, sillä apurahoja ei ole kiintiöity kieliryhmittäin. Suhteessa saapuneiden hakemusten määrään ruotsinkielisten hakijoiden onnistumisprosentti (19 %) on korkeampi kuin suomenkielisten (12 %).

Suomenruotsalaisen kauno- ja tietokirjallisuuden kääntämistä ja kustantamista tuetaan erillisestä rahastosta, jota hallinnoi Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus (FILI). FILI tukee myös suomen-, ruotsin- ja saamenkielisen kirjallisuuden julkaisemista ja kustantamista ulkomailla myöntämällä ulkomaisille kustantajille ja kääntäjille käännösapurahoja, tukemalla ulkomailla julkaistujen kirjojen promootiota mm. kirjailijavierailujen muodossa sekä auttaen kääntäjiä monin eri tavoin.

Suomenruotsalainen kirjallisuus saa suhteellisesti suuren osan käännöstuesta, esimerkiksi syksyn 2004 haussa 24 apurahasta 8 osoitettiin ruotsiksi kirjoitetulle kirjalle. Suomenruotsalaisen kirjallisuuden kääntäjille myönnettiin syksyn haussa neljä matka-apurahaa kuudesta. Lisäksi FILI jär-

²¹ <http://www.taikalamppu.fi/>

jestää joka toinen vuosi viikon mittaisen kääntäjäseminaarin nimenomaan suomenruotsalaisen kirjallisuuden kääntäjille.

Opetusministeriö myöntää vuosittain toiminta-avustusta valtakunnallisille kirjailija- ja kääntäjäjärjestöille. Tukea myönnetään myös ruotsinkieliselle *Finlands Svenska Författareförening (FSF)* -kirjailijajärjestölle.

Taiteen edistäminen

Suomessa taiteen edistämistä varten on perustettu valtion taidetoimikuntia (laki taiteen edistämisen järjestelyistä, 328/1976). Alueellisen taide-elämän edistämistä varten kussakin läänissä on yksi tai useampi alueellinen taidetoimikunta. Taidetoimikuntia asetettaessa tulee huolehtia, että taiteen eri lajit tulevat edustetuiksi niissä ja että myös alueelliset ja kielelliset näkökohdat otetaan huomioon (3 §; 712/1991).

Valtion talousarvioon otetaan vuosittain määräraha, josta jaetaan taiteenharjoittajien työskentelyyn ja opintojen tukemiseksi eri taiteen aloilla valtion taiteilija-apurahoja (laki taiteilijaprofessorin viroista ja valtion taiteilija-apurahoista, 734/1969). Apurahakausi voi olla vähintään kuusi kuukautta ja enintään viisi vuotta. Saman lain perusteella myönnetään taiteilijoille myös kohdeapurahoja tiettyjen työsuunnitelmien toteuttamista varten.

Museotoiminta

Museovirasto²² ja valtion museot toimivat kielilainsäädännön mukaisesti tarjoten palvelunsa ja julkaisunsa pääsääntöisesti vähintään suomeksi ja ruotsiksi. Myös niiden verkkosivustot ovat kaksikielisiä. Kunnallisia ja ammatillisia museoita opetusministeriö tukee valtionosuusjärjestelmän kautta, museoiden kieli määräytyy kunnallisesti kielilainsäädännön mukaisesti.

Kotiseututoiminta

Opetusministeriö tukee ruotsinkielistä identiteettiä tukevaa toimintaa mm. myöntämällä toiminta-avustusta (40 700 euroa vuonna 2004) *Finlands svenska hembygdsförbundille*, joka on valtakunnallinen suomenruotsalainen kotiseutujärjestö ja johon kuuluu n. 100 paikallista ruotsinkielistä kotiseutu- ja museoyhdistystä, sekä tukemalla (25 000 euroa vuonna 2004) ruotsinkielisen kansallispukukonsulentin toimintaa *Brages Folklore* -instituutin yhteydessä.

Urheilu- ja liikuntatoiminta

Opetusministeriön tuki ruotsinkieliselle urheilu- ja liikuntatoiminnalle kanavoituu lähinnä *Finlands Svenska Idrott CIF* rf:n kautta. Järjestö rahoittaa opetusministeriön avustuksella urheilulajiensa sekä Uudenmaan ja Pohjanmaan alueiden toimintaa. Lisäksi järjestöllä on aluejärjestö Ahvenanmaan maakunnassa. Vuosiavustuksen lisäksi CIF on saanut opetusministeriöltä säännöllisesti myös kehittämisavustusta toimintansa aktivoimiseksi.

13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ

²² <http://www.museovirasto.fi/en/>

1. *Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat koko maassa*
 - a) *poistamaan lainsäädännöstään kaikki määräykset, jotka perusteettomasti kieltävät tai rajoittavat alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä talous- ja yhteiskuntaelämään liittyvissä asiakirjoissa, erityisesti työsopimuksissa ja teknisissä asiakirjoissa kuten tuotteiden tai laitteiden käyttöohjeissa;*
 - c) *vastustamaan käytäntöjä, joiden tavoitteena on alueellisten kielten tai vähemmistökielten käytön rajoittaminen talous- ja yhteiskuntaelämässä;*
 - d) *helpottamaan ja/tai rohkaisemaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä muillakin kuin edellä olevissa kohdissa mainituilla keinoilla.*

2. *Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla sikäli kuin julkiset viranomaiset ovat alalla toimivaltaisia ja siinä määrin kuin kohtuudella voidaan katsoa mahdolliseksi,*
 - a) *sisällyttämään rahoitus- ja pankkisääntöihinsä määräykset, joilla sallitaan kaupallisen käytännön edellyttämällä tavalla laatia maksumääräyksiä (shekkejä, maksuosoituksia jne.) ja muita rahatalouteen liittyviä asiakirjoja alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tai tarvittaessa varmistamaan tällaisten määräysten toteutumisen;*
 - b) *järjestämään välittömästi alaisuudessaan olevilla talous- ja yhteiskuntasektoreilla (julkisella sektorilla) toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä;*
 - c) *varmistamaan, että sosiaalialan hoitolaitoksissa kuten sairaaloissa, vanhainkodeissa ja hoitoloissa on mahdollisuudet vastaanottaa ja hoitaa sairauden tai vanhuuden johdosta tai muusta syystä hoitoa tarvitsevia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttäviä henkilöitä heidän omalla kielellään;*
 - d) *varmistamaan soveltuvin keinoin, että turvallisuusohjeita on saatavana myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
 - e) *järjestämään kuluttajasuojasta vastuussa olevien viranomaisten antamat tiedot saataville myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä.*

Pankkipalvelut

Peruskirjan 13 artiklan 2a) -kohdan mukaiset pankkipalvelut ovat aina olleet kansalaisten käytössä peruskirjassa edellytetyllä tavalla myös Suomen valtion alueella vähemmän puhutulla virallisella kielellä eli ruotsin kielellä.

Omakieliset sosiaali- ja terveyspalvelut

Kielilaisissa säädetään sosiaali- ja terveydenhuollossa käsiteltävien hallintoasioiden kielestä ja tiedottamisesta, ns. hallintokielestä. Sosiaali- ja terveydenhuollon erityislainsäädännöllä säädetään lisäksi asiakkaan tai potilaan oikeudesta saada hoitoa omalla kielellään ja viranomaisen velvollisuudesta järjestää palveluja muulla kuin suomen kielellä. Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelmassa (TATO) vuosille 2004 – 2007 mainitaan, että kunnat järjestävät omakieliset palvelut suomen- ja ruotsinkielisille, saamenkielisille, viittomakieltä käyttäville sekä mahdollisuuksien mukaan myös maahanmuuttajille.

Ruotsin kielen asemaa pyritään aktiivisesti edistämään sosiaali- ja terveydenhuollossa. Omakielisistä palveluista on tehty useita selvityksiä projektirahoituksella. Lisäksi kunnat voivat osana sosiaalialan kehittämishanketta hakea projektirahaa vuosille 2005-2007 parantaakseen vähemmistöjen, kuten ruotsin-, saamen- ja viittomakielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuutta. Tarkoituksena on kehittää sosiaali- ja terveyspalvelujen kykyä vastata eri etnisten ja kielellisten ryhmien tarpeisiin.

Hätäkeskukset

Valtion hätäkeskuksia ylläpitävä Hätäkeskuslaitos turvaa käytännössä aktiivisesti uuden kielilain nojalla ruotsinkielisen väestön oikeuksia. Hätäkeskusalueiden kielellisestä jaotuksesta on päätetty valtioneuvoston hätäkeskusaluejakopäätöksessä (961/2003). Helsingin, Itä- ja Keski-Uudenmaan, Länsi-Uudenmaan, Kaakkois-Suomen, Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen hätäkeskusalueet ovat kaksikielisiä ja muut hätäkeskusalueet suomenkielisiä. Hätäkeskusuudistus toteutetaan kokonaisuudessaan vuoden 2005 loppuun mennessä

Hätäkeskushenkilöstön kielitaidosta ei ole erikseen säädetty. Suurin osa uusien hätäkeskusten henkilöstöstä on rekrytoitu aiemmista kunnallisista ja poliisin hätäkeskuksista hätäkeskuslain (157/2000) periaatteiden mukaisesti. Tällöin henkilöstön kielitaitoon ei voida kiinnittää samalla tavoin huomiota kuin puhtaissa uusrekrytoinneissa. Uusrekrytoinneissa palvelukseen otettavilla on oltava työtehtävien edellyttämä kielitaito. Jokaisen hätäkeskuksen on varmistettava, että sillä on jokaisessa työvuorossaan riittävästi sekä suomen että ruotsin kieltä taitavia, sen mukaan mikä on hätäkeskusalueen kielellinen asema.

Hätäkeskuslaitos on henkilöstökoulutuksessaan kiinnittänyt erityistä huomiota ruotsin kielen opintoihin ja lisäksi laitos on kehittämässä henkilökuntansa kouluttamisvälineeksi e-learning – oppimisympäristöä, jonka avulla voidaan myös kohentaa päivystyshenkilökunnan kielitaitoa. Järjestelmän avulla voidaan esimerkiksi harjoituttaa henkilökuntaa ruotsinkielisten autenttisten hätäpuhelujen avulla. Lisäksi voidaan ottaa huomioon eri alueilla esiintyvät murteet ja syventää kielen osaamista tällä tavoin.

Hätäkeskuslaitos on julkaissut tiedotteitaan ja ohjeitaan ruotsin kielellä. Lisäksi on selvitetty mahdollisuutta *hätännumero 112*-informaation jakamiseen myös saamen kielillä. Ensi vaiheessa olisi tarkoitus julkaista internet-sivuilla ohjeet hätäpuhelun soittamisesta ainakin yhdellä tai mahdollisesti kaikilla kolmella saamen kielellä.

Kun koko maan hätäkeskusverkoston hätäkeskukset on perustettu ja ne toimivat yhteisellä tietojärjestelmällä, voidaan ottaa käyttöön toimintapa, joka mahdollistaa vieraskielisen puhelun siirtämisen sellaiseen keskukseseen, jossa on käytettävissä parhain ko. kielen taito. Kolmen keskuksen alueella em. tietojärjestelmää on tarkoitus koekäyttää vuoden 2006 aikana.

Hätäkeskuslaitos julkaisee www-sivujaan suomen, ruotsin ja englannin kielellä.

14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI

Sopimuspuolet sitoutuvat

- a) *soveltamaan voimassaolevia kahden- ja monenvälisiä sopimuksia, jotka ovat niitä sitovia sellaisiin muihin valtioihin nähden, joissa käytetään samaa tai samankaltaista kieltä, tai tarvittaessa pyrkiä tekemään mainitunlaisia sopimuksia siten, että asianomaisten valtioiden samaa kieltä käyttävän väestön yhteyksiä kulttuurin, koulutuksen, tiedotustoiminnan, ammattikoulutuksen ja jatkuvan koulutuksen alalla edistetään;*
- b) *helpottamaan ja/tai edistämään alueellisten kielten tai vähemmistökielten eduksi yhteistyötä valtakunnan rajojen yli erityisesti niiden alueellisten tai paikallisten viranomaisten välillä, joiden alueella käytetään samaa tai samankaltaista kieltä.*

Suomen ja Ruotsin välillä on runsaasti eritasoisia rajat ylittäviä yhteyksiä.

Suomella on muiden Pohjoismaiden²³ kanssa muun muassa sopimukset kulttuuriyhteistyöstä (SopS 60/1971, muutos 21/1990), kunnallisesta yhteistyöstä (SopS 1-2/1979) ja Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään muussa Pohjoismaassa (SopS 11/1987). Pohjoismaisella sosiaalipalvelusopimuksella (SopS 69/1996) pohjoismaisen kielisopimuksen mukaista oikeutta käyttää omaa kieltään toisessa Pohjoismaassa on laajennettu tietyin osin sosiaali- ja terveyshuollon alalla.

Suomen, Ruotsin ja Norjan välinen kulttuuri- ja koulutusalan yhteistyö sisältyy kaikkien viiden Pohjoismaan kesken vuonna 1971 tehtyyn kulttuuriyhteistyösopimukseen. Yhteistyötä toteutetaan Pohjoismaiden ministerineuvoston alaisissa toimielimissä ja komiteoissa. Valtaosa hankkeista koskee eri kulttuuri-, tietopalvelu- ja koulutusalojen välistä yhteistyötä, jossa kielellä on keskeinen asema.

²³ Suomi, Ruotsi, Tanska, Norja ja Islanti.

III.2 SAAME - ALUEELLINEN VÄHEMMISTÖKIELI

Yleistä

Saamenkielisten palvelujen turvaamiseksi sisäasiainministeriön asettama työryhmä on selvittänyt rajat ylittävän yhteistyön kehittämistä Suomen ja Norjan pohjoisalueilla. Työryhmä laati työstään *"rajoitta pohjoisessa"* -nimisen raportin. Raportissa päädyttiin useassa eri kohdassa siihen, että saamenkielisten palvelut voitaisiin taata nykyistä paremmin yhteistoiminnalla yli rajojen. Lisäksi esimerkiksi koulujen saamenkielistä oppimateriaalia nähtiin mahdolliseksi tuottaa enemmän yhteistoiminnan avulla. Työryhmän esitykset on annettu ministeriöille jatkotoimenpiteitä varten ja ministeriöiden on edellytetty ryhtyvän toimenpiteisiin esitysten toteuttamiseksi.

Saamen kielen osalta Lapin liitolla on *Interreg*- ohjelmassa erityinen Saamen osa- ohjelma, jossa kaikki viranomaispalvelut ja asiakirjat ovat saatavissa saamen kielellä. Suurin osa liiton tiedotteista toimitetaan kaikilla kolmella saamen kielellä ja myös kaikki viralliset ilmoitukset julkaistaan kaikilla kolmella saamenkielellä. Liitossa käsiteltävissä asioissa on mahdollisuus saada saamenkielinen tulkkaus ja saamenkielisten palveluita voidaan antaa muutoinkin yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa. Liitolla on tarkoitus järjestää saamen kielen koulutusta henkilöstölleen.

8 ARTIKLA: KOULUTUS

1. *Koulutuksen osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja heikentämättä asianomaisen valtion virallisen kielen tai kielten opetusta*
 - a) *(i) järjestämään esikouluasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä*
 - b) *(i) järjestämään peruskouluopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä, tai*
 - c) *(i) järjestämään keskiasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä, tai*
 - d) *(ii) järjestämään huomattavan osan ammattiopetuksesta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
 - e) *(ii) järjestämään mahdollisuus opiskella näitä kieliä korkeakoulujen opetusaineena, tai*
 - f) *(ii) tarjoamaan näitä kieliä oppiaineina aikuiskasvatuksessa ja täydennyskoulutuksessa;*
 - g) *varmistamaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten taustalla olevan historian ja kulttuurin opetuksen;*
 - h) *järjestämään perustutkintoon tähtäväää koulutusta ja jatkokoulutusta opettajille, joita tarvitaan niiden määräysten toteuttamiseksi, jotka kukin sopimuspuoli on edellä a-g-kohdasta hyväksynyt;*
 - i) *asettamaan valvontaelimen tai -elimiä, jotka seuraavat toimenpiteitä ja edistystä alueellisten kielten tai vähemmistökielten opetuksen vakiinnuttamisessa tai kehittämisessä ja jotka laativat julkistettavia kausikertomuksia huomioistaan.*
2. *Koulutuksen osalta sekä muilla kuin niillä alueilla, joilla alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan tai järjestämään soveltuvan asteista opetusta näillä kielillä tai näissä kielissä, mikäli asianomaisen kieliryhmän koko on riittävä.*

Päivähoito

Lasten päivähoidosta annetun lain (36/1973, muutettuna 875/1981) 11 §:n mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Saman lain 1 §:n mukaan lasten päivähoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon järjestämistä päiväkotihoidona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Lasten päivähoidosta annetun asetuksen (239/1973) 1 a §:ssä (lainmuutos

1336/1994) säännellään, että lasten päivähoidosta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettuihin kasvatus-tavoitteisiin kuuluu myös suomen- tai ruotsinkielisten, saamelaiden, romanien ja eri maahanmuuttajaryhmien lasten oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajien kanssa.

Suomessa alettiin elvyttää saamen kieltä perustamalla kielikylpypäiväkoteja, ns. kielipesiä inarin- ja koltansaamen lapsille. Koltansaamen ensimmäinen kielipesä perustettiin vuonna 1993 ja Sevettijärvellä opetetaan 4-6 luokilla koltansaamen kielellä kielipesän käyneitä lapsia (yhteensä neljä).

Ensimmäinen Inarinsaamen kielipesä perustettiin vuonna 1997. Kielipesät toimivat edelleen Inarin ja Ivalon kylissä ja niissä opiskelee kymmenen lasta. Inarissa kunta on ostanut yksityiseltä yhdistykseltä kielipesäpaikat päivähoitopaikoikseen. Toiminnan avulla on pyritty elvyttämään vähemmistökielen vähemmistökieltä inarinsaamea. Kielen taitajia on jäljellä 350-400 henkilöä, joista valtaosa keski-ikäisiä ja vanhuksia.

Kielipesässä opetetaan arkipäivisin lapsia inarinsaamenkielen käyttäjiksi inarinsaamen kulttuurisista juurista lähtevin lauluin ja leikein. Kysymys ei ole vain kielen opiskelusta, vaan vähemmistöryhmän oman kielen ja kulttuurin säilyttämisestä sekä elvyttämisestä. Tarvetta kielipesätyypille toiminnalle olisi jokaisessa saamelaisalueen kunnassa ja kaikilla saamen kielillä. Kielipesätoiminta on avainasemassa oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen tilanteessa, jossa alle puolet saamelaisista on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään. Ongelmana on pysyvän rahoitusjärjestelmän järjestäminen sekä henkilöstön löytäminen ja sen kouluttaminen.

Pääkaupunkiseudun saamelaisyhdistys *City-sámit* ry on aloittanut saamelaislasten kielipesäprojektin saamelaiskäräjien 3000 euron tuella syksyllä 2004. Tällä avustuksella on palkattu yksi ohjaaja. Toimintaa järjestetään viikoittain 2 tuntia maanantaisin Helsingin kaupungin päiväkodin tiloissa. Kielipesään on osallistunut 5 - 10 lasta vanhempineen.

Esiopetus

Kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville lapsille oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna maksutonta esiopetusta, jonka laajuus on vähintään 700 tuntia. Esiopetukseen sovelletaan perusopetusta koskevaa lainsäädäntöä ja sitä voidaan järjestää koulussa, päivähoitopaikassa tai muussa soveltuvassa paikassa. Osallistuminen esiopetukseen on vapaaehtoista ja siitä päättää lapsen huoltaja. Opetuksen kieli on joko suomi tai ruotsi, mutta opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Opetusta voidaan antaa tarvittaessa myös muulla kielellä. Kunnan tulee huolehtia, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamenkielellä.

Aamu- ja iltapäivähoito

Elokuussa 2004 astui voimaan laki 1-2-luokkalaisten koululaisten ja erityisopetusta saavien lasten aamu- ja iltapäivähoidosta (1136/2003). Opetusministeriön nuorisotoimi täydentää tätä lakisääteistä palvelua siten, että se tukee erikseen haettavalla valtionavustuksella 3-9-luokkalaisten lasten iltapäiväkerhotoimintaa. Kerhoja järjestetään saamenkielisille lapsille myös heidän äidinkiellään.

Perus- ja lukio-opetus

Saamen kielen ja saamenkielinen opetus on aloitettu Suomessa 1970 -luvulla. Perusopetuslain (852/1998) ja lukiolain (629/1998) mukaan saamen kieli rinnastetaan äidinkielenä kansalliskieliin, suomen ja ruotsin kieleen. Saamen kieltä voidaan opiskella äidinkielenä tai valinnaisena kielenä saamelaisten kotiseutualueen peruskouluissa ja lukioissa. Saamen kieli voi olla myös opetuskielenä perusopetuksessa. Saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä.

Saamelaisten kotiseutualueella Utsjoella, Enontekiöllä, Inarissa ja Sodankylässä järjestettävää saamen kielen ja saamenkielistä opetusta varten myönnetään erikseen lakiin perustuvaa avustusta. Avustuksen myöntämisen edellytyksenä on kuitenkin se, että opetusryhmien koko on koulutuksen järjestäjää kohti keskimäärin vähintään kolme oppilasta. Avustus vastaa määrältään ko. opetuksesta aiheutuvia keskimääräisiä palkkauskustannuksia. Perusopetuksessa, lukio-opetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa avustukset kattavat opetuksen järjestäjille aiheutuneet palkkauskulut lähes kokonaisuudessaan.

Saamelaiset asuvat yhä lisääntyvässä määrin perinteisen saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle. Tämä tuo mukanaan ongelmia opetuksen järjestämisen kannalta. Näiden ratkaisemiseksi joudutaan hyödyntämään innovatiivisia toimenpiteitä, kuten etä- ja verkkokoulutusta. Esimerkiksi yli puolet alle 10-vuotiaista saamelaislapsista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Kotiseutualueen ulkopuolella saamelaisoppilaille on mahdollisuus osallistua perusopetuksessa oman kielen opetukseen Rovaniemellä ja Oulussa. Opetus ei ole riittävää.

Uudet perusopetuksen opetussuunnitelmat hyväksyttiin 16.1.2004 ja ne tulee ottaa käyttöön kaikilla luokka-asteilla viimeistään 1.8.2006. Uusissa perusopetuksen opetussuunnitelmissa huomioidaan erikseen kieli- ja kulttuuriryhmien opetus erityisesti saamenkielisen väestön osalta. Perusopetuksen arvopohjana ovat ihmisoikeudet, tasa-arvo, demokratia, luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttäminen sekä monikulttuurisuuden hyväksyminen. Opetuksessa on otettava huomioon kansalliset ja paikalliset erityispiirteet sekä kansalliskielet, kaksi kansankirkkoa, saamelaiset alkuperäiskansana ja kansalliset vähemmistöt. Opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä saamenkielistä opetusta varten oma opetussuunnitelma.

Opetussuunnitelmien mukaisesti saamelaisoppilaiden opetuksessa tulee ottaa huomioon, että saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jolla on oma kieli ja kulttuuri. Osalle oppilasta saamen kieli (pohjois-, inarin-, tai koltansaame) on äidinkieli ja opetuskieli, osalle kieltä opetetaan vieraana kielenä. Saamenkielisten oppilaiden opetus annetaan pääosin saamenkielellä. Opetuksen tulee tukea oppilaiden alkuperäistä identiteettiä ja antaa mahdollisuudet oman kielen oppimiseen ja kielellisten valmiuksien kehittämiseen. Perusopetuksen tulee edistää oman kulttuurin, historian ja pohjoismaisen saamelaisyhteistyön tuntemusta ja tietoisuutta saamelaisista kansana ja yhtenä maailman alkuperäiskansoista. Opetuksen tulee tukea oppilaiden samastumista kansalliseen kulttuuriperintönsä ja yhteenkuuluvuutta eri maissa asuvien saamelaisten kesken.

Oikeus opetukseen toteutuu ala-asteilla (0-6 luokat) hyvin niiden saamenkielisten oppilaiden osalta, jotka kykenevät opiskelemaan saameksi. Siirryttäessä vuosiluokille 7 - 9 saamenkielisten oppilaiden omankielinen opetus vähenee huomattavasti. Syynä tähän on lähinnä koulutettujen opettajien puuttuminen ja oppilasryhmien pienet koot. Yläasteen osalta tilanne ei vastaa vielä kaikilta osin perusopetuslain henkeä, joka edellyttää saamenkielisten oppilaiden opetuksen järjestämistä pääosin saameksi. Inarin ja koltansaamen osalta opettajatilanne on vaikea, eikä kyseistä opetusta haluaville ole kyetty järjestämään opetusta vapaaehtoisena tai valinnaisena kielenä.

Lukiossa opetuskielenä voi olla saamen kieli, mutta saamenkielisen opetuksen antaminen ei ole pakollista. Inarin- ja koltansaamen osalta opettajatilanne on huono. Puutteellisten opettajaresurssien vuoksi opetusta ei ole kyetty järjestämään vapaaehtoisessa tai valinnaisessa kielessä.

Ylioppilastutkintoa ei voi suorittaa kokonaisuudessaan saamen kielellä. Pohjoissaamen on voinut kirjoittaa vieraana kielenä vuodesta 1980 ja äidinkielenä vuodesta 1994. Inarinsaamen on voinut kirjoittaa äidinkielenä vuodesta 1998. Lyhyen vieraan kielen kokeita järjestetään pohjoissaamen ja inarinsaamen kielellä. Kevään 2005 ylioppilaskirjoituksissa kolme henkilöä osallistui koltansaamen kokeeseen.

Ammattiopetus

Ammatillista koulutusta koskevan lain (630/1998) perusteella oppilaitoksen opetuskielenä voi olla saamen kieli ja saamea voidaan opettaa myös äidinkielenä.

Inarin kunnassa sijaitseva valtion omistama saamelaisalueen koulutuskeskus²⁴ tarjoaa ammatillisiin perustutkintoihin johtavaa koulutusta usealla eri ammattialalla. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tehtävänä on antaa koulutusta lähinnä saamelaisalueen tarpeita varten, säilyttää ja kehittää saamelaiskulttuuria ja luontaiselinkeinoja sekä edistää saamenkielisen oppimateriaalin tuottamista. Koulutuskeskus tarjoaa myös saamen kielen ja saamelaiskulttuurin koulutusta muun muassa lukuisia kieli- tai käsityökursseja. Koulutuskeskuksen opetuskielet ovat suomi ja saame ja myös muut opetuskielet ovat mahdollisia.

Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus

Suomessa voi opiskella saamen kieltä ja kulttuuria Oulun, Lapin ja Helsingin yliopistoissa. Oulun yliopistossa on mahdollista opiskella saamen kieltä ja kulttuuria pääaineena. Helsingin ja Lapin yliopistossa saamen kieltä ja kulttuuria voi opiskella sivuaineena. Opettajiksi ja hallintovirkamiehiksi opiskeleville on tarjolla saamen kielen kursseja.

Oulun yliopiston Giellagas-instituutti²⁵ perustettiin vuonna 2001. Instituutti on Oulun yliopiston humanistisen tiedekunnan erillinen yksikkö. Yksikön oppiaineita ovat saamen kieli ja saamelainen kulttuuri, joita voi opiskella erillisinä pääaineina. Instituutin rahoitus tulee suoraan opetusministeriöltä.

Giellagas-instituutti koordinoi saamenkielistä aineenopettajankoulutusta (kts. alla) sekä kansainvälisiä World Indigenous Graduate Exchange ja Nordplus (Tromsa-Uumaja-Kautokeino/saamen opinnot) -opiskelijavaihtoja. Lisäksi instituutissa on vuodesta 2004 alkaen ollut oma tutkijakoulu, jossa on tällä hetkellä mukana neljä ohjaajaa ja kolmetoista jatko-opiskelijaa, joista neljä työskentelee Norjan puolella.

Saamen kielen koulutusohjelman lisäksi Giellagas-instituutissa voi opiskella saamen kieltä vieraana kielenä sekä Inarissa saamen kielen tulkkausta. Valtaosa saamen kielen opiskelijoista valmistuu saamen kielen ja kirjallisuuden opettajiksi yläasteille ja lukioihin.

Lapin yliopistossa voi saamen kieltä opiskella sivuaineena. Yliopistossa on saamen kielen lehtorin virka. Oikeustieteelliseen tiedekuntaan pyrkiville saamenkielentaitoisille on erityinen kiintiö.

Helsingin yliopistossa saamen kieltä voi opiskella sivuaineena suomalais-ugrilaisella laitoksella. Monitieteisen saamentutkimuksen tavoitteena on antaa perustietoja ja -valmiuksia monenlaisiin tehtäviin, jotka liittyvät saamelaisasioihin, alkuperäiskansojen kysymyksiin, pohjoismaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön sekä Lappiin ja kalottialueeseen laajemminkin. Opintokokonai-

²⁴ <http://www.sogsakk.fi>

²⁵ <http://www oulu.fi/giellagas/englindex.htm>

suus on laajuudeltaan 20 opintoviikkoa, mutta Saamentutkimuksen pääaineopinnoista kiinnostuneet voivat koota tutkintonsa suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen yleisellä linjalla erikoistuen saamen kieleen ja kulttuuriin²⁶. Helsingin yliopistossa on saamen kielen lehtorin virka.

Pohjoismaiden ainoa saamelainen korkeakoulu vuonna 1989 perustettu *Sámi Allaskuvla*²⁷ sijaitsee Norjan Kautokeinossa. Saamelaisessa korkeakoulussa on opetuksen pääkielenä saamen kieli ja se kouluttaa muun muassa saamenkielisiä luokanopettajia. Saamelainen korkeakoulu ottaa opiskelijoita myös naapurimaista eli Suomesta, Ruotsista ja Venäjältä.

Opettajankoulutus

Kaikki pohjoissaamenkielistä opetusta antavat luokanopettajat ovat saaneet luokanopettajan koulutuksen.

Saamenkielisiä luokanopettajia koulutetaan Lapin ja Oulun yliopistoissa Suomessa. Myös Norjan Saamelaisessa korkeakoulussa Kautokeinossa voi opiskella opettajaksi ja sieltä valmistuu vuosittain muutamia suomalaisia opiskelijoita saamenkieliseksi opettajiksi.

Oulun opettajankoulutuslaitoksessa on kiintiö syntyperäisille saamenkielisille hakijoille varhaiskasvatuksen koulutuksessa (2 paikkaa) sekä luokanopettajakoulutuksessa (5 paikkaa). Saamen kieltä pääaineenaan opiskelevat Oulun yliopiston opiskelijat voivat valmistua myös aineenopettajiksi.

Saamenkielinen aineenopettajakoulutus aloitettiin Oulun yliopistossa saamenkielisten opettajien täydennyskoulutuksella vuonna 1999. Koulutukseen on valittu lähinnä valmiita saamenkielisiä luokanopettajia täydentämään tutkintoaan kouluissa opettavien aineiden osalta. Koulutukseen valitaan vuosittain muutamia opiskelijoita. Koulutus on järjestetty lähinnä etäopiskeluna ja työn ohessa suoritettavana. Tämän vuoksi valmistuminen on hidasta eikä koulutuksella pystytä vastaamaan koulujen aineopettajatarpeisiin. Inarin- ja koltansaamekielisten opettajien koulutus edellyttää erillisiä lisätoimia.

Aineenopettajakoulutukseen oli keväeseen 2004 mennessä hakenut 48 opiskelijaa, joista 39 valittiin koulutukseen. Valituista 18 hakeutui suorittamaan tietyn aineen opintoja, 13 täydentämään tutkintoa sekä suorittamaan tietyn aineen opintoja, 6 jonkin koulutusalan perusopiskelijaksi, 1 suorittamaan kasvatustieteen opintoja ja 1 aineenopettaja täydentämään opintojaan pystyäkseen opettamaan saameksi. Lukuvuonna 2004-2005 koulutuksen kautta aktiivisesti opiskelevia oli 21, joista perusopiskelijoita 7 ja etäopiskelijoita 14. Vuoteen 2004 mennessä aineenopettajatutkinnon suorittaneita oli 3 (saamen kielen, matematiikan ja biologian aineopettajat).

Aikuiskasvatus ja täydennyskoulutus

Saamelaisalueen koulutuskeskus tarjoaa aikuiskoulutuksena muun muassa saamenkäsityön- ja porotalouden ammattitutkintoihin valmistavaa koulutusta sekä muita aikuistutkintoihin valmistavia koulutuksia eri aloilla.

Useassa kansan- ja työväenopistossa lähinnä Lapin läänissä järjestetään säännönmukaisesti kursseja saamen kielessä ja kulttuurissa.

²⁶ <http://www.helsinki.fi/hum/sugl/opiskelu/oppiaineet.htm>

²⁷ (<http://www.samiskhs.no/>)

Oppimateriaalin tuotanto

Saamenkielisen oppimateriaalin osalta tilanne on ala-asteen pohjoissaamenkielisen opetuksen osalta hyvä, samoin kuin yläasteen reaaliaineiden osalta. Inarin ja koltan-saamen oppimateriaalin tilanne vaatii parannusta. Varsinaisia oppikirjoja on kielen opettamista varten. Opettajat tekevät oppimateriaalia lähinnä omantoimen ohella.

Valtio myöntää vuosittain määrärahan saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen. Määrärahan jaosta vastaa saamelaiskäräjien asettama koulutus- ja oppimateriaalilautakunta. Lautakunnan tehtävänä on huolehtia saamenkielisen oppimateriaalin suunnittelusta, tuottamisesta ja jakelusta sekä oppimateriaalituotannon pohjoismaisesta yhteistyöstä.

Määräraha on ollut vuosittain 253 000 euroa (2002 ja 2003) ja 258 000 euroa (2004 ja 2005). Hankkeiden käytännön toteutuksesta on vastannut saamelaiskäräjien palveluksessa oleva päätoiminen oppimateriaalisihteeri. Määrärahalla on tuotettu perusoppikirjoja, oheismateriaaleja ja av-materiaaleja. Eniten on valmistettu äidinkielen materiaaleja ja vuosiluokille 1-9 sovitettuja käännöksiä suomenkielisistä oppikirjoista. Suurin osa määrarahasta on käytetty pohjoissaamenkielisen oppimateriaalin valmistamiseen, mutta myös inarin- ja koltansaamenkielillä on tuotettu materiaaleja.

Muut toimenpiteen saamen kielen kehittämiseksi

Inarissa toimii Lapin lääninhallituksen nimittämä sivistystoimentarkastaja, jonka tehtävänä on seurata ja arvioida saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen tilaa, kehittää saamen kielen opetusta ja saamen kielen käyttöä, huolehtia saamelaisalueen peruskoulun ja lukion oppilaiden oikeusturva-asioista sekä järjestää saamelaisopettajien täydennyskoulutusta. Virkamies toimii yhteisissä toimitiloissa saamelaiskäräjien kanssa ja on saamenkielentaitoinen.

Saamen kielten tutkimus ja huolto

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen uudessa kielilautakunnassa ovat edustettuna kaikki saamen kielet Suomessa (pohjois-, inarin- ja koltansaame). Tutkimuskeskukseen perustetaan vuoden 2006 alusta alkaen erityinen vähemmistökielten osasto.

Pohjoissaamen huolto ja tutkimus jatkuu entiseen tapaan tutkimuskeskuksessa saamelaisalueella Utsjoella työskentelevän tutkijan toimesta. Saamen kielilain veloitteiden noudattaminen luo lisäpainetta kielenhuollolle. Tutkijaresurssit vaativat vahvistamista.

Erittäin tärkeä on ollut inarinsaamen huollon ja tutkimuksen käynnistäminen tutkimuskeskuksen voimin. Tällä on erityistä merkitystä alueen kouluille, viestimille ja viranomaisille, ja se antaa paremmat mahdollisuudet myös oppimateriaalin tekemiseen. Tämä toiminta tukee hyvin saamen kielilain tavoitteita. Toimintaa on vahvistettu perustamalla inarinsaamen kielenhuoltajan toimi syksyllä 2004. Laaja Inarinsaamen sanakirja on lähes valmis, samoin väitöskirja inarinsaamen lajinimityksistä. Inarinsaamen kielen yhdistys on saanut lisäksi apurahaa kielipesälästen kielen tutkimista varten.

Koltansaamen tutkimusta ja huoltoa ei ole järjestetty.

9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET

1. *Tuomiopiireissä, joissa alueellisten kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sillä edellytyksellä, etteivät tämän kappaleen mukaiset helpotukset tuomarimielestä vaikeuta oikeuden toteutumista*
 - a) *rikosoikeudellisissa oikeudenkäynneissä*
 - ii. *takaamaan syytetyille oikeuden käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään; ja/tai*
 - iii. *määräämään, ettei kirjallisia tai suullisia todisteita ja vaateita saa jättää tutkimatta yksinomaan sillä perusteella, että ne esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä; ja/tai*
 - iv. *toimittamaan pyynnöstä oikeudenkäyntiin liittyvät asiakirjat alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla siten, ettei asianosaiselle aiheudu lisäkustannuksia;*
 - b) *riita-asiain oikeudenkäynnissä*
 - ii. *sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/tai*
 - iii. *sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla;*
 - c) *hallinto-oikeuksissa käytävissä oikeudenkäynneissä:*
 - ii. *sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/tai*
 - iii. *sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla;*
 - d) *ryhtymään toimenpiteisiin varmistaakseen, että edellä b ja c kohdan i) ja iii) alakohdan soveltaminen ja tarvittavat tulkit ja käännökset eivät aiheuta asianosaisille lisäkustannuksia.*
2. *Sopimuspuolet sitoutuvat siihen, että ne*
 - a) *eivät kiellä kotimaassa laadittujen oikeudellisten asiakirjojen pätevyyttä vain sillä perusteella, että ne on laadittu alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä;*
3. *Sopimuspuolet sitoutuvat pitämään saatavilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tärkeimmät lakitekstit ja erityisesti näiden kielten käyttäjiä koskevat tekstit, ellei tästä ole huolehdittu muulla tavalla.*

Tuomioistuinlaitos

Saamelaisen asioidessa kotiseutualueella sijaitsevilla tuomioistuimen toimipisteissä hänellä on oikeus käyttää valintansa mukaan joko suomen tai saamen kieltä.

Saamelaisten kotiseutualueella saamelaisella asianosaisella on saamen kielilain 13 §:n 1 momentin mukaan oikeus saada tuomioistuimelta ja muulta viranomaiselta toimituskirja tai muu asiakirja saamen kielellä siltä osin kuin asia koskee hänen oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan, paitsi jos kysymyksessä on asian ratkaisuun ilmeisesti vaikuttamaton asiakirja. Jos asiassa on useita asianosaisia, eivätkä he ole yksimielisiä käytettävästä kielestä, toimituskirjasta annetaan mainitun pykälän 2 momentin mukaan vain virallinen saamenkielinen käännös.

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella tuomioistuimen ja muun viranomaisen on saamen kielilain 20 §:n 1 momentin mukaan hallintoasiassa, hallintolainkäyttöasiassa ja rikosasiassa annettava saamelaiselle asianosaiselle tämän sitä pyytäessä maksutta virallinen saamenkielinen käännös pykälässä tarkoitetuista viranomaisen toimituskirjoista ja muista asiakirjoista siltä osin kuin asia koskee hänen oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan, paitsi jos kysymyksessä on asian ratkaisuun ilmeisesti vaikuttamaton asiakirja.

Syyttäjälaitos

Laissa saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa säädetään, että saamelaisten kotiseutualueella tarkoitetaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntia sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevan Lapin paliskunnan aluetta.

Käsivarren kihlakunnan syyttäjäosasto hoitaa Enontekiön alueen syyteasiat. Nimismieheltä saadun selvityksen perusteella vuosina 2003-2004 ei ole esitutkinnassa eikä syyteharkinnassa ollut yhtään sellaista asiaa, jossa olisi nimenomaisesti pyydetty tai muuten tarvittu saamenkielistä palvelua. Alueella asuu nimismiehen arvion mukaan noin 250 saamelaista, jotka osaavat myös suomea. Käsivarren syyttäjäsikön palveluksessa ei ole saamenkielentaitoisia virkamiehiä, mutta alueella on kuitenkin varauduttu hankkimaan paikallinen tulkki, jos ilmenee tarvetta palvella kansalaista saamenkielellä. Paikallisessa käräjäoikeudessa toimii lautamiehenä saamelainen.

Sodankylän kihlakunnan syyttäjäosasto hoitaa paitsi Sodankylän myös Inari-Utsjoen alueen syyteasiat. Johtavan kihlakunnansyyttäjän mukaan Sodankylän syyttäjäsikössä ei ole tällä hetkellä yhtään saamenkielentaitoista virkamiestä. Yksikössä on tarkasteluajankohtana ollut haettavana kahden toimistosihteerin virat, jolloin hakuilmoitukset julkaistiin myös saamenkielellä. Tehtäviin ei kuitenkaan onnistuttu nimittämään saamelaista. Syyttäjäsikön saamelaisista asiakkaista suurin osa asuu Utsjoelta. Tällöin on voitu tukeutua käräjäoikeuden lautamiehiin, joista eräät ovat saamenkielentaitoisia. Muutoin näillä alueilla turvaudutaan Saamelaiskäräjien yhteydessä toimivaan tulkki- ja käännöspalveluun.

Alueella tehdyn selvityksen mukaan kansalaiset tulevat alueella hyvin palvelluiksi suomen kielellä, mutta moni saamelainen kuitenkin käyttäisi saamea, jos virkamieskunnassa olisi kieltä taitavaa väkeä. Selvityksessä kävi ilmi kuitenkin myös se, että valtaosa saamelaisista puhuu saamea, mutta he eivät kuitenkaan riittävän hyvin osaa sitä lukea tai kirjoittaa, jolloin asiakirjojen tuottamiseen saamen kielellä ei samassa määrin ilmene tarvetta.

Poliisihallinto

Poliisihallinnossa on pyritty järjestämään asianmukainen tulkkaus muiden vähemmistökielen kuin ruotsin sekä alueellisten kielten osalta silloin, kun näitä kieliä puhuva henkilö asioi poliisin palvelupisteissä.

Rajavartiolaitos

Lapin rajavartiosto antaa palveluita Saamen kielellä Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen alueella Saamen kielilain (1086/2003) asettamien vaatimusten mukaisesti. Tarvittaessa rajavartiolaitos järjestää maksuttoman tulkkauksen. Yleisölle suunnatussa tiedottamisessa rajavartiolaitos

käyttää myös saamen kieltä. Henkilöstöä palvelukseen ottaessaan rajavartiolaitos on pyrkinyt huolehtimaan siitä, että sen palveluksessa on myös henkilöitä, jotka pystyvät palvelemaan asiakkaita saameksi.

Säädökset

Saamen kielilain 9 §:n 1 momentin mukaan julkaistaan saamelaisia erityisesti koskevat lait ja muut säädökset sekä valtiosopimukset ja muut Suomen säädöskokoelmassa julkaistavat asiakirjat ja tiedonannot sekä ministeriön tai valtion muun viranomaisen määräyskokoelmassa julkaistavat määräykset, ohjeet, päätökset ja tiedonannot valtioneuvoston tai asianomaisen ministeriön niin päättäessä myös saamenkielisinä käännöksinä. Samansisältöinen säännös sisältyi jo saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annettuun lakiin.

10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT

1. *Hallintopiireissä, joissa alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, kunkin kielen tilanne huomioon ottaen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, että*
 - a) *(iii) alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävät henkilöt voivat jättää kirjallisia ja suullisia hakemuksia viranomaisille ja saada niihin vastauksia näillä kielillä*
 - b) *yleisölle tarkoitetut laajalti käytetyt hallinnolliset tekstit ja lomakkeet ovat saatavissa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tai kaksikielisinä;*
 - c) *hallintoviranomaisten sallitaan laatia asiakirjoja alueellisilla kielellä tai vähemmistökielillä.*
2. *Niissä alue- tai paikallisviranomaisissa, joiden toiminta-alueella alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan ja/tai rohkaisemaan*
 - a) *alueellisten kielten tai vähemmistokielen käyttöä alue- ja paikallisviranomaisissa;*
 - b) *alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien mahdollisuutta jättää suullisia ja kirjallisia hakemuksia näillä kielillä;*
 - c) *alueviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
 - d) *paikallisviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
 - e) *sitä, että alueviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;*
 - f) *sitä, että paikallisviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;*
 - g) *perinteisten ja oikeiden paikannimien käyttöä tai käyttöönottoa alueellisella kielellä tai vähemmistökielillä, tarvittaessa rinnakkain virallisen kielen tai virallisten kielten kanssa.*
3. *Sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla hallintoviranomaisten ja niiden puolesta toimivien henkilöiden tarjoamien julkisten palvelujen osalta, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, varmistamaan*
 - b) *että vähemmistökieltä käyttävät henkilöt voivat jättää hakemuksia ja saada niihin vastauksia näillä kielillä, tai*
4. *Saattaakseen voimaan hyväksymänsä 1, 2 ja 3 kappaleen määräykset, sopimuspuoli sitoutuu ryhtymään vähintään yhteen seuraavista toimenpiteistä:*
 - a) *käännös ja tulkkaus tarpeen mukaan;*

b) *virkamiesten ja muiden julkisella sektorilla työskentelevien henkilöiden palkkaaminen ja tarvittaessa tarvittava kouluttaminen;*

5. *Sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan sukunimien käytön tai käyttöönoton alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä asianosaisten pyynnöstä.*

Yleistä

Saamelaisen asioidessa kunnallisten ja valtiollisten viranomaisten saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevilla virastoissa hänellä on oikeus käyttää valintansa mukaan joko suomen tai saamen kieltä. Näillä viranomaisilla on lain mukaan velvollisuus edistää toiminnassaan saamen kielen käyttämistä. Niiden tulee käyttää myös saamen kieltä kirjeissä, jotka lähetetään asianosaiselle tai sille, jolle lain mukaan on ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta, jos niillä on tiedossa, että vastaanottaja on saamenkielinen tai jos tieto tästä on kohtuudella selvitettävissä. Saamen kieltä niiden tulee lisäksi käyttää vastatessaan saamen kielellä toimitettuihin kirjallisiin yhteydenottoihin. Aikaisempaan lakiin verrattuna saamelaisella on nyt kotiseutualueella laajempi oikeus saamen kielen käyttöön. Ennen saamea sai käyttää vain omissa asioissaan

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella olevissa lain soveltamispiiriin kuuluvien viranomaisten virastoissa ja toimipaikoissa saamelainen saa käyttää saamen kieltä edelleen vain omassa asiassa tai asiassa, jossa häntä kuullaan, ellei kysymyksessä ole sellainen valtion viranomainen, joka muutoksenhakuviranomaisena käsittelee kotiseutualueen viranomaisessa vireille tullutta asiaa, jolloin oikeus käyttää saamen kieltä on yhtä laaja kuin asioitaessa kotiseutualueella sijaitsevassa virastossa tai laitoksessa.

Saamen kielilain pyritään vaikuttamaan siihen, että tulkkaus ja kääntämisen vähitellen jäisivät toissijaisiksi keinoiksi asiakkaan ja viranomaisen välisissä yhteyksissä. Pääsäännöksi tavoitellaan sitä, että asia käsitellään saamen kielellä ilman tulkkausta aina, kun tämä on mahdollista. Lakiin on kuitenkin käytännön tarpeiden vuoksi eri kohtiin sisällytetty säännöksiä tulkkauksesta ja kääntämisestä.

Lain 19 §:n mukaan viranomaisen on sekä saamelaisten kotiseutualueella että sen ulkopuolellakin pyrittävä asiaa suullisesti käsiteltäessä antamaan asia, joka koskee saamen kieltä käyttävää saamelaista, saamen kielen taitoisen henkilön hoidettavaksi. Jos tällaista henkilöä ei viranomaisessa ole, viranomaisen on järjestettävä maksuton tulkkaus, jos se itse ei voi huolehtia tulkkauksesta. Lain 27 §:n mukaan Lapin lääninhallituksen ja valtion piiri- ja paikallishallinnon viranomaisen saamelaisten kotiseutualueella olevassa virastossa tai toimipaikassa voi olla saamen kielen avustaja, jonka palvelut ovat asiakkaalle maksuttomia.

Oikeudesta käyttää monijäsenisten toimielinten kokouksissa saamen kieltä säädetään saamen kielilain 6 §:ssä. Näissä kokouksissa tulee tarvittaessa järjestää tulkkaus.

Jos valtion, kunnan tai kuntayhtymän viranomaiselle taikka kirkolliselle viranomaiselle on jätetty saamenkielinen asiakirja, vaikka saamen kieltä ei viranomaiselle jätettävissä asiakirjoissa saa käyttää, viranomaisen on saamen kielilain 23 §:n mukaan tarvittaessa hankittava tällaisesta asiakirjasta käännös viranomaisessa käytettävälle kielelle. Ennen käännöksen hankkimista on asiakasta kuultava ja hänelle on selvitettävä, että käännös lain mukaan hankitaan asiakkaan omalla kustannuksella.

Viranomaisen ilmoitukset, kuulutukset ja julkipanot sekä muut yleisölle annettavat tiedotteet sekä opasteet ja yleisön käytettäviksi tarkoitetut lomakkeet täyttöohjeineen on saamen kielilain 8 §:n 2 momentin mukaan laadittava ja annettava saamelaisten kotiseutualueella myös saamen kielellä. Säännös vastaa pääosin aikaisempaa lakia.

Lääninhallinto

Lapin lääninhallituksessa on yksi saamenkielinen virkamies, jolle on keskitetty saamenkielinen asiakaspalvelu. Lääninhallitus on myös käynnistänyt saamenkielen kurssin. Saamenkielen tarvetta kartoittanut työryhmä on jättänyt alkuvuodesta ehdotuksensa siitä, mitä asiakirjoja tulisi ensisijaisesti kääntää saamenkielelle. Tavoitteena on kääntää kaikki yleisimmin tarvittavat asiakirjat esimerkiksi poliisin lupahallinnon ja sivistystoimen hakemukset. Lapin lääninhallituksen internet-sivu on myös saamenkielellä. Tavoitteena on, että sivusto käännetään sekä Inarin että Koltasaamen kielelle vuoden 2005 aikana.

Kunnallishallinto

Kunnat vastaavat alueellaan lakisääteisten julkisten palvelujen järjestämisestä ja niiden hallinnoinnista. Saamen kielilain 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan lain soveltamispiiriin kuuluvat ts saamelaisten kotiseutualueen kuntien toimielimet (Enontekiö, Inari, Sodankylä ja Utsjoki) sekä sellaisten kuntayhtymien toimielimet, joissa joku näistä kunnista on jäsenenä. Pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan lain soveltamispiiriin kuuluu myös Lapin lääninhallitus sen yhteydessä olevine toimielimineen.

Saamelaisten kotiseutualueen kunnallisten viranomaisten, kuntien ja kuntayhtymien, tulee saamen kielilain 16 §:n mukaan käyttää suomen kielen ohella harkitsemassaan laajuudessa saamen kieltä sellaisissa pöytäkirjoissa ja muissa asiakirjoissa, joita ei ole annettava yksityiselle asianosaiselle ja joilla on yleistä merkitystä. Utsjoen kunnassa, jossa saamenkielisten osuus väestöstä on suurempi kuin yksi kolmasosa, saamen kieltä on aina käytettävä tällaisissa asiakirjoissa.

Aiemmin voimassa olleen Saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetun lain mukaan muilla kunnilla kuin Utsjoella ei ollut minkäänlaista velvollisuutta saamen käyttämiseen näissä asiakirjoissa. Utsjoen kunnan velvoitteita käyttää saamen kieltä on uudessa laissa haluttu helpottaa, kun on havaittu, että kunnalla on ollut vaikeuksia niitä täyttää. Uuden lain mukaan velvoite koskee vain asiakirjoja, joilla on yleistä merkitystä. Uudistuksella on haluttu välttää kääntämistä vain kääntämisen vuoksi eli tarpeetonta byrokratiaa.

Saamen kielilain 6 §:n mukaan kaikkien saamelaisten kotiseutualueeseen kokonaan tai osittain kuuluvien kuntien monijäsenisten toimielinten jäsenillä on oikeus käyttää saamen kieltä kokouksissa sekä kokouspöytäkirjaan liitettävissä kirjallisissa lausunnoissa. Vastaava oikeus saamelaisilla on valtion lautakuntien, komiteoiden, työryhmien ja vastaavien muiden toimielinten jäseninä saamelaisten kotiseutualueella ja sen ulkopuolellakin, kun käsitellään saamelaisia erityisesti koskevia asioita.

Aiempaan lakiin verrattuna voidaan todeta, että niiden toimielinten piiriin, joiden kokouksissa saamea saa käyttää, on lisätty Paliskuntain yhdistys ja sen hallitus. Tätä on pidetty tärkeänä ottaen huomioon poronhoidon suuri merkitys saamelaisille.

Puolustushallinto

Asevelvollisten opetuskieli on asevelvollisuuslain mukaan suomi tai ruotsi. Saamenkielistä koulutusta ei siten järjestetä puolustusvoimissa. Saamelaisten kotiseutualueella ei sijaitse puolustusvoimien joukko-osastoja. Alueella on kuitenkin ilmavoimien tutka-asema. Asevelvollisuuslaissa tarkoitetut kutsuntakuulutukset on saamelaisten kotiseutualueella käännetty saamen kielelle. La-

pin kunnissa kutsuntaan tuleville lähetettävä ohjeistus on toimitettu kansalliskielten lisäksi pohjois-, inarin- ja koltansaameksi. Kutsuntatilaisuudessa käytetään suomea. Tulkkaus saameksi voidaan tarvittaessa järjestää.

Saamenkieliset asevelvolliset on määrätty palvelukseen pääsääntöisesti Lapin Rajavartiostoon, joka kuuluu sisäasiainministeriön hallinnonalaan. Erityistä tarvetta saamenkielisiin käännöksiin tai tulkkaukseen ei joukko-osastoissa ole ilmennyt.

Viranomaisten kielitaitovaatimukset

Saamen kielilain 14 §:ään sisältyy säännös saamelaisten kotiseutualueen kunnallisiin ja valtiollisiin viranomaisiin kohdistuvasta kielitaitovaatimuksesta. Näiden viranomaisten on henkilöstöä palvelukseen ottaessaan huolehdittava siitä, että henkilöstö kussakin kotiseutualueella sijaitsevassa virastossa pystyy palvelemaan asiakkaita myös saamen kielellä. Niiden on myös koulutusta järjestämällä ja muilla toimenpiteillä huolehdittava siitä, että henkilöstöllä on viranomaisen tehtävien edellyttämä saamen kielen taito (1 mom.). Käytännön syistä nämä velvoitteet on rajattu koskemaan vain niitä virastoja ja toimipisteitä, jotka sijaitsevat kotiseutualueella. Tämä merkitsee sitä, että velvoitteet eivät koske Sodankylän kuntaa, sikäli kuin sillä ei ole virastoja tai toimipisteitä kotiseutualueella eli Lapin paliskunnan alueella.

Saamen kielen taito voidaan asettaa kielitaitoa koskevaksi kelpoisuusvaatimukseksi valtion viranomaisten henkilöstölle lailla taikka lain nojalla valtioneuvoston tai asianomaisen ministeriön asetuksella sekä kunnallisten viranomaisten henkilöstölle kuntalain (365/1995) mukaisessa järjestyksessä, jollei tällaista kelpoisuusvaatimusta säädetä lailla tai lain nojalla. Saamen kielen taito katsotaan erityiseksi ansioksi, vaikka sitä ei ole asetettu viran, toimen tai tehtävän kelpoisuusvaatimukseksi (2 momentti).

Saamen kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista on soveltuvin osin voimassa, mitä julkisyritysten henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetussa laissa (424/2003) säädetään. Saamen kielen taito osoitetaan yleisistä kielitutkinnoista annetussa laissa (668/1994) tarkoitetulla kielitutkinnolla tai opintojen yhteydessä suoritetulla kielikokeella tai korkeakouluopinnoilla (3 momentti). Inarin- ja koltansaamen kielten taidon osoittamista varten ei vielä voi suorittaa laissa mainittua kielitutkintoa.

Valtion viranomaisten virkamiehillä on lain 25 §:n 1 momentin mukaan oikeus saada palkallista virkavapautta saamen kielen taidon hankkimista varten, jos viranomaisen virka-alue on kokonaisuudessaan saamelaisten kotiseutualueella. Säännös on sisällöltään aikaisempaan lakiin sisällyttä säännöstä vastaava.

Työhallinto

Työhallinto pyrkii edistämään saamenkielisten työvoimapalvelujen saatavuutta saamelaisalueilla nimeämällä alueorganisaation saamenkielisten palvelujen vastuuhenkilöt, rekrytointipolitiikallaan sekä tukemalla virkailijoiden omaehtoista saamen kielen opiskelua työaikana. Lapin saamelaisalueen työvoimatoimistoihin onkin onnistuttu palkkamaan saamenkielentaitoisia virkailijoita ja saamenkielistä asiakastyötä tehdään päivittäin. Tiedottamista ja esitteitä on saatavilla jonkun verran eri saamen kielillä. Keskeisiä asiakaspalveluun liittyviä lomakkeita ja oppaita käännetään jatkuvasti saamen kielille, joskin ongelmia aiheuttaa osaavien kielenkääntäjien ja kielentarkastajien puute sekä se, että saamen kielet ovat puhuttuja kieliä, joilta on kauan puuttunut kirjoitettu kieli.

Työhallinto toimii saamelaisten kotiseutualueella yhteistyössä kotiseutualueen itsehallinto- ja yhteistyöelinten sekä järjestöjen kanssa. Yhteistyö on useimmiten liittynyt konkreettisiin asi-

oihin, kuten avustusten ja etuuksien yhteensovittamiseen, lomakkeiden valmistukseen, hankkeiden johtoryhmiin, saamenkielen kursseihin, luennointiin jne. Yhteistyötä tehdään myös yli rajojen mm. Pohjoismaiden saamelaisneuvoston kanssa.

Tunnistettuja kehittämisalueita työhallinnon toimialalla on mm. saamenkielisten palveluiden kasvattaminen ja parempi resursoiminen, saamelaisten työvoimapalveluiden koordinointi ja yleinen kehittämistyö sekä yhteistyö eri toimistojen välillä, saamenkielisen henkilöstön rekrytointi, kulttuurikysymysten parempi huomioon ottaminen palveluissa sekä esitteiden ja muun tukimateriaalin valmistaminen.

Saamen kieli Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa

Kirkkolaki (1054/1993) sisältää lukuisia kielisäännöksiä. seurakunnasta ja sen jäsenistä, seurakuntajaosta, seurakunnan ja seurakuntayhtymän kielestä, seurakunnan kuulumisesta hiippakuntaan, toiminnassa käytettävästä kielestä sekä viranhaltijoista ja työntekijöistä. Kirkkolain kielisäännökset huomioivat myös saamen kielen. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli ja ne seurakunnat, jotka kuuluvat kokonaan tai osittain saamelaisten kotiseutualueeseen, noudattavat saamen kielilakia. Saamelaisten kotiseutualueelle voidaan perustaa kaksikielinen suomalais-saamelainen seurakunta ja kirkkolaissa todetaan, että saamelaisten kotiseutualueella seurakunnan toimintaa on järjestettävä ja seurakunnan jäseniä palveltava myös saamen kielellä.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko kiinnittää jatkuvasti huomiota saamenkielisten kirkollisiin tarpeisiin ja osoittaa sitä varten myös huomattavasti varoja. Saamelaisten kotiseutualueen seurakunnissa jumalanpalvelukset ja kirkolliset toimitukset tarjotaan myös pohjoissaameksi ja inarinsaameksi. Suomalais-saamelaista seurakuntaa ei ole perustettu, van toiminta on hoidettu muiden saamelaisuutta tukevien säännösten avulla.

Saamelaisten kirjallisuus on syntynyt alun perin kirkollisista tarpeista. Vanhin saamenkielinen jumalanpalvelusmateriaali ilmestyi eteläsaamen kielialueella jo 1600-luvulla. Pohjoissaamen kielialueella on saamelaisten jokapäiväisessä käytössä yhä edelleen muun muassa vanha saamenkielinen virsikirja *Sálbmakirje*, joka ilmestyi ensimmäisen kerran jo 1897. Se sisältää myös jumalanpalvelusjärjestyksen sekä evankeliumi- ja rukouskirjan. Niitä käytetään edelleen virsien ohella yleisesti.

Vuosien saatossa saamenkielisiä kirkollisia kirjoja on uudistettu ja toimitettu. Toimitetut saamenkieliset jumalanpalveluskirjat on otettu käyttöön elokuussa 2002. Raamattua on käännetty pohjoissaameksi yhteispohjoismaisena hankkeena vuodesta 1986. Uuden testamentin käännös valmistui 1986. Vuonna 1998 aloitettiin Vanhan testamentin kielellisen uudistamisen suunnittelu ja projektivalmistelut. Vanhan testamentin kielellinen uudistaminen edesauttaa saamenkielisen väestön mahdollisuuksia saada kirkolliset palvelut omalla kielellään. Kirkolliskokous on myöntänyt vuodesta 1998 alkaen vuosittain €26 000 euron avustuksen uudistustyöhön. Suomen evankelis-luterilainen kirkko on hankkeessa mukana myös tulevina vuosina.

Saamelaisten asema evankelis-luterilaisessa kirkossa kohentui tuntuvasti vuonna 2000, jolloin saamelaiset saivat uuden kirkkolain mukaisesti ensimmäistä kertaa valita saamelaiskäräjien kautta oman maallikkoedustajansa ja kaksi varaedustajaa kirkon ylimpään elimeen, kirkolliskokoukseen. Saamelaisten edustajalla on ollut vuoden 2004 alusta äänioikeus Oulun hiippakunnan piispan sekä arkkipiispan vaalissa. Kirkollisiin vaaleihin toimitetaan materiaalia myös pohjoissaameksi ja inarinsaameksi.

Saamen kieli Suomen ortodoksisessa kirkossa

Suomen ortodoksisessa kirkossa on noin 300 - 400 henkeä käsittävä pääosin Inarin kunnassa asuva koltansaamen kieltä puhuva saamelaisvähemmistö. Koltat kuuluvat Lapin ortodoksisen seurakuntaan, jonka keskuspaikkana on Rovaniemi, mutta kolttien hengellistä hoitoa varten Inariin on sijoitettu matkapappi ja koltankielinen kanttori. Uusi kielilaki koskee myös ortodoksisen kirkkokunnan Oulun hiippakunnan kansliaa sekä Lapin seurakuntaa.

Ortodoksinen kirkollishallitus on tukenut ja ollut mukana kirkollisen kirjallisuuden kääntämisessä kolttasaamen kielelle. Aikaisemmin koltansaameksi on käännetty muun muassa Johanneksen evankeliumi sekä rukouskirja.

Jumalanpalvelukset on toimitettu suomen kielellä, mutta papisto on käyttänyt osittain myös kolttasaamen kieltä. Kanttori ja kuoro ovat käyttäneet enemmänkin kolttasaamea. Uusi liturgiakäännös edesauttaa kolttasaamen käyttämistä liturgioissa. Yleisradion kautta on välitetty joi-takin kolttasaamenkielisiä jumalanpalveluksia ja hartaushetkiä. Kolttasaamenkielistä jumalanpalvelusaineistoa, esimerkiksi kirkkolauluja, on myös nauhoitettu.

Saamelaiskäräjät on toistuvasti esittänyt kolttasaamelaisten edustajan saamista ortodoksisen kirkkokunnan kirkolliskokoukseen samaan tapaan kuin evankelis-luterilaisessa kirkossa.

Katuosoitteet

Väestörekisterikeskus selvittää saamenkielisten katuosoitteiden rekisteröinnin edellyttämiä teknisiä muutoksia.

Saamenkieliset etu- ja sukunimet

Suomessa saamenkielisten etu- ja sukunimien käyttö on sallittua. Saamenkielisillä sukunimillä on pitkät perinteet. Nimilaissa säädetään sukunimen määräytymisestä, ottamisesta, muuttamisesta ja menettämisestä. Lain soveltamisessa saamenkieliset eivät ole kohdanneet ongelmia.

Käytännössä nimien saamenkielisten kirjoitusasujen käytössä on kuitenkin hankaluuksia, koska vakiintunutta ratkaisua saamenkielisten kirjaimistojen käyttöön viranomaisten tietokone- ym. tekniikoissa ei ole. Esimerkiksi KELA-korttiin ei voida merkitä saamenkielisiä nimiä, jotka edellyttävä saamenkielistä kirjaimistoa.

11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTITIMET

1. *Sopimuspuolet sitoutuvat alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien osalta alueilla, joilla näitä kieliä puhutaan, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin julkisilla viranomaisilla on välillisesti tai välittömästi toimivaltaa, valtuudet tai muutoin mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla, ja kunnioittaen joukkoviestimien itsenäisyyden ja itsehallinnon periaatetta*
 - a) *sikäli kuin radiolla ja televisiolla on julkinen palvelutehtävä*
 - iii. *huolehtimaan riittävästi siitä, että radio ja televisio lähettävät ohjelmaa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
 - b) *i) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä toimivan radioaseman perustamista; tai*
 - c) *ii) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan televisio-ohjelmien lähettämistä sään- nöllisesti alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*

- d) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan auditiivisten ja audiovisuaalisten teosten luomista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;
 - e) i) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä ilmestyvän sanomalehden perustamista ja/tai ylläpitämistä;
 - f) ii) soveltamaan olemassa olevia avustuksia koskevia toimenpiteitä myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja audiovisuaalisiin ohjelmiin;
2. *Sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan vapauden vastaanottaa suoraan naapurimaiden radio- ja televisio-ohjelmia, jos ohjelmat on tuotettu samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli, sekä olemaan estämättä näillä kielillä naapurimaista lähetettyjen radio- ja televisio-ohjelmien jällelähettyksiä. Lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat takamaan, ettei lehdistön sananvapautta ja vapaata tiedonkulkua millään tavoin rajoiteta samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli ilmestyvissä lehdissä. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai alueellisen koskemattomuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.*
 3. *Sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, että alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien edut ovat edustettuna tai otetaan huomioon sellaisissa elimissä, joita lain nojalla saatetaan perustaa valvomaan joukkoviestimien vapautta ja tasapuolisuutta.*

Yleisradio Oy:n toiminnan tehostaminen

Vuoden 2006 alussa voimaan tulevalla Yleisradio Oy:stä annetun lain (1380/1993) uudistuksella (635/2005) pyritään varmistamaan, että Yleisradio Oy:n seuraa aikaansa ja kehittää tarjontaansa julkisen palvelun periaatteita noudattaen siten, että se vastaa muuttuvan yhteiskunnan ja muuttuvan yleisön tarpeita.

Samalla uudistettiin Yleisradio Oy:n hallintomallia. Tällä pyritään ottamaan saamenkielinen väestönosa entistä paremmin huomioon hallinnoinnissa. Yhtiön hallintoneuvoston tulee kuulla saamelaiskäräjiä ennen kuin se antaa eduskunnalle joka toinen vuosi annettavan kertomuksen julkisen palvelun toteutumisesta. Kuulemisvelvollisuus koskee kertomuksen saamelaisia käsittelevää osiota ja se omalta osaltaan vahvistaa saamelaisten kulttuurista itsemääräämis-oikeutta.

Uuden lain myötä Yleisradio Oy:n tehtävät monipuolistuvat ja toimintaedellytykset paranevat. Tällä saattaa olla myönteisiä vaikutuksia peruskirjan täytäntöönpanon toteutumiseen Suomessa, mukaan lukien ne kysymykset, joihin on kiinnitetty huomiota sekä ministerineuvoston suosituksissa että asiantuntijakomitean selvityksessä.

Saamen Radio

Yleisradio Oy:n tuottaa saamenkielellä palveluja radioon, televisioon ja Internetiin. Radio lähettää ohjelmaa 2 000 tuntia vuodessa omalla kanavallaan Pohjois-Suomessa. Pohjois-saamenkielellä ohjelmia tuotetaan 1800 tuntia. Muu ohjelmisto, jota on yhteensä 200 tuntia, tuotetaan Inarin-saameksi ja koltansaameksi.

Radiolla on merkittävin rooli saamenkielisen uutismedian osalta. Vuodesta 1947 toiminut Yleisradion Saamen radio²⁸ (Sámi Radio) lähettää arkipäivisin noin kahdeksan tuntia ohjelmaa poh-

²⁸ <http://lotta.yle.fi/srwebanar.nsf/sivut/frontpage>

joi-, inarin- ja koltansaameksi omalla kanavallaan Pohjois-Suomessa. Saamen radio lähettää päivittäin kuusi alueuutislähetystä ja viisi pohjoismaista uutislähetystä. Lisäksi ohjelmistossa on ajankohtaismakasiinien lisäksi erilaisia kulttuuriohjelmia ja viihdettä, mm. pari kertaa viikossa lähetettävät lastenohjelma *Binna banna* ja nuorisolle suunnattu *Kákáas*-radioshow sekä hartausohjelmia. Kanavalla soi pääasiassa saamelainen musiikki perinteisestä joiusta saamenkieliseen rap-musiikkiin ja hengelliseen musiikkiin.

Saamen radio toimii läheisessä päivittäisessä yhteistyössä Ruotsin ja Norjan saamelaisradioiden kanssa. Tavoitteena on käynnistää pohjoismainen digitaalinen täyden palvelun radiokanava lähi-vuosina

Saamenkieliset internet-palvelut

Saamenkieliset internet-palvelut ovat lisääntyneet voimakkaasti viime vuosina. Monella saamelaislaitoksella ja -yhdistyksellä on omat saamenkieliset www-sivustonsa.

YLE Saamen radio avasi ensimmäisenä saamenkieliset www-sivut lokakuussa 1997 Saamen radion 50-vuotisjuhlapäivänä. Uutiset päivitetään välittömästi YLE Saamen radion www-sivustolle. Internet-palvelulla tavoitetaan saamenkielinen väestö myös Saamenmaan ulkopuolella. Saamen radion www-sivut palvelevat myös suomen- ja englanninkielillä.

Televisio-lähetykset

Saamenkieliset tv-uutiset, Ođđasat aloittivat vuoden 2002 alussa ja ne on nähtävissä YLE TV1:ssä Pohjois-Lapissa kerran joka arkipäivä. Digitaalinen YLE24 lähettää uutiset suomeksi tekstitettynä kahdesti päivässä. Saamenkieliset tv-uutiset on nähtävissä tekstitettynä myös internetissä. YLE Saamen radio tuottaa uutiset pohjoismaisena yhteistyönä NRK Sámi radion ja SVT Sápmin kanssa. Uutisstudio sijaitsee Norjan Kaarasjoella, josta uutiset lähtevät ruutuun kaikkiin Pohjoismaihin samanaikaisesti. Muuta saamenkielistä ohjelmaa ei YLE säännöllisesti lähetä.

Saamenkielinen sanomalehdistö

Vanhinta saamenkielistä lehteä on julkaistu vuodesta 1934 lähtien ja jaettu ilmaiseksi jokaiseen saamenkieliseen talouteen. Nykyään lehti ilmestyy muutaman kerran vuodessa. Lehteä kustantaa aatteellinen kannatusyhdistys.

Inarinsaamenkielinen lehti on ilmestynyt vuodesta 1987 lähtien. Lehteä kustantaa Inarinsaamenkielen yhdistys, jonka jäsenet kirjoittavat suurimman osan jutuista. Lehti lähetetään neljä kertaa vuodessa inarinsaamenkielisiin talouksiin. Lehden toimintaa rajoittaa rahapula.

Norjassa saamenkielinen lehdistö on vahvistunut viime vuosina. Karasjoella kahdesti viikossa ilmestyvän lehden tavoitteena on kehittyä uutislehdeksi. Koutokeinossa kaksi kertaa viikossa ilmestyvä *Aššu* sisältää uutisten lisäksi reportaaseja ja kulttuuria. Lisäksi Norjan evankelisuterilainen vapaakirkko ja Norjan Saamelaislähetys julkaisevat uskonnollista lehteä Nuorttanastea. Norjan puolella julkaistavilla lehdillä on tilaajia myös Suomessa ja Ruotsissa.

Ministerikomitean hyväksymissä suosituksissa kiinnitetään huomiota saamenkielisen sanomalehden puutteeseen. Suomen painovapauslain johtavana periaatteena on, että jokaisella on oikeus viranomaisten ennalta estämättä julkaista painokirjoituksia lain määräykset huomioon ottaen (1§, 308/1993). Saamenkielisenkin sanomalehdistön osalta voidaan todeta, että Suomen nyky-

nen, kansainvälisesti verrattain monipuolinen sanomalehdistö toimii pääsääntöisesti ilman julkista tukea. Tuki maksetaan pääasiassa niin sanotuille poliittisille kakkoslehdille ja ruotsinkielisille lehdille. Opetusministeriöllä on käytössään eräitä tukimomentteja saamenkielisen painetun median osalta.

Valtioneuvosto myöntää hakemusten perusteella avustusta sanomalehtien kuljetus-, jakelu- ja muiden kustannusten alentamiseksi. Tukea voidaan käyttää myös sanomalehdistön kehittämishankkeisiin.

12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA -PALVELUT

1. *Kulttuuritoiminnan ja palvelujen osalta - erityisesti kirjastojen, videolainajojen, kulttuurikeskusten, museoiden, arkistojen, akatemioiden, teattereiden ja elokuvateattereiden, samoin kuin kirjallisuus- ja elokuva-tuotannon ja populaarikulttuurin, festivaalien ja kulttuurituotannon osalta, mukaan lukien muun muassa uusien teknologia - sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla ja sikäli kuin viranomaisilla on toimivaltaa, valtuudet tai mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla,*
 - a) *rohkaisemaan alueellisille kielille tai vähemmistökielille ominaista ilmaisua ja aloitteellisuutta sekä huolehtimaan näillä kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri tavoin;*
 - b) *huolehtimaan alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri muodoissa muilla kielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys-, ja tekstitystoimintaa;*
 - c) *huolehtimaan muilla kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys- ja tekstitystoimintaa;*
 - d) *varmistamaan, että erilaiset kulttuuritoimintojen järjestämisestä vastaavat elimet soveltuvalla tavalla sisällyttävät alueellisten kielten tai vähemmistökielten ja kulttuurin tuntemuksen ja osaamisen aloittamiinsa tai tukemiinsa hankkeisiin;*
 - e) *edistämään toimenpiteitä, joiden avulla voidaan varmistaa, että kulttuuritoiminnasta vastuussa olevilla elimillä on palveluksessaan henkilöstöä, joka hallitsee sekä asianomaisen alueellisen kielen tai vähemmistökielen että muun väestön käyttämän kielen tai kielet;*
 - f) *rohkaisemaan alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden edustajien välitöntä osallistumista kulttuuripalvelujen tarjontaan ja kulttuuritoiminnan suunnitteluun;*
 - g) *rohkaisemaan ja/tai helpottamaan sellaisen elimen tai sellaisten elinten perustamista, joiden tehtävänä olisi kerätä, tallentaa ja esitellä tai julkaista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja teoksia;*
 - h) *tarvittaessa perustamaan ja/tai edistämään ja rahoittamaan käännöksiä ja terminologista tutkimuspalvelua erityisesti silmällä pitäen asianmukaisen hallinnollisen, kaupallisen, taloudellisen, yhteiskunnallisen, teknisen ja oikeudellisen sanaston ylläpitämistä ja kehittämistä kullakin alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä.*
2. *Jos alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden lukumäärä on riittävä muilla kuin sellaisilla alueilla, joilla asianomaista alueellista kieltä tai vähemmistökieltä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan ja/tai järjestämään asianmukaista kulttuuritoimintaa ja -palveluja edellisen kappaleen mukaisesti.*
3. *Sopimuspuolet sitoutuvat ulkomailla harjoitetun kulttuuripolitiikkansa osalta kiinnittämään asianmukaista huomiota myös alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin sekä kulttuureihin, joita ne heijastavat.*

Saamelaiskulttuurin rahoitus

Opetusministeriö osoittaa saamenkielisen kulttuurin ja järjestötoiminnan tukemiseen vuosittain määrärahan. Saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon periaatteen mukaisesti määräraha osoitetaan saamelaiskäräjille, jonka kulttuurilautakunta jakaa vuosittain hakemuksesta avustuksia sekä apurahoja saamenkielisen kulttuurin eri aloille sekä saamelaisjärjestöille. Määrärahan jakoperusteet on määritelty saamelaiskäräjien työjärjestyksessä. Sen mukaan tukea myönnetään kulttuuriavustuksena (kuten projektitukena, työ- ja matka-avustuksina), saamelaisjärjestöjen toiminta- ja julkaisuavustuksina. Lisäksi lautakunta voi myöntää ilman hakemusta myös erityisen kulttuuripalkinnon. Lautakunta myös seuraa ja valvoo määrärahan käyttöä.

Vuoden 2005 talousarviossa määrärahan suuruus on 205 000 euroa. Varsinaisen saamelaiskulttuurimäärärahan lisäksi osoitetaan saamelaiskäräjien kautta tukea kansainväliseen toimintaan, mm. yhteispohjoismaisten saamelaistaidejärjestöjen sekä Saamelaisneuvoston Suomen jaoston ja sen kansallisen jäsenjärjestön tukemiseen. Edellisten lisäksi ministeriö voi osoittaa myös muita harkinnanvaraisia valtionavustuksia saamenkielisen kulttuurin erillishankkeisiin.

Kulttuurimääräraha on saamelaisyhteisölle merkittävä tuki ja sen avulla on saatu elvytettyä saamenkielistä kulttuuria.

Lasten ja nuorten kulttuuritoiminta

Vuosille 2003–2008 laaditun lastenkulttuuripoliittisen ohjelman yhtenä kehittämisen kohteena on lastenkulttuurikeskusten verkoston toiminnan vakiinnuttaminen maahamme. Saamelainen lastenkulttuurikeskus tukee tätä tavoitetta ja ministeriö on myöntänyt sen toiminnan käynnistämiseen 70 000 euron suuruisen valtionavustuksen vuosille 2004–2005. Vuosien 2006–2008 rahoituksesta päätetään erikseen valtion talousarvion rajoissa. Kulttuurikeskus jatkaa vuoden 2004 keväällä päättyneiden kulttuurisiidojen toimintaa tarjoamalla kulttuuritoimintaa alle kouluikäisille ja peruskouluikäisille lapsille

Opetusministeriö on vuosittain tukenut saamelaisnuorten järjestön perustoimintaa ja tarpeen mukaan myös hankkeita. Tarkoituksena on ollut vahvistaa alkuperäiskansaan kuuluvien nuorten vapaaehtoisuuteen perustuvaa kansalaistoimintaa.

Nuori Kulttuuri (Young Culture) on koko maan kattava, vuosittain toistuva tapahtuma, jossa nuorten itsensä tekemä ja harrastama kulttuuri saa areenan esittäytyä laajalle yleisölle. Nuori Kulttuuri -tapahtumaan osallistuvat nuoret esittävät taideoosaamisensa, ja saavat taiteen alan ammattilaisilta palautteen siitä, miten harrastusta tulisi jatkaa. Opetusministeriö on osoittanut saamelaiskäräjille erillisiä avustuksia saamelaisnuorten alueellisen Nuori Kulttuuri -tapahtuman järjestämiseksi. Saamenkielisten nuorten osallistumista valtakunnalliseen Nuori Kulttuuri -katselmukseen tuetaan myös erillisellä matka-avustuksella. Osallistuminen vahvistaa saamelaisnuorten oikeutta vaalia ja kehittää omaa kulttuuriaan.

Alkuperäiskansojen elokuvakeskus

Alkuperäiskansojen elokuvakeskus²⁹ on alueellinen elokuva- ja audiovisuaalisen alan resurssikeskus, joka toimii Saamelaiskäräjien alaisuudessa Inarissa. Tällä hetkellä toimintaa rahoitetaan Euroopan Unionin Sosiaalirahaston projektirahoituksella yhteistyössä Inarin, Enontekiön ja Utsjoen kuntien kanssa.

²⁹ <http://www.samediggi.fi/skabma/engindex.html>

Elokuvakeskus tukee saamen kieltä ja kulttuuria sekä luo edellytykset saamelaisten ja muiden alkuperäiskansojen oman äänen ja kuvan näkyvyydelle ja kuuluvuudelle elokuva- ja mediateollisuudessa alkuperäiskansojen omilla ehdoilla ja omista lähtökohdista. Keskus tukee elokuvien ja mediatuotteiden suunnittelua, kehittämistä ja tuotantoa etsimällä rahoituskanavia ja yhteistyökumppaneita sekä järjestämällä koulutusta ja elokuva-alan tapahtumia saamelaisalueella. Lisäksi keskus kerää ja ylläpitää alkuperäiskansojen elokuva-alan tietopankkia ja on mukana järjestämässä Skabmagovat -alkuperäiskansojen elokuvafestivaalia.

Elokuvakeskus suunnittelee koulutusta ammattilaisille ja kehittää elokuvakasvatusta saamelaisalueen koulujen kanssa. Elokuvakasvatustyötä on tehtään tällä hetkellä Inarin, Utsjoen ja Enontekiön kunnan koulujen kanssa. Vuoden 2005 koulutukseen osallistui noin 40 oppilasta ja opettajaa eri puolilta saamelaisaluetta. Skabmagovat –elokuvafestivaaleilla esitettiin Utsjoen ja Ivalon lukioiden lyhytelokuvat ”Joutojuttuja” ja ”Yöelämää Utsjoella”.

Saamelaiskulttuurikeskus

Saamelaiskäräjät suunnittelee saamelaiskulttuurikeskuksen³⁰ rakentamista Inarin kirkonkylään, mistä sille on varattu ja kaavoitettu noin 4 hehtaarin tontti, jota on tarkoitus kehittää myös ns. arktisena puistona. Kulttuurikeskuksen rahoitus on edelleen avoinna.

Kulttuurikeskukseen on kaavailtu toimitilat Saamelaiskäräjille ja muille hallinnollisille toiminnolle sekä tiloja saamelaiselle opetus- ja tutkimustoiminnalle, kulttuuritoiminnolle sekä elinkeinon kehittämistoiminnolle. Kulttuurikeskus sisältää yllämainitun elokuvakeskuksen lisäksi monia toimintoja jotka liittyvät mm. saamenkäsityöhön, saamelaismusiikkiin ja -elinkeinoihin. Lapsille ja nuorille on oma osastonsa. Keskuksen sisällä tulee toimimaan myös saamelaiskirjasto. Tarkoituksena on luoda saamelaisille paremmat edellytykset omaehtoisesti ylläpitää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan ja elinkeinotoimintaansa, hoitaa ja kehittää kielellistä ja kulttuurista itsehallintoon sekä tukea saamelaisten yleisten elinolojen kehitystä. Lisäksi tarkoituksena on parantaa mahdollisuuksia levittää ja saada tietoa saamelaisista alkuperäiskansana.

Kirjastopalvelut

Kirjastolailla (904/1998) säädetään, että saamelaisten kotiseutualueen kunnissa sekä saamenkielisen että suomenkielisen väestöryhmän tarpeet tulee huomioida yhtäläisin perustein (3 §).

Suomen saamelaiskirjasto toimii Rovaniemen kaupunginkirjaston yhteydessä. Erikoiskirjaston tehtävänä on koota ja jakaa tietoa saamelaisista, saamelaisuudesta ja saamelaisesta kulttuurista sekä edistää Suomen saamelaisväestön tiedonsaantia ja kulttuuriharrastuksia. Kirjasto toimii yhteistyössä muiden Pohjoismaisten saamelaiskirjastojen sekä venäläisen Murmanskin kirjaston kanssa, hoitaa saamelaisaiheista tietopalvelua ja tukee saamelaisalueen kunnankirjastojen toimintaa. Opetusministeriö myöntää vuosittain toimintaan erityistukea.

Kunnankirjastoissa palvelut pyritään tarjoamaan tasapuolisesti kaikille asukkaille. Kirjastomateriaalin hankinta on ongelmallista valtakieleen verrattuna, koska Suomessa ei ole saamenkielistä kirjakauppaverkostoa. Kokoelmiin hankitaan ainakin kaikki Suomessa julkaistu kirjallisuus ja AV-materiaali. Norjassa ja Ruotsissa julkaistua materiaalia hankitaan soveltuvin osin. Saamenkielistä aineistoa voi lainata kaikista alueen kirjastoista. Aurora-aineistorekisterissä, jossa on mu-

³⁰ <http://www.samediggi.fi/saamelaiskulttuurikeskus/index.html>

kana kolme saamelaiskuntaa, on myös saamenkielinen käyttöjärjestelmä³¹. Utsjoen kirjastossa on mahdollista saada saamenkielistä kirjastopalvelua, muissa kirjastoissa vain satunnaisesti.

Alueella toimii neljä kirjastoautoa, joista kaksi yhteispohjoismaista. Opetusministeriön tukemat autopalvelut ovat olennainen osa kirjaston palvelutoimintaa, sillä tätä kautta tavoitetaan kaikki haja-asutusalueiden asukkaat.

Kirjallisuuden tukeminen

Vuonna 2002 muutettiin lakia eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista (236/1961) siten, että aikaisemmin mukana olleista kielikriteereistä (suomi, ruotsi, saamen kieli) luovuttiin kokonaan. Tämän seurauksena etnisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvien kirjailijoiden ja kääntäjien mahdollisuudet hakea ja saada ns. kirjastoapurahoja paranivat huomattavasti. Apurahoja ja avustuksia voivat saada kirjailijat ja kääntäjät, jotka asuvat tai ovat asuneet pysyvästi Suomessa ja joiden kirjallinen työ rikastuttaa kulttuurielämää Suomessa.

Opetusministeriö muutti samalla kirjastoapurahojen jakamisesta vastaavan lautakunnan kokoonpanoa siten, kirjailijoiden ja kääntäjien valtakunnallisten järjestöjen lisäksi myös saamelaiskäräjille tarjotaan mahdollisuus nimetä ehdokkaita lautakuntaan. Vuosiksi 2003-2005 asetetussa kirjastoapurahalautakunnassa on mukana saamelaisten edustus. Vuonna 2004 kaikkiaan kolme saamenkielistä kirjailijaa on hakenut kirjastoapurahaa ja myös saanut apurahan. Vuonna 2005 alkavissa kirjallisuuden taitelija-apurahoissa saamenkielisten kirjailijoiden onnistumisprosentti oli 33 % (3 hakijaa, 1 myönnetty), kun se suomenkielisillä oli 12%.

Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus FILI tukee myös saamenkielisen kirjallisuuden kääntämistä ja julkaisemista muille kielille. Syksyn 2004 haussa yksi saamenkielinen runokokoelma sai käännostukea englanniksi ja yhden kääntäjän matka-apuraha kohdistui nimenomaan saamenkielisen kirjallisuuden alueelle. FILI myös ylläpitää Unescolle listaa saamenkielisen kirjallisuuden käännoksista ja tukee myös näin niiden kansainvälistä tunnettua ja näkyvyyttä. FILIn ylläpitämä Suomen kirjallisuuden käännostietokanta käsittää luonnollisesti myös suomenruotsalaisen ja saamenkielisen kirjallisuuden käännökset.

Museot

Opetusministeriö on nimennyt Saamelaismuseumo Siidan³² valtakunnalliseksi erikoismuseoksi ja sille maksetaan kymmenellä prosentilla korotettua valtionosuutta sekä projektiavustuksia. Saamelaismuseumo tallentaa kokoelmiinsa Suomen saamelaisten henkistä ja aineellista kulttuuriperintöä, ja esittelee sitä Siidan näyttelyissä.

Saamelaiskulttuurin ensyklopedia

Helsingin yliopistossa on ollut vireillä saamelaiskulttuurin ensyklopediahanke³³, jonka sähköinen tietokanta on valmistunut kevään 2004 aikana. Hankkeessa on järjestelmällisesti kerätty tietoa saamelaiskulttuurista, saamen kielestä, historiasta, oikeuksista, mytologiasta, kansanperinteestä, musiikista, taloudesta, luonnosta, taiteesta jne. Tietokanta on vuoden 2005 lopulla julkaistu

³¹ <http://www.rovaniemi.fi/aurora>

³² http://www.siida.fi/english/en_menu.html

³³ http://www.helsinki.fi/~sugl_smi/senc/en/index.htm

myös kirjamuodossa. Projektia toteutetaan EU:n, opetusministeriön ja Suomen kulttuurirahaston tuella.

Saamen kielten sanasto

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa on meneillään Älgu-hanke, jossa tutkitaan saamelaiskielten sanastoa ja sen alkuperää. Sähköiseen tietokantaan kootaan saamelaiskielten sanasto, joka järjestetään etymologisesti. Tietokantaa on tarkoitus pitää jatkuvasti ajan tasalla, ja sen on tarkoitus toimia saamelaiskielten etymologisena arkistona ja sitä käytetään lähtökohtana sanakirjojen laadinnassa. Suunnitteilla on suppea pohjoissaamen yleistajuinen etymologinen sanakirja ja laajempi kaikkia saamelaiskieliä koskeva tieteellinen etymologinen sanakirja. Hankkeessa työskentelee vakinaisesti kolme tutkijaa.

13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ

1. *Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat koko maassa*
 - a) *poistamaan lainsäädännöstään kaikki määräykset, jotka perusteettomasti kieltävät tai rajoittavat alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä talous- ja yhteiskuntaelämään liittyvissä asiakirjoissa, erityisesti työ sopimuksissa ja teknisissä asiakirjoissa kuten tuotteiden tai laitteiden käyttöohjeissa;*
 - c) *vastustamaan käytäntöjä, joiden tavoitteena on alueellisten kielten tai vähemmistökielten käytön rajoittaminen talous- ja yhteiskuntaelämässä;*
 - d) *helpottamaan ja/tai rohkaisemaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä muillakin kuin edellä olevissa kohdissa mainituilla keinoilla.*
2. *Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla sikäli kuin julkiset viranomaiset ovat alalla toimivaltaisia ja siinä määrin kuin kohtuudella voidaan katsoa mahdolliseksi,*
 - b) *järjestämään välittömästi alaisuudessaan olevilla talous- ja yhteiskuntasektoreilla (julkisella sektorilla) toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä;*
 - c) *varmistamaan, että sosiaalialan hoitolaitoksissa kuten sairaaloissa, vanhainkodeissa ja hoitoloissa on mahdollisuudet vastaanottaa ja hoitaa sairauden tai vanhuuden johdosta tai muusta syystä hoitoa tarvitsevia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttäviä henkilöitä heidän omalla kielellään;*

Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen rahoitus

Kuntien vastuulla on järjestää sosiaali- ja terveyspalvelut alueensa asukkaille. Saamenkielisten palvelujen järjestämiseksi ja kehittämiseksi kunnat voivat saada erityistä valtionosuutta tai valtionapua kehittämismäärärahoista. Eduskunta on vuodesta 2002 alkaen hyväksynyt erillisen määrärahan saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi. Määräraha on tapahtunut suotuisaa kehitystä (200 000 €vuonna 2002, 300 000 €vuonna 2003 sekä 600 000 €vuonna 2004 ja vuonna 2005). Rahoitusmenettely on poikkeus kuntien valtionosuusjärjestelmän yleisistä periaatteista. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta erityinen valtionavustus on kuitenkin perusteltua, koska se on tarpeen perustuslaissa mainitun saamelaisen alkuperäiskansan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi. Määrärahaa saa käyttää valtionavustuksen maksamiseksi saamelaiskäräjien kautta saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisen kotiseutualueen kunnille saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi.

Saamelaiskäräjät tekee vuosittain käyttösuunnitelman määrärahan käytöstä. Vuonna 2004 painopistealueiksi valittiin varhaiskasvatus ja vanhustenhuolto. Määräraha jakautui kunnittain seuraavasti: Utsjoki 217 500 € Enontekiö 98 000 € Inari 264 500 € ja Sodankylä 20 000 €

Vuonna 2003 käynnistetyn sosiaalialan kehittämishankkeen puitteissa kunnille voidaan lisäksi hakemuksen perusteella myöntää määrärahaa vuosille 2005-2007 kielellisten ja kulttuuristen vähemmistöjen palvelujen kehittämiseen. Saamenkielen osalta haasteena on myös alan saamenkielisen sanaston ja terminologian kehittäminen.

Potilaan oikeudet

Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) on säännös, jonka mukaan potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon. Kielilain (423/2003) mukaan viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että yksityishenkilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Sama koskee yksityistä, jolle on lailla tai lain nojalla säädetty julkinen hallintotehtävä hoitettavaksi.

Saamen kielilain (1086/2003) perusteella terveydenhuollon ammattihenkilöstön on annettava potilaalle selvitys siten, että hän riittävästi ymmärtää sen sisällön. Jos ammattihenkilö ei riittävästi osaa potilaan käyttämää kieltä, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkkauksesta.

14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI

Sopimuspuolet sitoutuvat

- a) soveltamaan voimassaolevia kahden- ja monenvälisiä sopimuksia, jotka ovat niitä sitovia sellaisiin muihin valtioihin nähden, joissa käytetään samaa tai samankaltaista kieltä, tai tarvittaessa pyrkii tekemään mainitunlaisia sopimuksia siten, että asianomaisten valtioiden samaa kieltä käyttävän väestön yhteyksiä kulttuurin, koulutuksen, tiedotustoiminnan, ammattikoulutuksen ja jatkuvan koulutuksen alalla edistetään;*
- b) helpottamaan ja/tai edistämään alueellisten kielten tai vähemmistökielten eduksi yhteistyötä valtakunnan rajojen yli erityisesti niiden alueellisten tai paikallisten viranomaisten välillä, joiden alueella käytetään samaa tai samankaltaista kieltä.*

Saamelaiset ovat neljän eri valtion alueella asuva alkuperäiskansa. Yhteydet valtakunnan rajojen yli ovat yleisiä saamelaisten keskuudessa Suomen, Ruotsin ja Norjan rajaseuduilla.

Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaiskäräjät tekevät yhteistyötä muun muassa saamelaisen parlamentaarisen neuvoston kautta. Saamen kieliyhteistyötä hoidetaan saamelaiskäräjien yhteisen saamen kiellilautakunnan kautta, jossa ovat mukana myös Venäjän puolella puhuttavat saamen kielet. Syksyllä 2005 valmistui luonnosehdotus pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi.

Suomen saamelaisia opiskelee luokanopettajiksi Norjan saamelaisessa korkeakoulussa Kautokeinosssa. Luokanopettajien kelpoisuusvaatimukset ovat samat Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Saamelaisessa korkeakoulussa voi opiskella myös mediatiedettä.

Vuonna 1992 tehty Suomen ja Venäjän välinen sopimus maiden välisten suhteiden perusteista (SopS 63/1992) sisältää kansojen ja kansallisuuksien omaperäisyyden säilyttämistä suojaavan 10 artiklan. Artiklan perusteella sopimuspuolet tukevat suomalaisten ja suomensukuisten kansojen ja kansallisuuksien omaperäisyyden säilyttämistä Venäjällä ja vastaavasti Venäjältä peräisin olevien omaperäisyyttä Suomessa. Suojelun kohteita ovat kielet, kulttuuri ja historian muistomerkit. Sopimukseen liittyvä sukukansaohjelma ulottuu myös saamelaisiin. Ohjelmaan kuuluu Venäjällä sijaitsevan Kuolan niemimaan saamelaisten kieli ja kulttuuri. Sekä tämän ohjelman että saamelaisjärjestöjen ansiosta Suomen ja Venäjän saamelaiskansojen väliset yhteydet ovat kehittyneet muun muassa kulttuurin, opetuksen, ammatillisen koulutuksen ja täydennyskoulutuksen alalla.

LIITE 1

EUROOPAN NEUVOSTO MINISTERIKOMITEA

Suositus RecChL(2004)6
Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisesta Suomessa

(jonka ministerikomitea on hyväksynyt 20 päivän lokakuuta 2004 ministereiden varajäsenten 900. kokouksessa)

Ministerikomitea,

alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan 16 artiklan mukaisesti;

pitäen mielessä Suomen tasavallan 9 päivänä marraskuuta 1994 tallettaman hyväksymiskirjan;

ottaen huomioon peruskirjan asiantuntijakomitean suorittaman arvioinnin peruskirjan soveltamisesta Suomessa;

pitäen mielessä sen, että kyseinen arviointi perustuu Suomen toisessa määräaikaisraportissa antamiin tietoihin, Suomessa lainmukaisesti perustettujen yhteisöjen ja yhdistysten toimittamiin tietoihin sekä asiantuntijakomitean Suomeen tekemänsä vierailun aikana saamiin huomioihin;

ottaen huomioon Suomen viranomaisten toimittamat kommentit asiantuntijakomitean lausunnon sisällöstä;

suosittelee, että Suomi ottaa huomioon kaikki asiantuntijakomitean huomiot ja ensisijaisesti:

- 1. jatkaa ponnekkaasti nykyisiä toimia saamenkielisen opetuksen parantamiseksi ja ryhtyy erityisesti välittömiin toimenpiteisiin varmistaakseen vakavan häviämiskaavan alaisena olevien Inarin ja Koltan saamen kielten elinkelpoisuuden*
- 2. suosii ja/tai edistää saamenkielisen sanomalehden saatavuutta*
- 3. varmistaa, että sosiaali- ja terveyspalveluita on saatavilla ruotsin ja saamen kielillä;*
- 4. jatkaa toimenpiteitä romanikielen suojelemiseksi ja sen käytön edistämiseksi turvaten suotuisat olosuhteet erityisesti romanikielen opetukselle ja opettajakoulutukselle sekä romanikielisille radio- ja televisio-ohjelmille.*

LIITE 2

RAPORTIN ENGLANNINKIELISET LIITTEET (elektronisesti)

Lainsäädäntö:

- § Language Act (423/2003)
- § Sami Language Act (1086/2003)
- § Act on the Knowledge of Languages Required of Personnel in Public Bodies (424/2003)

Selonteot ja raportit:

- § Government Report to Parliament on the Human Rights Policy of Finland 2004. Publications of the Ministry for Foreign Affairs 5/2004. Helsinki 2004.
- § The Second periodic report on the application of the framework convention on the protection of national minorities. December 2004.